

Bartu Soral

KÜRESELLEŞME VE ZAFER EKONOMİSİ

**Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar,
iktisadî zaferlerle desteklenmezse payidar olamaz.**

Mustafa Kemal ATATÜRK, 1923

ZAFER PARTİSİ

Bartu Soral

KÜRESELLEŞME VE
ZAFER EKONOMİSİ

Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar,
iktisadî zaferlerle desteklenmezse payidar olamaz.

Mustafa Kemal ATATÜRK, 1923

ZAFER PARTİSİ

Tasarım: www.optimalajans.com

Baskı: EMSAL Matbaa Tanıtım Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti. Bahçekapı Mah. 2477. Cadde No: 6
Şaşmaz - Etimesgut/ANKARA • Tel.: +90 312 278 82 00 • Faks: +90 312 278 82 30
Sertifika No: 46753

Basım Tarihi: Kasım 2024 / Ankara

Sunuş

Türkiye ekonomisi on yıllardır tırmanmak istediği rampada patinaj yaparak geriye sürüklenen bir arabaya benziyor. Motor çalışıyor, korkunç benzin tüketiyor, tekerlekler sürtünmeden yanarcasına ısınıyor. Ve buna rağmen araç yavaş ve istikrarlı bir şekilde geriye doğru kayıyor.

2002’de dünyanın 16. büyük ekonomisi olan Türk ekonomisi bugün 23. büyük ekonomiye gerilemiş durumda ve Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden birisinden, nasıl bir çıkış olacağına dair en küçük bir perspektif sunulmadan geçiyoruz.

Türkiye 1970’lerin sonunda başlayan küreselleşme sürecini en kötü performans ile değerlendiren ülkelerin başında geliyor. Çin, küreselleşmeyi, “süper güç oluş” için değerlendirirken, Türkiye özellikle son 20 yılda büyük bir ekonomik gerileme yaşadı. Üstelik muhalefet partisi olarak görülen partilerin ekonomi programlarının da iktidarın 2002’den bu yana uyguladığı programlardan bir farkı yok.

Böyle bir ortamda Zafer Partisi Ekonomi ve Kalkınmadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Bartu Soral, son 40 yılda dünya ekonomisindeki gelişmeleri özlü bir şekilde tahlil ederek Türkiye’nin rampayı aşması ve ekonomik bir sıçrama yapması için gereken; “Küreselleşme ve Zafer Ekonomisi” programını ortaya koydu. Bu ekonomik zafer programı neoliberal ekonomik programlardan kökten farklı, Türkiye’nin özgün koşullarını dikkate alarak tasarlanmış bir ekonomik kalkınma programıdır. Zafer Partisi burada ana hatları Sayın Bartu Soral tarafından ortaya konulan ekonomik programı, yine Sayın Soral’ın başkanlığında bir ekonomi heyeti ile geliştirerek detaylandırmaktadır.

Zafer Partisi’nin ekonomi programı olan “Küreselleşme ve Zafer Ekonomisi”ni okurken ekonominin kur-faiz-borç denklemi dışında bir ekonomi olduğunu sevgili gençler görecek, genç kalanlar ise hatırlayacaklardır...

Prof. Dr. Ümit Özdağ

Zafer Partisi Genel Başkanı

İçindekiler

Sunuş	3
Grafikler	6
Tablolar	7
Yazar Hakkında	8
Önsöz	9
1. DÜNYA EKONOMİSİNE BAKIŞ	11
Küreselleşme Neydi?	11
Kim Zenginleşti? Sermaye Nereye Aktı, Yatırımlar Kime Gitti?	12
Kısa Vadeli Küresel Sermaye	14
Son 30 Yılda Değişen ve Bugüne Damga Vuran Sektörler	19
Küresel Gelir Paylaşımında Ülkelerin Payları ve Değişimler	22
Küresel İhracat Dağılımında Ülkelerin Payları ve Değişimler	24
Güney Kore Örneği	26
Yüksek Teknoloji, Çin ve Türkiye	29
2000-2023 En Çok Kim Karda, En Çok Kim Zararda?	31
Dünyada Enerji ve Elektrik	33
Ağır Sanayi, Teknoloji ve Özel Sektör	37
En Büyük Sektör, Yarı İletkenler	42
Nadir Toprak Elementleri ve Stratejik Madenler	45
Kalkınmada Eğitimin Yeri	47
2. ZAFER EKONOMİSİ STRATEJİSİ	53
2.1 Temel Hedefler	53
Yaşam kalitesi yüksek, mutlu toplum modeli	53
Küresel rekabete girebilen, istihdam yaratan, geliri adil dağıtan ekonomik sistem	53
Bilgi toplumuna geçmiş, üretimi yurt sathına yaymış Türkiye	53
Eğitim ve sağlıkta kaliteli kamu hizmeti ile fırsat eşitliği sağlayan ülke	54
2.2 Temel İlkeler	54
Yerli üretim	54
Küreselleşmeye ve neoliberalizme teslim olan değil, ondan faydalanan rekabetçi, yenilikçi, üretici bir ekonomi	54
Güçlendirilmiş piyasa ekonomisinin yanında planlı ve karma ekonomik modelle kalkınma	54
Üretimde kamu-özel sektör ortaklıkları ile dev firmalar	54
Bölgesel ve kırsal kalkınma ile ülkenin her alanının üretim merkezine dönüşmesi	55

Yatırım yapan, üreten, tam istihdam hedefi ile yola çıkan kamu kurumları oluşturmak	55
Bilgi toplumuna geçen, teknoloji, araştırma-geliştirme ve bilime maddi manevi büyük yatırımlar yapan kamu ve özel sektör	55
Gençlerinin ülkelerinde geleceğini bulduğu, ortak kalkınma ülküsüne inandığı bir eğitim politikası ve değerler seti	55
Kaçakçının, bebek katilinin, uyuşturucu kartelinin olmadığı bir Türkiye için herkesin “nereden buldun yasası” ile gelirin hesabını vermesi, vergisini ödemesi	56
Hukukun üstünlüğü ve her alanda hesap verme zorunluluğu	56
Kuvvetler ayrılığı, siyasetin kamu çıkarına politika üretmesi	56
Dış kaynakların sadece üretimi finanse etmesi	56
Sıcak paraya teslim olmayan, rekabetçi kur politikası izlemek	56
Ülkenin kalkınma projeksiyonunu öncelik alan uluslararası ilişkiler	56
2.3 Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Planlama	57
2.4 Bölgesel Kalkınma ve Tarım	58
2.5 Kırsal Kalkınma Planı	62
2.6 Sanayinin Türkiye Sathına Yayılması - Dört Bölge Dört Deniz Projesi	65
2.7 Dört Bölge Dört Deniz Projesi Bütünleşik Ulaştırma Sistemi	66
2.8 İstanbul 3.0 Projesi	67
2.9 Eğitim Reform Planı	68
2.10 Teknoloji Reform Planı	69
2.11 Sanayi Sektörü	72
2.12 Enerji Planı	73
2.13 KOBİ Stratejileri	73
2.14 Kamu – Özel Sektör İş Birliği	74
2.15 Maliye Politikaları ve Vergi Reformu	75
2.16 Para Politikaları	78
2.17 Bankacılık Sektörü	79
3. SON SÖZ	80

Grafikler

Grafik 1: Sınır Ötesi Sermaye Akımları, 1980–2012 trilyon \$, 2011 kurlarıyla	14
Grafik 2: Gelişmiş Ekonomilerde Para Arzı, 2000–2023, Milyar \$	17
Grafik 3: Küresel Servet Dağılımı	19
Grafik 4: Piyasa Değerine Göre Dünyadaki En Büyük 20 Sektör (Milyar\$)	20
Grafik 5: ABD Bilgi Teknolojileri Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketlerin 1 Trilyon Dolar Piyasa Değerine Ulaşma Süreleri	21
Grafik 6: Seçilmiş Ülkelerin Küresel Gelirden Aldıkları Pay, 1980–2023, (%)	23
Grafik 7: Seçilmiş Ülkelerin Küresel İhracattan Aldıkları Pay, 1980–2020, (%)	25
Grafik 8: Güney Kore–Türkiye Kişi Başı Milli Gelir, 1960–2022, (Cari \$)	27
Grafik 9: Yüksek Teknolojiye Dayalı İhracatta İlk 10 Ülke, 2022, Milyar Dolar (Cari \$)	30
Grafik 10: 2000–2023 Küresel Dış Ticaret Dengesi, 10 En Yüksek Fazla ve 10 En Yüksek Açık Veren Ülke, Milyar\$	32
Grafik 11: Güneş Enerjisinden Üretilen Elektrikğin Toplam Elektrik Üretimi İçinde Payı, 2009–2023, (%)	33
Grafik 12: Güneş Enerjisinde Mevcut Kurulu Güç ve 2013–2023 Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)	34
Grafik 13: Rüzgar Enerjisinden Üretilen Elektrikğin Toplam Elektrik Üretimi İçinde Payı, 2009–2023, (%)	35
Grafik 14: Rüzgar Enerjisinde Mevcut Kurulu Güç ve 2013–2023 Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)	36
Grafik 15: Ülkelere Göre Nükleer Santral Kapasiteleri, Mevcut, Yapılan ve Planlanan, 2023	37
Grafik 16: Küresel Çelik Üretiminde Ülke Payları ve Üretim Miktarları (milyon ton)	41
Grafik 17: Küresel Yarı İletkenler Pazar Payları ve Satış Verileri, 2023, (%), (Milyar \$)	43
Grafik 18: Dünya Yarı İletkenler Üretim Makineleri İthalatı, (%) ve 12 Aylık Toplam İthalat Miktarı (Milyar \$)	44
Grafik 19: Nadir Toprak Elementleri Üretimi Küresel Dağılımı	46
Grafik 20: Fortune 500 Listesinde Yer Alan Şirket Sayısına Göre Ülke Sıralamaları, 2024	48
Grafik 21: Ülkelere Göre Dünyadaki En İyi 100 Üniversite, 2024	49
Grafik 22: PISA Ülke Puanı ve Sıralaması	50
Grafik 23: Yüksek Etkili Bilimsel Makaleler*	51
Grafik 24: Nature Index, yayınlanan makalelere yapılan katkılar [^] , 000	51
Grafik 25: Yüksek Etkili Makalelerin* Ülkelere/Bölgelere ve Bilimsel Disiplinlere Göre (%) Payı	52
Grafik 26: Türkiye Bölgesel Ekonomik Durum Haritası	59
Grafik 27: Tarımsal Destek Ödemeleri	60
Grafik 28: Organik Tarım Yapılan Toprak Büyüklüğü, (hektar), 2020–2022	61
Grafik 29: Gıda İhracatları Lider Ülkeler (2022)	62
Grafik 30: 4 Bölge 4 Deniz Türkiye Haritası	65
Grafik 31: Stratejik Teknoloji Yönelim Alanları	70
Grafik 32: Doğrudan ve Dolaylı Vergi Gelirleri Yüzdesel Dağılımları (1980 – 2023)	75
Grafik 33: Vergi Tahsilatının GSYH'ya Oranı	78

Tablolar

<i>Tablo 1: 1990 – 2018, Birleşmiş Milletler Sınıflamasına Göre Ülkelerde Kişi Başı Gelir (2010 sabit \$)</i>	12
<i>Tablo 2: 1990–2015, Birleşmiş Milletler Sınıflamasına Göre Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar, (\$)</i>	13
<i>Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerin Küresel Gelirden Aldıkları Pay, 1980–2023, (%)</i>	24
<i>Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Küresel İhracattan Aldıkları Pay, 1980–2023, (%)</i>	26
<i>Tablo 5: Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti, 2022–2023, Milyon \$</i>	31

Yazar Hakkında

23 Mart 1970'te Ankara'da doğdu. Orta ve lise öğrenimini *Ankara Anadolu Lisesinde* tamamladı. *Kanada Saint Mary's Üniversitesi İşletme Fakültesinden* finans alanında lisans; *Kanada Dalhousie Üniversitesi Ekonomi Bölümünden* Kalkınma Ekonomisi alanında yüksek lisans derecesi aldı.

Kalkınma ekonomisi ve küresel finans piyasaları üstüne çalışan Bartu Soral, ulusal ve uluslararası yayınların yanı sıra, yurtiçi ve yurtdışında birçok konferans ve panelde tebliğ sundu. Dünyadaki ve Türkiye'deki bankacılık krizlerini incelediği ilk kitabı "*Banking Crises and Bankruptcy for Profit in Turkey*", 2008 yılında İngilizce olarak basıldı ve dünyanın birçok ülkesinde satışa sunuldu. İkinci kitabı, "*Türkiye'de Bitmeyen Ekonomik Kriz*", 2009 yılında; üçüncü kitabı, "*Kurt Kapanı*", 2010 yılında; dördüncü kitabı, "*Türk Ekonomisinde Değişim*", 2011 yılında; beşinci kitabı "*Paralel Kürdistan Kumpası*", 2014 yılında ve altıncı kitabı "*Tünelin Sonu Kriz*", 2015 yılında okuyucusuyla buluştu.

İş yaşamına özel sektörde başlayan Soral, Polat Holding ve Koç Holding bünyesinde görev aldı. 2003 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) katıldı ve 2005 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Program Müdürlüğü görevine yükseldi.

Birleşmiş Milletlerdeki görevi süresince hem küresel ekonomik gelişmeler ve geri kalmış ülkelerin kalkınmaları üzerine çalışmalar yaptı hem birçok kalkınma projesi tasarladı ve uyguladı hem de Dünya Bankası, İFAD, FAO, UNDP gibi uluslararası kuruluşlarla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili bakanlıkları ve kamu kuruluşları arasındaki proje görüşmelerini yürüttü.

Birleşmiş Milletlerdeki görevinin ardından akademik çalışmalarına devam etti ve Başkent Üniversitesinde öğretim görevliliği yaptı. Cumhuriyet gazetesi dahil çeşitli gazetelerde köşe yazdı. Uluslararası firmalara danışmanlık ve eğitim hizmeti verdi ve çeşitli ticari girişimlere ortak oldu. Soral, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde Zafer Partisi Ankara Büyükşehir Belediye Başkan adayı oldu ve seçimleri dördüncü sırada tamamladı.

Halen Zafer Partisi Ekonomi ve Kalkınmadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

Detaylı bilgi için: www.bartusoral.com

Önsöz

Türkiye uzun yıllardır milletine rahat nefes aldıramayan, gençlerine gelişmiş Batı ülkelerindeki gibi gelecek imkanları sunamayan, eğitimde fırsat eşitliği yaratamayan, emeklilerine bakamayan, 1994, 1999, 2001, 2008 ve son 3 yıl, sürekli bir ekonomik kriz yaşayan, kaliteyi, üretimi, adaleti, bilgi toplumunu yakalayamayan, geri kalmış bir ülke olarak kaldı. Çok slogan atıldı, çok bağırıldı, büyük kavgalar, ağır hakaretler edildi ama iş ekonomi modeline gelince bütün siyaset adeta sözbirliği etmişçesine küreselleşmeyi ve neo-liberalizmi “amentü” kabul etti. 1980’den bu yana 44 sene geçti. O yıllarda orta yaşlı olanlarımız hayata veda etti, gençler yaşlandı, çocuklar benim gibi çoktan orta yaş geçti. Her şey değişti ama Türkiye’de ekonomik sıkıntılar değişmedi... Geniş halk kitleleri hep hayal etmek hep zor şartlarda çalışmak hep Batıya özenmek zorunda kaldı. Oysa 1923’te kurduğumuz cumhuriyet, kısa sürede büyük bir atılım gerçekleştirmiş, fabrikalar kurulmuş, ülke demir ağlarla donatılmış, Köy Enstitüleri ile köylü ve tarım işçisinden başlayarak büyük bir eğitim atağı başlamıştı. Türk Milleti tam bağımsızlığa, üretmeye, kalkınmaya, aydınlanmaya ve başarmaya inanmıştı...

Çünkü yenilmez denileni yenmiş, yapılmaz denileni başarmıştı... Onlar “Çılgın Türklerdi”.

Son 50 yıla baktığımızda ise o çılgın Türkler ekonomik anlamda yorgun, üretmekte, başarmakta, küresel rekabete girmekte zorlanan, bir bölümünün yediği, geri kalan büyük bölümünün ise seyrettiği bir ekonomik çıkmazda. Artık bu çıkmaza bir son vermek, 21. Yüzyılda bize başarıyı, kalkınmayı, ekonomik ve siyasi zaferi getirecek bu doktrini hayata geçirmenin zamanıdır.

Elinizdeki bu çalışma iki bölümden oluşuyor. Birinci bölüm; “Dünya Ekonomisine Bakış” 1980’den 2024 yılına kadar küresel ekonomideki değişiklikler, öne çıkan sektörler, stratejik göstergeler, değişen dünyada yıldızlaşan aktörler ve 20 yıl gibi kısa bir sürede 21. Yüzyıla damga vuran ekonomik gelişmeler anlatılıyor. Bu bölümde zaman zaman Türkiye’nin küresel ekonomi içindeki yeri de çeşitli verilerle vurgulanıyor. Birinci bölüm küresel ekonominin gittiği yönü ve geçtiği yolları okuyucuya kısaca gösteriyor. Bu bölüm aslında bizlere bir projeksiyon sunuyor, ışık tutuyor. Geleceğin nasıl yakalanabileceğini ve hiçbir şey için geç olmadığını nesnel gerçeklerle ortaya koyuyor.

İkinci bölüm ise; “21. Yüzyılda Lider Türkiye Stratejisi” Türkiye’nin, cumhuriyeti kurduğu gibi bir kere daha mucize yaratıp, tam bağımsız, kalkınmış, aydınlık, iddialı, küresel rekabette üstün, üreten ve ürettiğini adil paylaşan bir ülke olması için uygulayacağı ekonomik modeli ve onun pratiğe dökülmüş politikalarını anlatıyor. İkinci bölümde anlatılan bu strateji bütünü ve ekonomi-politik tercih, Zafer Partisi iktidarında Türkiye’yi 20 yıl içinde dünyanın en güçlü beş ülkesi içine sokmak üzere kurgulandı.

Bu çalışmadaki grafikler ve tabloların yaratılmasında desteğini esirgemeyen değerli dostum Erhan Çınar’a ve Kırsal Kalkınma bölümüne katkı koyan Doçent Dr. Özlem Eştürk’e huzurlarınızda teşekkür ederim.

İyi okumalar.

H. Bartu SORAL

1. DÜNYA EKONOMİSİNE BAKIŞ

Küreselleşme Neydi?

1980 öncesi dünyada, sosyalist ekonomik sistem denemesi yapan SSCB ile İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı yarımkürede hegemonyasını ilan eden ABD arasında büyük bir rekabet yaşandı. SSCB’de uygulanan model ne kadarıyla Marksist teoriye uygundu, bu ayrı bir tartışma konusudur. Zira Karl Marx ve Friedrich Engels ortaya teoriyi koymuş ancak bunun pratikte nasıl uygulanabileceğiyle ilgili bir manifesto koymamıştı. Batı sermayesi bu yarışa giriştiğinde 300 yıllık bir kapitalist birikime sahipti. Bu 300 yıl boyunca hem Afrika kıtasını sömürerek bedava işgücü ve hammaddeye erişmiş ve sermaye birikimi yaratmış hem teknolojik gelişmeyi başarmış hem ticaret yollarında hakimiyet kurmuştu.

SSCB’nin varlığı Batı sermayesini iki yoldan tehdit ediyordu; birincisi SSCB de yayılmacıydı ve sınırlarını Doğu Avrupa’ya genişleterek küresel anlamda etkinliğini artırarak yeni pazarlara kavuşuyor ve batı kapitalizminin ürünlerini satabileceği alanları daraltıyordu, ikincisiyse kapitalizme karşı alternatif bir bölüşüm ve kalkınma modelini vadediordu.

1950 ile 1980 yılları arasında SSCB’nin vadettiklerinden, sosyal devlet, adil gelir dağılımı sloganlarından çekinen sanayileşmiş ülkeler, makro ekonomik politikalarını belirlerken önceliği gelir dağılımını düzeltici müdahaleler yapmaya, sosyal devlet harcamalarını yükseltmeye verdiler. Gelişmiş Batıda sosyal devletin yerleşmesi, güçlü orta sınıf, adil gelir dağılımı, işçi haklarında kazanımlar, özellikle 1960’larda bu sayede büyük gelişme gösterdi.

1980’lere geldiğimizde bu rekabetin kaybedeni belli olmuştu. SSCB’nin sahneden incecğinin belli olmasıyla birlikte küreselleşme ve neo-liberal politikalar dünya gündeminde birinci sıraya oturmuştu. Sanayi geliştirme politikalarının gereksizliğini ima eden, piyasanın tartışmasız üstünlüğünü savunan, “piyasa ortodoksluğu” hâkim söylemdi. **Teoride tamamen piyasa mekanizmalarına bırakılmış, dış ticarete bütün korumacı engellerin kaldırıldığı, sınır ötesi finansal akımların serbestleştiği, iç ve dış piyasaların dinamikleri ile hareket eden bir ekonomi ve para birimini ifade eden bu sistemin** öncülüğünü Margaret Thatcher liderliğindeki İngiltere ve Ronald Reagan liderliğindeki ABD üstlendi. Dünya üstündeki hakimiyetini sınırsız ve sonsuz hale getirmek isteyen Anglosakson iş birliği, bütün dünyayı kendisine pazar yapmak istiyor gerek finans sektöründeki gerekse reel sektördeki Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) vasıtasıyla küresel ekonomiye hakim olmayı hedefliyordu.

Ekonomik ve kültürel olarak tek bir devletin yani ABD’nin hakimiyetini hedefleyen bu yolun önündeki en önemli engeller; güçlü ulus devletler, bunu destekleyen ordular, sendikal hareketler, milli kalkınmaya inanan burjuva ve siyaset sınıfı, eğitilmiş, donanımlı, bilinçli geniş halk kitleleriydi. Askeri darbeler, işbirlikçi siyasiler, komprador burjuva, kontrol edilen medya eliyle bu yapılar zayıflatılmalı, toplumun gözünden düşürülmeliydi.

Küresel hegemonya, tamamen serbestleşen, korumaların kaldırıldığı, piyasanın tek karar verici olduğu bu sistem sayesinde gelişmekte olan ülkelere yeni yatırımlar geleceğini vurguluyordu. Akademi, entelijansiya, yazılı ve görsel basında parlatılan “bilirkişilere” göre, gelişmekte olan ülkelerin bir türlü gelişemiyor olmaları finansa erişimlerdeki yetersizliğe bağlıydı. Sermaye yetersizliğinin bir sonucu olarak bu ülkelerde el değmemiş, bakir ve dolayısıyla yüksek karlılık içeren yatırım alanları olduğu, bu durumda küresel sermayenin daha yüksek getiri

sağlamak için gelişmiş ülkelere geri kalmış ülkelere akarak yatırımlar yapacağı söylenirken, bu sayede gelişmiş ülkelere daha hızlı bir büyüme trendine girecek olan geri kalmış ülkelerin bir süre sonra zengin ülkelere yetişeceğini öne sürülüyordu. Bu söylemlere karşı argüman oluşturanların ise sesi kitle iletişim araçlarında duyulmuyor, hakim entelektüel cephe tarafından dışlanıyorlardı.

Gelişmiş ülkelerdeki uzun dönemli büyüme trendi, yeni teknoloji kullanımına dayalı verimlilik artışlarına bağlanırken, bu teknolojik buluşların geri kalmışlar tarafından da kullanılacağı ve hatta bu teknolojiyi ilk kullanan gelişmiş ülkelerin yaptıkları hatalardan ders alacakları için geri kalmışların yeni teknolojiden daha çok faydalanacağı da aynı hakim gruplar tarafından büyük bir müjde olarak sunuluyordu.

Kim Zenginleşti? Sermaye Nereye Aktı, Yatırımlar Kime Gitti?

Ancak söz konusu tezlerin gerçeği yansıtmadığı zaman içinde ortaya çıktı. Dünya Bankası ve IMF politikalarına uyan, küreselleşmenin gereği olarak iç pazarlarını büyük uluslararası şirketlere açan, her türlü finansal akıma teslim olan “gelişmekte olan ülkeler” bir arpa boyu yol alamadı. Buna karşılık, 300 yıllık sanayileşme sürecini tamamlamış, yeni teknolojiler geliştirmiş, küresel pazarlara hakim olmuş güçlü gelişmiş ülkeler ve onların Çok Uluslu Şirketleri (ÇUŞ)’ları kendi şirketlerine yeni pazarlar buldular ve her yıl daha çok zenginleştiler. Tablo 1 bize 1990-2018 arası küreselleşmenin dünyaya hakim olduğu dönemde geçirilen 28 yıla rağmen, “Düşük Gelirli Ülkelerin” kişi başı gelirleri, 541 dolardan sadece 198 dolar artarak 739 dolara yükseldiğini, buna karşılık, “Yüksek Gelirli Ülkelerin” 1990 yılında 29 bin 139 dolar olan kişi başı gelirleri 14 bin 419 dolar artarak 43 bin 558 dolara yükseldiğini gösteriyor. Yani geri kalmışların kişi başı gelirden gelişmiş ülkelere yaklaşacağı tezi doğru çıkmadı.

Tablo 1: 1990 – 2018, Birleşmiş Milletler Sınıflamasına Göre Ülkelerde Kişi Başı Gelir (2010 sabit \$)¹

Ülkeler	Yıllar	1990	2018
Düşük Gelirli Ülkeler		541 \$	739 \$
BM En Az Gelişmiş Ülkeler		525 \$	957 \$
Yüksek Borçlu Yoksul Ülkeler		634 \$	905 \$
Sahra Altı Afrika Ülkeleri		1.298 \$	1.660 \$
Avrupa Birliği		28.122 \$	36.596 \$
Yüksek Gelirli Ülkeler		29.139 \$	53.558 \$
Kuzey Amerika		35.830 \$	54.261 \$

¹ Kaynak. IMF verilerinden yazarın kendi hesaplaması

Yukarıdaki satırlarda bahsetmiştim; finansal serbesti sayesinde sınır ötesi sermaye hareketleri rahatlayacak, küresel sermaye, finansa erişimde sıkıntı çeken geri kalmış ülkelere akacak, yeni yatırımlar yapılacak ve gelişmiş dünya ile geri kalmışların arasındaki fark kapanacaktı. Ancak Tablo 2'den izlenebildiği üzere, bu tez de yıllar içinde doğrulanmadı. 1990-2015 arası geçen 25 yılda “Düşük Gelirli Ülkelere” toplam 138 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım yapılırken, “Yüksek Gelirli Ülkelere” aynı süre içinde 23 trilyon dolar doğrudan yatırım geldi. Yani yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelere değil gelişmiş ülkelere aktı. Yani küreselleşmenin arkasındaki iki temel tez de işlemedi.

Tablo 2: 1990–2015, Birleşmiş Milletler Sınıflamasına Göre Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar, (\$)²

Düşük Gelirli Ülkeler	138 Milyar \$
Yüksek Borçlu Yoksul Ülkeler	286 Milyar \$
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	476 Milyar \$
Avrupa Birliği	12 Trilyon 496 Milyar \$
Yüksek Gelirli Ülkeler	23 Trilyon 100 Milyar \$
Kuzey Amerika	4 Trilyon \$

Denetlenmeyen, düzenlenmeyen, “laissez-faire laissez-passer”³ sloganı ile özel sektörün, daha doğrusu küresel rekabet ortamında yerli sermayelerden katbekat güçlü ÇUŞ'ların önünün açılması kalkınma anlamında gelişmekte olan ülkeler için istenen sonucu vermedi. Sanayileşme ve teknoloji yatırımlarında geç kalan ancak kalkınma ve refah için süratle sanayileşmek zorunda olan, aynı zamanda gelişmiş ülkelerle aralarındaki büyük verimlilik farklarını da kapatarak rekabete girmek durumunda olan ülkelerin kendilerini uluslararası sermayenin kollarına bırakarak sanayileşmelerini beklemek gerçeklerden kopuktu.

Dünya kapitalizminin geldiği bu evrede, ortada tam rekabet kalmamış, pek çok sektörde oligopol ve monopol piyasalar oluşmuştu. 300 yıllık sermaye birikimi, teknoloji üstünlüğü, küresel pazarlara hakimiyeti ile her birisi dev olan Çok Uluslu Şirketlerle, yerli özel sektör temsilcilerinin rekabete girebileceğini beklemek ne kadar gerçekçiydi? Kamunun desteği, yönlendirmesi, denetlemesi olmadan herhangi bir gelişmekte olan ülkenin, piyasalarını çok uluslu kartellere açmak suretiyle onlarla rekabete girmesi sonucunda ne olması bekleniyordu?.. Tabii ki bu rekabette yenilecek ve uluslararası bir markanın ülkesindeki temsilcisi haline gelecekti... **Nitekim veriler bize, o dönem sesi kısılan ekonomistlerin büyük ölçüde haklı çıktığını gösteriyor.**

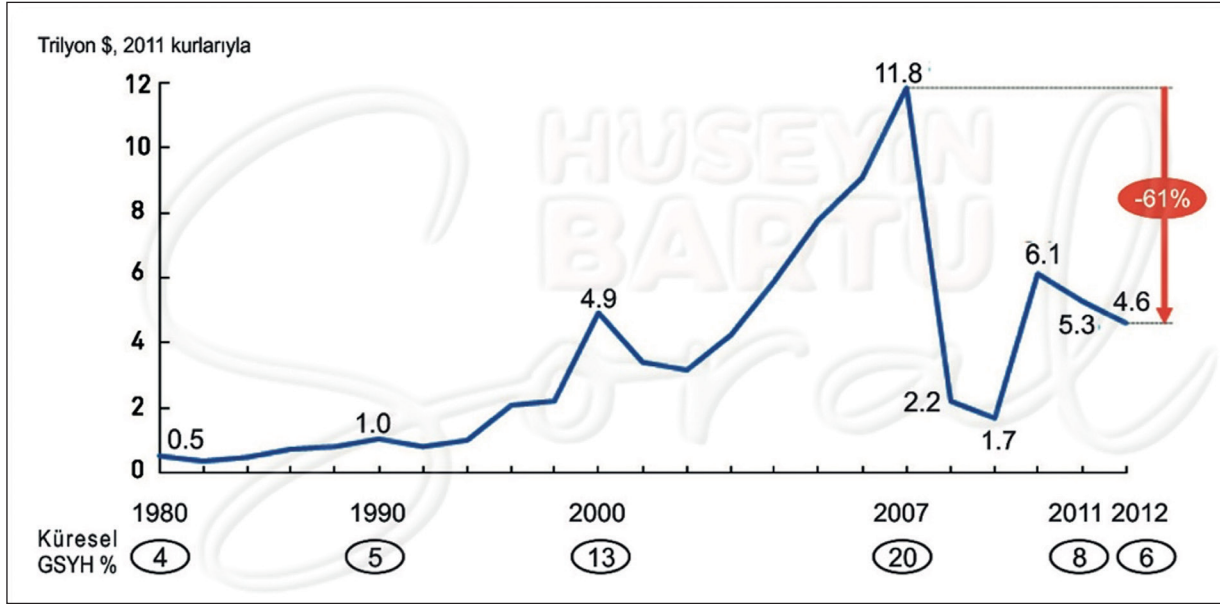
2 Kaynak. IMF verilerinden yazarın kendi hesaplaması

3 Orijinal ifade “laissez faire, laissez passer”, Vincent de Gournay'a atfedilir. Birakınız yapsınlar bırakınız geçsinler anlamına gelen bu felsefede piyasaların doğal olarak rekabetçi olduğuna inanılır ve kamunun ekonomiden tamamen çekilmesi gerektiği bu sayede “invisible hand”, yani görünmez el sayesinde piyasaların tam dengede yürüyeceği görüşü savunulur. Laissez-faire kapitalizmi 18. yüzyılın ortalarında ortaya çıktı ve Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği adlı kitabıyla daha da popüler hale geldi.

Kısa Vadeli Küresel Sermaye

Ticaret, sanayileşme, teknoloji, küresel rekabet boyutunda bu gelişmeler yaşanırken sınır ötesi sermaye akımları her yıl artıyor, özellikle finans sektöründe dev oluşumlar doğuyordu. Grafik 1 bize 1980'den 2008 krizine kadar olan sınır ötesi sermaye hareketlerini gösteriyor.

Grafik 1: Sınır Ötesi Sermaye Akımları, 1980-2012 trilyon \$, 2011 kurlarıyla⁴

Grafikten görüldüğü üzere 1980'de sınır ötesi finansal akımlar 500 milyar dolar civarındayken, 10 yıl sonra 1990'da bu rakam 1 trilyon dolara ulaşıyor. 1990'dan sonra ise küreselleşmenin etkileri ve finansal hareketlerin önündeki engellerin kaldırılmasıyla beraber süratle artıyor ve 2000 yılında yıllık 4,9 trilyon dolar ve 2007 yılında yıllık 11,8 trilyon dolara ulaşıyor. Sınır ötesi sermaye akımlarındaki bu büyümede ana payı doğrudan yabancı yatırımlar dediğimiz sanayileşme, teknoloji aktarımı, istihdam yaratıcı yeni fabrika yatırımları değil finansal piyasalardaki fiktif işlemler alıyor ve sıcak paranın miktarı kadar küresel gelir içindeki payı da süratle artıyordu. Yine grafikten izlenebileceği üzere 1990 yılında sınır ötesi sermaye akımları küresel GSYH'nin yüzde 5'i oranındayken, 2000'de bu oran yüzde 13'e yükseliyor. 2000-2002 arası daralan küresel sermaye akımlarının altın çağı 2003-2007 arası oluyor ve 2007 yılında küresel gelirin yüzde 20'sine ulaşan hacimde sıcak para trafiği yaşanıyor. Bu büyüme 2008 yılında ABD'de yaşanan mortgage kriziyle beraber patlıyor ve ardından AB'yi, özellikle de Türkiye gibi yüksek cari açık veren İspanya, Yunanistan, Portekiz'i ağır biçimde vuruyordu.

Sınır ötesi sermaye hareketlerindeki artış ve finansal kazançların dünyaya hakim olması öncelikli olarak büyük sermaye sahibi ülkelerde finansal sektörü büyütüştü. Bu süreçte ABD'de finans sektörü kelimenin tam anlamıyla patladı. Küçük yatırım bankaları halka açıldı. Bu sayede yatırımcılardan büyük paralar topladılar.

1930'lardaki büyük ekonomik buhrandan sonra neredeyse yarım yüzyıl boyunca, finans sektörü ve finans sektörü dışındaki sektörlerde çalışanların ücretleri birbirlerine paralel bir seyir izledi. Araştırmalar, enflasyon düzeltmesinden sonra yönetici ücretlerinin reel değerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 30 yıl boyunca da

⁴ Kaynak: McKinsey Global Institute, *Financial Globalization: Retreat or Reset*, Mart 2013, Sf. 4.

yılda sadece yüzde 0,8 arttığını ve şirketlerin artan büyüklüğünün gerisinde kaldığını ortaya koyuyor. Ancak bu durum 1970'lerde değişmeye başladı. 2005 yılına gelindiğinde finansal sektörde yönetici maaşları yıllık ortalama 3,4 milyon dolarla tüm sektörler arasında en yüksek seviyeye ulaştı. Bu baz maaşlar dışında esas kazançlar ikramiye ve başarı primlerinden elde edildi⁵.

Örneğin, 1980'lerin sonunda Wall Street'teki en yüksek maaşlı yönetici olduğu bildirilen Salomon Brothers'ın CEO'su John Gutfreund, 1986 yılında 3,2 milyon dolar ikramiye aldı. 2006 yılında ise Merrill Lynch'in CEO'su Stanley O'Neal 91 milyon dolar yıllık ikramiye almıştı. 2007 yılında Goldman Sachs CEO'su Lloyd Blankfein 68,5 milyon dolar; Lehman Brothers CEO'su Richard Fuld 34 milyon dolar ve JPMorgan Chase CEO'su Jamie Dimon 28 milyon dolar aldı. O yıl Wall Street çalışanlarına sadece yılsonu ikramiyesi olarak yaklaşık 33 milyar dolar ödendi⁶.

Ronald Reagan 1981 yılında Hazine Bakanlığı görevine yatırım bankası Merrill Lynch'in CEO'su Donald T. Reagan'ı getirdi. Bakan Reagan, o günlerde TV'lere verdiği mülakatta Wall Street yöneticileri ile görüşüğünü ve finans sektörünün Başkan Reagan ile tam bir uyum içinde olduğunu söylüyordu.

Reagan hükümeti finans dünyasının lobicileri ve ünlü ekonomistler tarafından destekleniyor, dünyada küreselleşme rüzgârları esiyordu. Reagan 30 yıl sürecek olan finansal de-regülasyon dönemini başlatmıştı. 1982 yılında ABD'de tasarruf ve kredi şirketleri üzerindeki denetimler gevşetildi ve tasarruf sahiplerinin paraları ile her türlü riskli yatırımı yapabilmelerinin önü açıldı. 1982'den 1985'e kadar, tasarruf sektörü varlıkları (buna ABD'de gölge bankacılık adı da veriliyor) yüzde 56 artışla ticari bankalarda gözlenen yüzde 24'lük oranın iki katından daha fazla büyüdü. Bu büyüme, "zombi tasarruf şirketlerinin"⁷ piyasadaki fonları çekmek için giderek daha yüksek faiz oranları vermeye başlaması ile büyüyen mevduat akışıyla beslendi.

1980 yılında finans sektörü karları şirket karlarının yaklaşık yüzde 15'ini oluşturuyordu, 2003 yılında ise bu oran yüzde 33'e ulaştı. Bu süreçte büyük olan firmalar daha da büyüdü küçükler ise piyasadan silindi. 1990'la 2005 yılları arasında, 10 milyar doların üzerinde varlığa sahip bankaların dahil olduğu 74 "mega birleşme" gerçekleşti ve en büyük 10 banka, sektör varlıklarının yüzde 25'ine sahipken yüzde 55'ine hükmeder hale geldi. ABD'de finans piyasası süratle oligopol bir yapıya bürünüyordu⁸.

1998'den 2007'ye kadar, ABD'nin en büyük beş bankasının (Bank of America, Citigroup, JP Morgan, Wachovia ve Wells Fargo) toplam varlıkları 2,2 trilyon dolardan 6,8 trilyon dolara yükseldi. JP Morgan'ın varlıkları 1998 yılında 667 milyar dolardan yıllık ortalama yüzde 16 büyüyerek 2008 yılında 2,2 trilyon dolara çıktı. Bank of America ve Citigroup sırasıyla yılda ortalama yüzde 14 ve yüzde 12 oranında büyüdü ve Bank of America

---

5 *The Financial Crisis Inquiry Report: Final Report of the National Commission on the Causes of The Financial and Economic Crisis in the United States*
Submitted by The Financial Crisis Inquiry Commission, Pursuant to Public Law 111-21 January 2011, sayfa 62.

6 *Adı geçen rapor, Sayfa 63*

7 *Zombi tasarruf şirketi/banka, devletten aldığı açık ya da örtülü destek sayesinde faaliyetlerine devam edebilen ama aslında iflas etmiş finans kuruluşlarına verilen isimdir. Zombi banka terimi ilk olarak 1987 yılında Boston College'dan Edward Kane tarafından ABD'de yaşanan tasarruf ve kredi krizine (S&L) atıfta bulunularak ortaya atılmıştır.*

8 *The Financial Crisis Inquiry Report: Final Report of the National Commission on the Causes of The Financial and Economic Crisis in the United States*
Submitted by The Financial Crisis Inquiry Commission, Pursuant to Public Law 111-21 January 2011, sayfa 65-66.

1,8 trilyon dolar varlığa Citigroup ise 1,2 trilyon dolar varlığa ulaştı. Bu dönemde yatırım bankaları ise ticari bankalara göre daha hızlı büyüdüler. Goldman Sachs'ın varlıkları 1999'da 250 milyar dolardan 2007 yılında 1,1 trilyon dolara çıktı ve yıllık ortalama yüzde 21 büyüdü. Keza Lehman Brothers da yılda ortalama yüzde 17 büyümeyeyle 1999'da 192 milyar dolar olan varlıklarını 2007 yılında 691 milyar dolara çıkarttı. Hatırlanacaktır bu finans devleri 2008 ABD krizinde batan şirketlerden oldular. Yine 2008 mortgage krizinin kahramanlarından Fannie ve Freddie de hızla büyüyen finans devleriydi. Fannie'nin varlık ve garantili ipotek toplamı 2000 yılında 1,4 trilyon dolardan 2008 yılında 3,2 trilyon dolara ulaşırken, Freddie'nin varlık ve garantili ipotek toplamı, 1 trilyon dolardan 2,2 trilyon dolara çıkıyordu⁹.

Bu finans devleri, daha yüksek getiri sağlayacağını umarak daha riskli projelere yatırım yaparak adeta "iflas etme" stratejisi izliyordu. Böyle strateji olur mu demeyin, 2007 senesinde yazdığım ve dünyadaki banka iflaslarını incelediğim kitabımın ismi; "Bankruptcy for Profit" yani kar etmek için iflastı¹⁰. Türkiye de bunun bir benzerini banker skandallarıyla yaşamıştı. Dönemin yöneticisi Turgut Özal ABD'ye ve onun sistemine gönülden bağlıydı. Bizde olduğu gibi ABD'de de bu sürecin sonu 1985 yılında ilk büyük finansal krizle sonuçlandı ve Amerikalı vergi mükelleflerinin 124 milyar dolarına mal oldu. Zira dünyanın her yerinde olduğu gibi ABD'de de mevduat sahiplerinin finansal şirketler tarafından batırılan paraları, kamunun kaynakları yani halkın vergileriyle karşılanmıştı...

Dünyada sınır ötesi sermaye hareketlerinin önündeki bütün engellerin kalkması, buna paralel olarak finansal araçların çeşitlenmesi ve bilgi teknolojilerinde baş döndürücü gelişmeler finans sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkiyi koparttı. Öyle ki 2017 yılında dünyada toplam dış ticaret hacmi 74 trilyon dolar olurken, yıllık döviz işlemleri toplamı 1.27 katrilyon dolara ulaştı. Bu 1.27 katrilyon doların 1.11 katrilyonu ise banka kredileri dışındaki finansal kazançlar için yapılan işlemlerden oluştu. Yapılan işlemlerde kullanılan para birimi ise yüzde 88 oranında ABD doları olurken, 1.27 katrilyon dolarlık işlemin yüzde 48'i İngiltere ve yüzde 25'i ABD'de yapılıyordu...

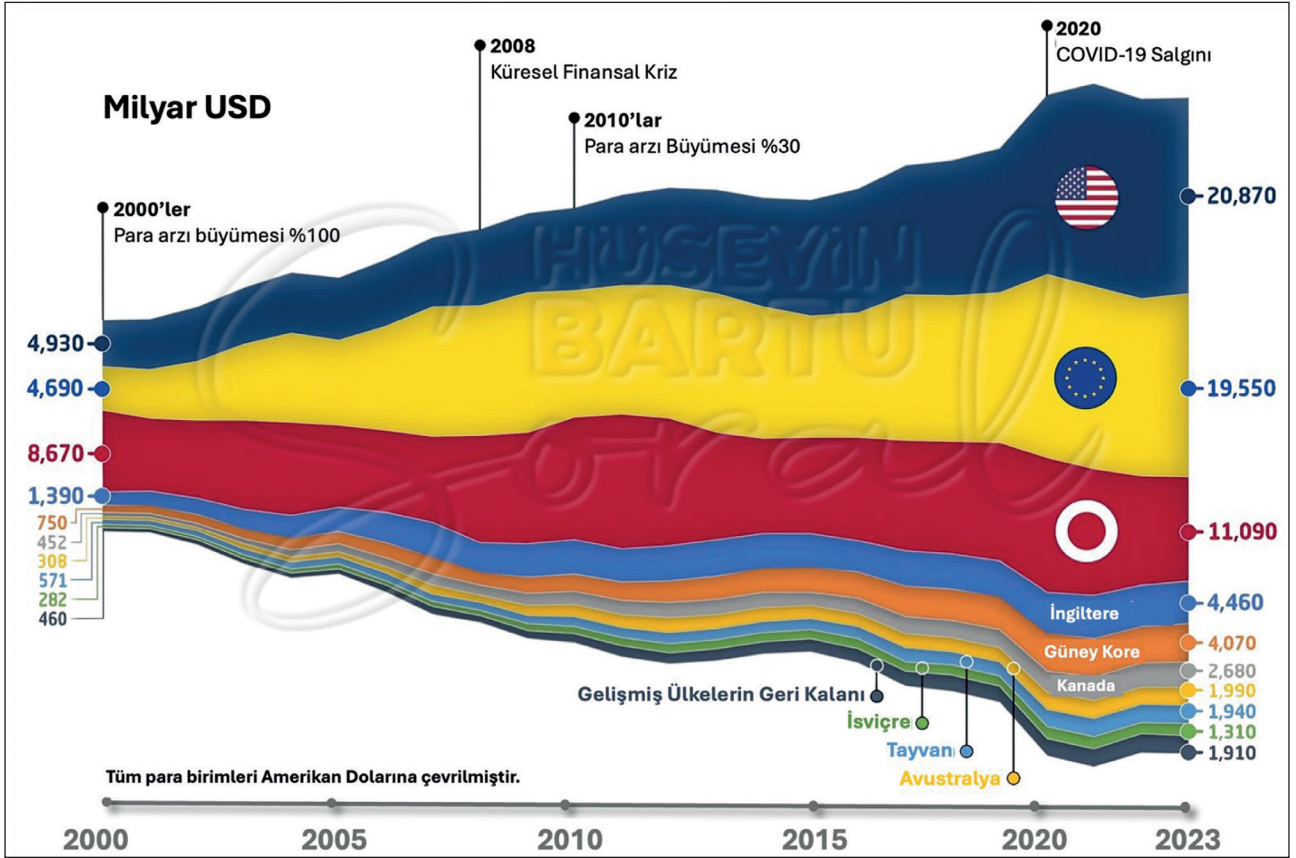
2000'den itibaren küresel para arzı da daha önce tarihte görülmediği kadar arttı. Yaratılan para bolluğu bir yandan bu finansal saadet zincirine su taşıyor bir yandan kapitalizm her krize girdiğinde adeta bir kurtarıcı olarak görülmüyordu. 1930'ların kurtarıcısı "Keynesyen politikalar" unutulmuş, onun yerine "piyasaya para pompalayarak kriz çözeceğini" zanneden bir görüş hakim olmuştu. Grafik 2'den görüldüğü üzere örneğin ABD'de toplam para arzı 2000 yılında 5 trilyon dolarken 2023 yılında yaklaşık 21 trilyon dolara ulaştı. Her ekonomik krizde piyasalara para boca ederek kurtulmaya çalışan batı kapitalizmi bu arada pek çok makroekonomik dengeyi de bozuyordu. AB Merkez Bankası da Amerika Merkez Bankası FED'i bire bir taklit etti. Grafikten de görüldüğü üzere 2000 yılında 4,7 trilyon dolar olan para arzı 2023 yılında 19,5 trilyon dolara ulaştı. İnanılmaz bir para bolluğu hem finansal işlemleri zenginleştiriyor hem tüketimi kamçılıyor hem de diğer ülkelerin borçlanarak tüketimlerini sürdürebilmesinin önünü açıyordu. Uzun vadeli verilere baktığımızda dünya son 23 yılda yaşadığı gibi bir para arzı artışı ile hiç karşılaşmadı.

9 *The Financial Crisis Inquiry Report: Final Report of the National Commission on the Causes of The Financial and Economic Crisis in the United States*

Submitted by The Financial Crisis Inquiry Commission, Pursuant to Public Law 111-21 January 2011, sayfa 65-66.

10 *Bartu Soral, Banking Crises and Bankruptcy for Profit in Turkey, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken, Germany, 2008*

Grafik 2: Gelişmiş Ekonomilerde Para Arzı, 2000-2023, Milyar \$¹¹

Küresel finans piyasalarında saniyelerle ölçülebilen sürelerde el değiştiren ve günlük işlem hacmi trilyon dolar ile ifade edilen “para”, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkeler için bile ekonomik krizlerin sebebi haline geldi. Bu ekonomik krizler zaman zaman ödemeler dengesi, zaman zaman bankacılık ve finansal krizler olarak kendisini gösterdi. Örneğin, Kaminsky ve Reinhart’ın (1999), 76 ödemeler dengesi ve 26 bankacılık krizini kullanarak yaptıkları araştırmada bu krizlerin sebebini finansal serbesti olduğu ortaya çıktı¹². Söz konusu iki akademisyenin çalışması, küresel ölçekte saniyelik süratlerle ülkelere girip çıkan paranın ulusal ekonomilerde dengesizlikler yarattığını ve ülkeleri krizlere sürüklediğini ispatladı. Çalışma, dış kaynaklı para girişlerinin yatırıma değil, kısa vadeli giriş çıkışlarla finansal kazançlara yöneldiği; bunun da bütün tüketici davranışlarını ve makro ekonomik dengesizlikleri beslediğini ortaya koydu. Bu ikilinin araştırmasında dikkat çeken diğer iki sonuç ise; dünyada 1970–1979 yılları arasında 3 bankacılık krizine karşılık, 1980 – 1995 yılları arasında 23 krizin yaşanması ve Uruguay ile İsrail dışında bütün krizlerin, finansal serbestiyle sıcak para girişi-ne açılan ekonomilerde gerçekleşmiş olduğudur.

Kunt ve Detragiache (1998) tarafından, 1980 – 1995 yılları arasında 53 ülke örneği kullanarak yapılan bir diğer araştırma ise, bankacılık ve ekonomik krizlerin finansal sektörlerini tamamen serbestleştirmiş ülkelerde yaşandığını ortaya koyuyor. Çalışmada üstünde durulan en önemli konu ise, finansal serbestiyi uygulayan ülkelere, özellikle yürürlükteki kanunların tam anlamıyla uygulanmadığı, denetim ve regülasyonların zayıf olduğu

11 Kaynak: <https://www.econovis.net/global-money-supply>

12 Kaminsky, Graciela L., Reinhart, Carmen M. “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems.” *The American Economic Review* 89-3 (1999).

ve yolsuzluğun toplum nezdinde kanıksanmış olanlarında, finansal serbestinin, yani, sıcak paranın, krizi doğuran en önemli sebep olduğu vurgulanıyor¹³.

Michael Gavin ve Ricardo Hausmann, 1996 yılında yaptıkları; “*The Roots of Banking Crises: The Macroeconomic Context*” isimli çalışmalarında, yine finansal serbesti sonrası ortaya çıkan duruma değinerek; gelişmekte olan ülkelere giren yoğun sıcak paranın makro ekonomik dengesizlikleri oluşturduğunu ve bunun da banka krizlerini tetiklediğini belirtiyorlar. Latin Amerika’da yaşanan banka krizlerine makro ekonomik problemlerin sebep olduğunu, yaşanan sıcak para akımlarının ekonomik dengeleri altüst ettiği, kredi verme konusunda bankaları gevşek davranmaya ittiği ve özensiz incelemeler sonucu verilen kredilerin geri dönmediğini vurguluyorlar¹⁴.

Dani Rodrik de 2000 senesinde yayınladığı çalışmasında finansal serbesti sonrasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan sıcak para akımlarının çok sıkı bir şekilde kontrol edilmesi gerektiğini ve gelişmiş ülkelerde uygulanan mevcut kural ve yaptırımlara ek tedbirler alınması gerektiğini belirtiyor¹⁵.

Bu bağlamda yine finansal serbesti sonucu kontrolden çıkan sıcak para akımlarının hızla büyüyen bir zenginlik ve gelir dağılımı adaletsizliği yaratırken, bir yandan ülkeleri kriz olarak da vurmaya devam etti; 1997 Rusya, 1998 Brezilya ve Asya, 1999 ve 2001 Türkiye’de yaşanan krizler de ödemeler dengesi ve bankacılık krizleriydi.

Bütün yaşanan krizlerin temel sebebi, küreselleşme ile üretim-finans sektörleri arasındaki ilişkinin kopması, dünyada yaşanan büyümenin ve zenginliğin fiktif finansal işlemlerden gelmesi, finansal işlemler ve sermaye üzerinden alınan vergi oranlarının düşmesi ve gelir dağılımının anormal biçimde bozularak bir grup küresel elitin dünyadaki servetin yaklaşık yarısını eline almasıdır. Grafik 3 bize 2021 yılı sonu itibariyle küresel servet dağılımını gösteriyor; buna göre dünya nüfusunun yüzde 1,1’i yani yaklaşık 79 milyon kişi dünyadaki toplam servetin yüzde 46’sını yani yaklaşık 192 trilyon doları elinde bulundururken, yüzde 55’i yani yaklaşık 4 milyar 358 milyon kişi sadece yüzde 1,3’üne yani yaklaşık 5,5 trilyon doları bulunduruyor. Kaldı ki en başta Türkiye olmak üzere, bu veriler ve gelir dağılımı istatistikleri aldatıcıdır. Zira kayıt dışı ekonomi, kaçakçılık, gayri resmi işlemler, vergi cennetlerine kaçırılan paralar bu istatistiklere dahil değildir. Sistemi elinde tutan yüzde 1’in üstündeki grubun serveti çok daha yüksektir.

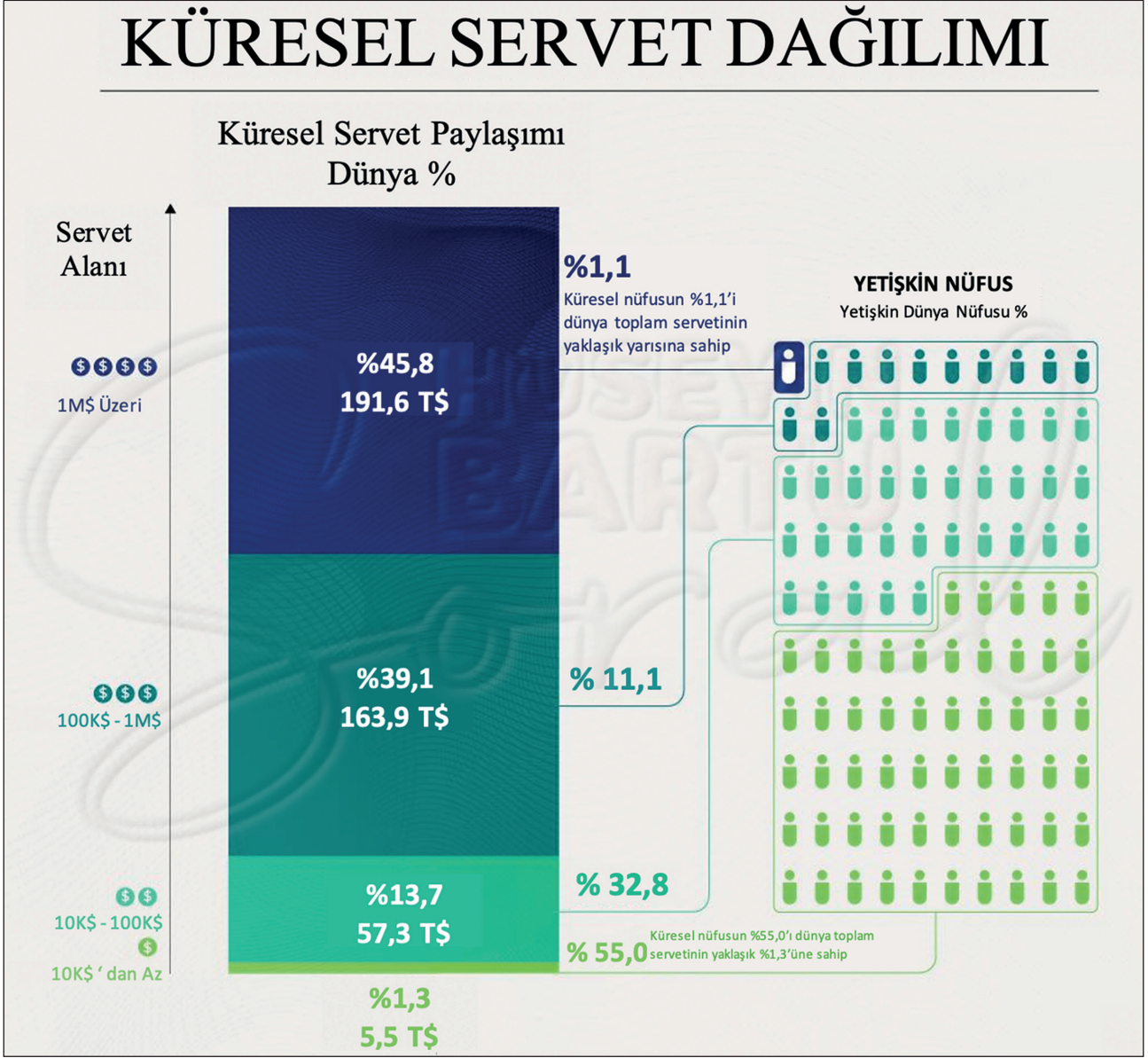
---

13 Demirgüç-Kunt, A., and E. Detragiache. “Financial Liberalization and Financial Fragility.” *Annual Bank Conference on Development Economics (1998)*, World Bank, Washington, D.C.

14 Gavin, Michael, and Ricardo Hausmann. “The Roots of Banking Crises: The Macroeconomic Context.” *Inter-American Development Bank, Working Paper 318 (1996)*.

15 Rodrik, Dani, “Development Strategies for the 21st Century,” *Institute for Developing Economies, Japan External Trade Organization, 2000, Japan*.

Grafik 3: Küresel Servet Dağılımı¹⁶

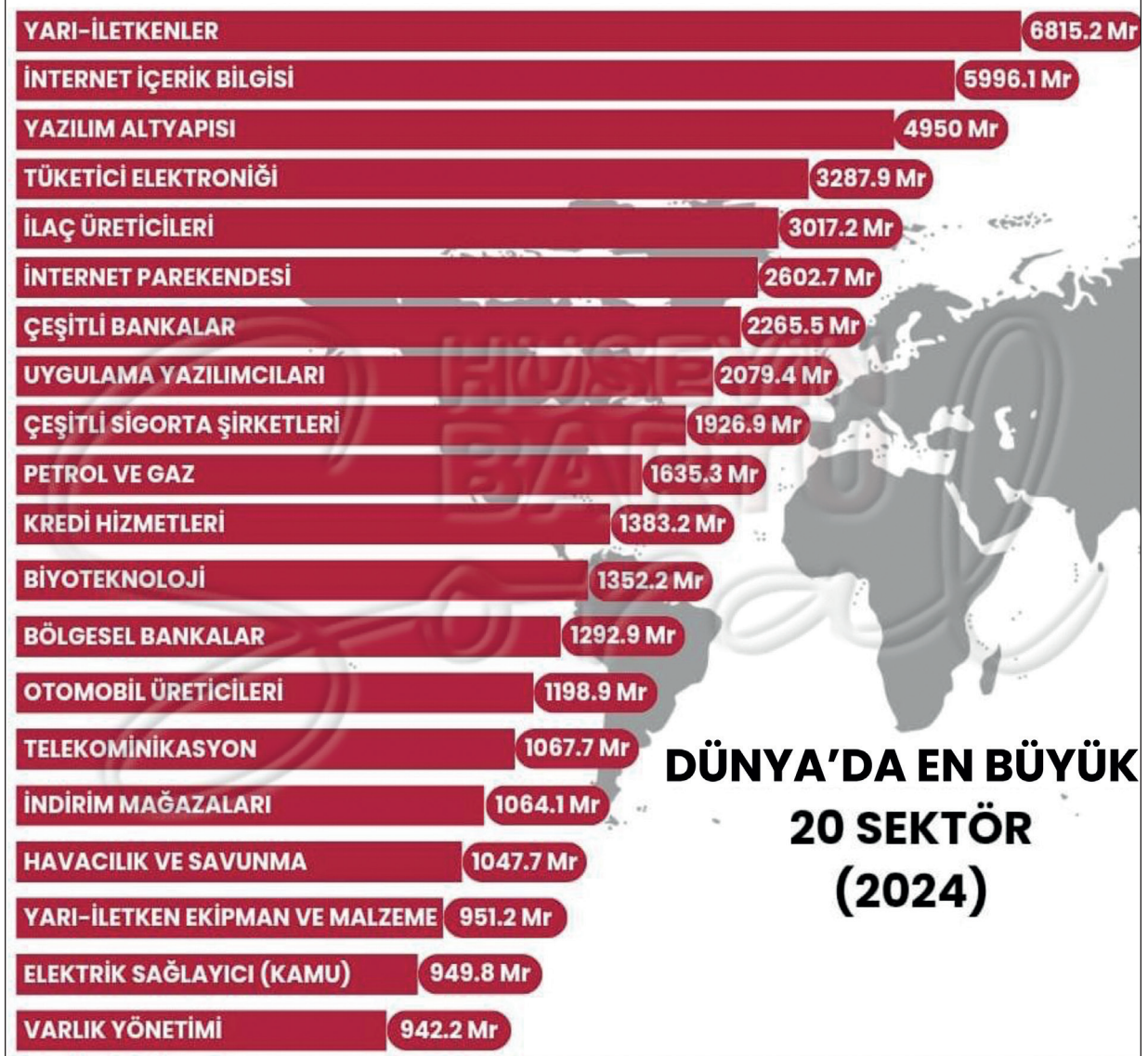
Son 30 Yılda Değişen ve Bugüne Damga Vuran Sektörler

1990'dan itibaren hızla değişen ve büyüyen sektör sadece finansal sektör değildi. Bu çağa geniş tanımıyla bilgi teknolojileri, yenilenebilir enerji, petro-kimya, demir-çelik, yapay zeka, yazılım, çip, yarı iletken, robot ve uzay teknolojileri, moleküler biyoloji, genetik, ilaç, kök hücre biyolojisi gibi pek çok alandaki gelişmeler de damga vurdu. Açıkçası dünya 1990'lardan sonraki 30 yılda çok hızlı hatta baş döndürücü biçimde değişti. Sadece sektörler, teknoloji, buluşlar gelişmedi, dünyada yeni aktörler de ortaya çıktı.

16 Credit Suisse Global Wealth Databook 2021

Grafik 4'te 2024 yılı itibariyle dünyada toplam piyasa değerine göre en büyük 20 sektörü görüyorsunuz;

Grafik 4: Piyasa Değerine Göre Dünyadaki En Büyük 20 Sektör (Milyar\$)¹⁷

Görüldüğü üzere küresel olarak en büyük sektör yarı iletkenler. Yarı iletkenler alanında faaliyet gösteren şirketlerin 2024 itibariyle piyasa değeri 6 trilyon 815 milyar doların üstünde. Elbette salt doğrudan yarı iletkenler değil, yarı iletkenler kullanılarak üretilen sektörler de önemli bir pazar payına sahip. Örneğin bilgi teknolojileri ile alakalı sektörler, yani internet içeriği ve bilişim, yazılım altyapısı, uygulama yazılımcıları, tüketici elektroniği sektörlerine toplam olarak bakıldığında toplam 15 trilyon doların üzerinde piyasa değerine sahip bir sektörler topluluğu önümüze çıkıyor. Aynı şekilde bilgi teknolojilerinin dahil olması sayesinde gelişmiş ve bugün küresel ölçekte haline gelmiş internet perakendesi, havacılık ve savunma gibi pek çok başka sektör de var. Son 30 yıla damgasını vuran bir diğer alan da biyoteknoloji. Buna alakalı çalıştığı ilaç sektörü ile beraber bakarsak, küresel olarak 4 trilyon 369 milyar dolar civarında piyasa değerine sahip olan şirketleri görüyoruz. Bankacılık, kredi

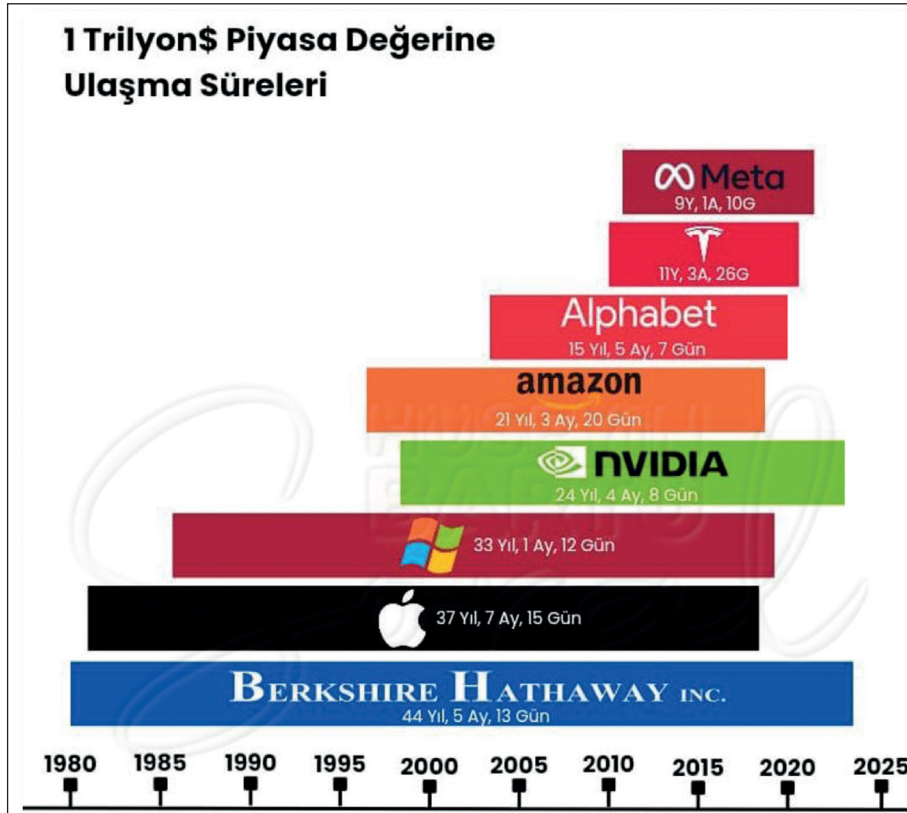
17 Kaynak: Insider Monkey

hizmetleri ve sigorta alanlarında hizmet veren finansal şirketler de 6 trilyon 867 milyar dolarlık piyasa değeri ile halen küresel anlamda önemini koruyan şirketler olarak önümüze çıkıyor.

21. Yüzyılın devamında yarı iletkenler, çip, bilgi teknolojileri ile ilgili tüm alanlar önemini korurken, biyo-teknoloji, ilaç, gen teknolojisi ve buna bağlı gıda alanlarında faaliyet gösteren şirketlerle beraber, havacılık ve savunma şirketleri, enerji üretimi şirketlerinin ve kıymetli madenlerin önemini artıracaklarını da öngörüyoruz.

Dünyada alışlagelmiş dev petrol şirketlerinin veya otomotiv sektörünün önüne geçen bilgi teknolojilerindeki şirketlerin ortaya çıkışı ve yükselişi sadece 30 yıllık bir maziye sahip. Bakınız Grafik 5 bize dünyaya damgasını vuran bilgi teknolojileri şirketlerinin kuruluş yıllarından 1 trilyon dolar piyasa değerine ulaşmaları arasında geçen süreleri gösteriyor.

Grafik 5: ABD Bilgi Teknolojileri Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketlerin 1 Trilyon Dolar Piyasa Değerine Ulaşma Süreleri¹⁸

Buna göre, en hızlı süreden başlayarak; Meta 9 yıl, 1 ay, 10 gün. Tesla 11 yıl, 3 ay, 26 gün. Google 15 yıl, 5 ay, 7 gün. Amazon 21 yıl, 3 ay, 20 gün. Nvidia 24 yıl, 4 ay, 8 gün. Microsoft 33 yıl, 1 ay, 12 gün. Apple 37 yıl, 7 ay, 15 gün içinde 1 trilyon dolarlık piyasa değerine kavuşmuşlar. Örneğin bugüne damgasını vuran Tesla'nın kuruluşundan 11 yıl içinde bu büyüklüğe ulaşması bize hem dünyadaki değişimlerin hızını hem de ülke olarak karşı karşıya olduğumuz rekabetin devasallığını göstermesi açısından hayli çarpıcı.

18 Kaynak: Investopedia

Teknoloji üstüne girilen bu rekabette yapay zeka yatırımları da önemli bir yer tutuyor. Şirketler, yapay zeka çipleri, “big data” denilen bütün tüketim verilerinin işlendiği ve ona göre pazarlamaların şekillendiği çalışmalar, Chat GPT gibi bilgilerin algılanıp değerlendirilebildiği üretken yapay zeka ve hatta bir şekilde süper zeka yaratılması için büyük bir rekabet içindeler. Elbette bu çalışmalar robot teknolojilerini, elektrikli araçları da etkiliyor zira o yapıların arkasındaki en temel öge; yazılım. Teknoloji şirketleri, insandan daha akıllı, daha becerikli, algılama ve yargılama gücüne sahip yapay zeka üretebilmek için çalışıyor.

2023 itibariyle, küresel yapay zeka pazar büyüklüğünün 454 milyar dolar değerinde olduğu tahmin ediliyor ve mevcut büyüme hızıyla 2032 yılında 2,5 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşması bekleniyor. Pek çok devlet yapay zeka yatırımlarında yarışıyor ancak son beş yılda ABD devleti harcadığı 328 milyar 548 milyon dolarla yapay zekaya en çok yatırım yapan ülke konumunu koruyor. Yalnızca 2023'te 67.911 milyon dolar yatırım yapıldı ve bu rakam 2019'da yapılan yatırımın yüzde 66 üstünde. Çin, 2019-2023 yılları arasında yapay zeka için harcadığı 132 milyar 665 milyon dolarla ikinci sırada yer alıyor ve bu rakam ABD'den yaklaşık yüzde 60 daha az. Ancak tam bu noktada yatırım değerlemelerinin ülkelere göre değişiklikler gösterebileceğini de hatırlatalım. Üçüncü sırada ise aynı dönemde 25 milyar 541 milyon dolarlık yatırımla Birleşik Krallık yer alıyor ve bu rakam ABD'den neredeyse 13 kat daha az. Asya'daki diğer teknoloji devi ülke Hindistan, son beş yılda yapay zekaya yaptığı 16 milyar 147 milyon dolarlık yatırımla dördüncü sırada yer alıyor. Bu ülke, beşinci sırada yer alan 14 milyar 300 milyon dolarlık yapay zeka yatırımı yapan Almanya'yı yaklaşık yüzde 12 oranında geride bırakıyor. Yapay zekanın 2030 yılına kadar ABD GSYH'sinde yüzde 21'lik net artış sağlayacağı tahmin ediliyor¹⁹.

Küresel Gelir Paylaşımında Ülkelerin Payları ve Değişimler

Son 30 yıl içinde sadece küresel ekonomiye damga vuran sektörler değişmedi; ülkeler de değişti. Tek kutuplu dünyada ekonomik sistemi istediği gibi yönlendiren hegemon ABD, onun iş ortakları AB ve İngiltere'nin küresel ekonomideki yeri de değişti. Yani Batı sermayesine yeni rakipler geldi.

Doğrusu, 18. Yüzyılda sanayileşmeyi başlatabilmiş, 300 yıldır sermaye biriktiren, teknoloji gücünü elinde bulduran, küresel pazarlara hakim hem sanayileşirken hem de devam eden süreçte çeşitli şekillerde sömürgeciliği sonuna kadar kullanmış, üstüne üstlük birbirleriyle ortaklık kurarak Çok Uluslu Şirketler yaratmış Batı sermayesinin nasıl geriletildiği incelemeye değer bir ekonomik modeldir.

Grafik 6'da 1980-2023 arasında ülke ve toplulukların küresel gelirlerden aldığı payları görüyoruz. SSCB'nin dağılmasının ardından tek kutuplu dünyada ABD, G7 ve Avrupa Birliği'nin ekonomik olarak büyük bir üstünlük sağladığı görülüyor. 1980 yılında dünyanın en gelişmiş 7 ülkesinden 6'sının, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Fransa ve Kanada'nın küresel gelirden aldığı pay yüzde 29,2 ve ABD'ninki yüzde 25,4 ile toplamda yüzde 54,8. Bu ülkeler içinde ABD yüzde 29,2 pay ile birinci, Japonya yüzde 10,1 pay ile ikinci ve Almanya yüzde 7 pay ile üçüncü, detaylı veriler için Tablo 3'e bakabilirsiniz.

Asya bölgesinde Japonya büyük bir üstünlük kurarken, Çin ise 1980 yılında küresel gelirin yüzde 2,7'sini, Güney Kore yüzde 0,6'sını ve Hindistan yüzde 1,7'sini üretiyor.

¹⁹ Kaynak: <https://www.aiprm.com/ai-statistics/>

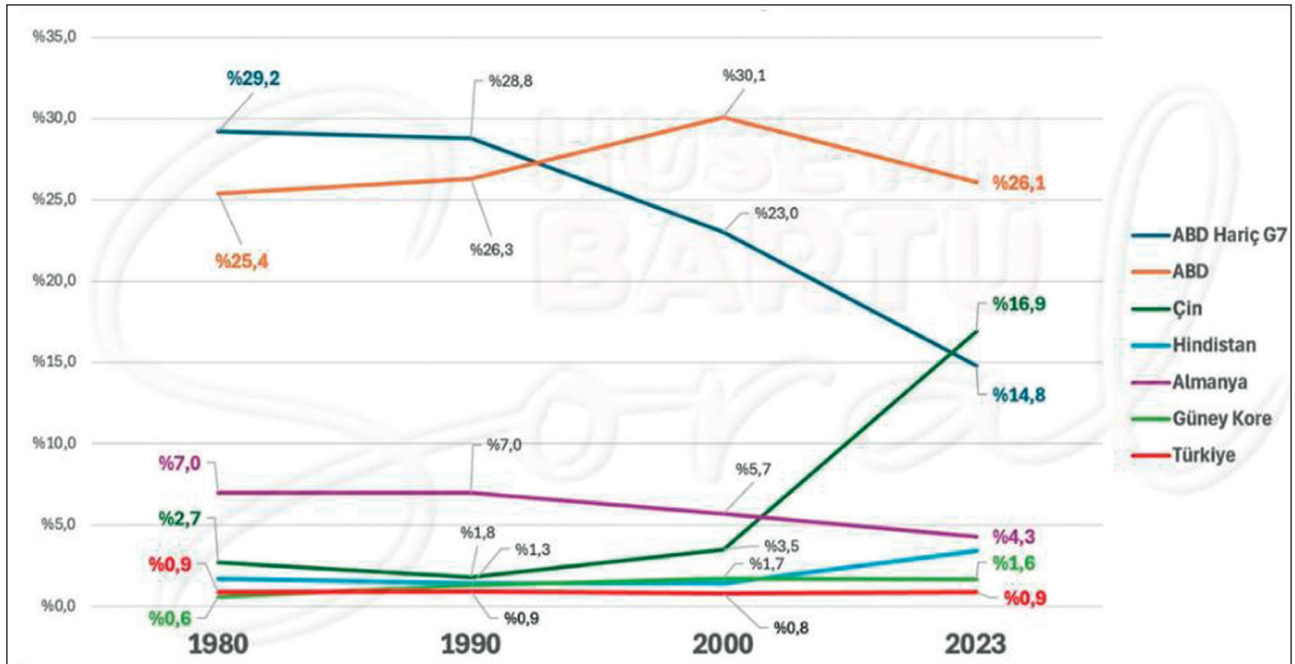
KÜRESELLEŞME VE ZAFER EKONOMİSİ

2000 yılına gelindiğinde tabloda ufak değişiklikler olduğu görülüyor. ABD'nin küresel gelirden aldığı pay yüzde 25,4'ten yüzde 30'a yükselirken G6 ülkelerinin payı yüzde 29,2'den yüzde 23'e geriliyor. Bu gerilemede AB üyesi ülkelerin önemli kayıpları olduğu izleniyor. Buna karşın G6 ülkelerinden birisi olan Japonya'nın payı yüzde 14,6'ya yükselirken Almanya'nın payı yüzde 5,7'ye geriliyor.

Türkiye'nin ise küresel rekabetteki yeri değişmiyor. 1980'lerdeki "çağ atlayan Türkiye" sloganlarına, liberal ekonomiye geçişe, özelleştirmelere, yani küresel hegemonyanın bütün öğütlerinin dinlenmesine rağmen 1980-2020 arası geçen 40 yılda küresel gelirden aldığımız pay yüzde 0,85'ten yüzde 0,80'e geriliyor.

Grafikte dikkati çeken bir diğer ülke ise 1960'lı yıllarda Türkiye'nin üçte birisi kadar kişi başı milli gelire sahip olan Güney Kore oluyor. 1980 yılında küresel gelirden aldığı pay yüzde 0,60 olan bu küçük Asya ülkesi 2000 yılında payını yüzde 1,70'e kadar yükseltmeyi başarıyor.

Grafik 6: Seçilmiş Ülkelerin Küresel Gelirden Aldıkları Pay, 1980-2023, (%)²⁰

2023 yılına yani bugünlerdeki durum ise oldukça farklı. Özellikle başta Japonya ve AB üyeleri olmak üzere G6 ülkeleri eski gücünden hayli uzak görülüyor. Küresel gelirden aldıkları pay 1980'lere göre yarı yarıya düşmüş. Yani Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkeler rekabetçi güçlerini kaybetme sürecine girmişler. Almanya'nın payı yüzde 7'lerden yüzde 4,3'e gerilerken Avrupa Birliği'nin payı yüzde 28'lerden yüzde 17'lere gerilemiş. Buna karşılık Çin tam bir kalkınma programı başarısı gösteriyor ve son 20 yılda ortalama yıllık yüzde 10 büyüme ile küresel gelirden aldığı payı 1990'lardaki yüzde 2 seviyesinden yüzde 17'ye çıkartarak kalkınma ekonomisi literatürüne adını yazdırıyor. Bugün başını Çin ve Rusya'nın çektiği BRICS ekonomik ve siyasi iş birliği platformunu oluşturan 9 ülke dünyada üretilen gelirin yüzde 35'ini sağlıyor. Buna karşılık bir zamanların en büyükleri G7 ülkeleri ise yüzde 30'luk bir paya sahip. Dünya nüfusunun yüzde 45'i BRICS ülkelerinde yaşarken G7 ülkelerinde dünya nüfusunun yüzde 10'u yaşıyor.

²⁰ Kaynak: IMF verilerinden yazarın kendi hesaplamaları, <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>

Güney Kore de 1960 yılında Türkiye gibi ithal ikame sistemi ile başladığı sanayileşme, teknoloji geliştirme, küresel rekabete hazırlanma dönemini bizden çok daha iyi geçirmiş ve ülkemizin altında başladığı yarışta, 1980'lerdeki yüzde 0,6'lık payını yüzde 1,6 seviyesine çıkartmış. Yine Hindistan da son 23 yılda küresel rekabete girmeyi başarabilen ve payını artıran ülkelerden olmuş. Tablodan görüleceği üzere Hindistan'ın yüzde 1,4 seviyesindeki payı 2023 yılında yüzde 3,4 seviyesine ulaşıyor.

Ülkemiz ise 1980 senesinde küresel rekabette neredeyse, küresel pastadan ne büyüklükte pay alabiliyorsa, aradan geçen 43 yıla, çağ atlamalara, 3-5 kat büyüdük söylemlerine rağmen halen aynı yerde saymış. Bu değişimleri incelemek, Türkiye'nin AKP ile geçirdiği 23 yılda uyguladığı ekonomik model ve sonuçları ile dünyadaki çeşitli ülkelerin 23 yılda kat ettikleri yolu karşılaştırmak, bundan sonra neler yapmamız gerektiğini tartışırken bizlere yol gösterici olmalıdır.

Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerin Küresel Gelirden Aldıkları Pay, 1980-2023, (%)²¹

Yıllar	1980	1990	2000	2023
ABD Hariç G7 Ülkeleri	29,2	28,8	23	14,8
Avrupa Birliği	28,6	27,4	21,3	17,5
ABD	25,4	26,3	30,1	26,1
Çin	2,7	1,8	3,5	16,9
Hindistan	1,7	1,4	1,4	3,4
Almanya	7	7	5,7	4,3
Japonya	10,1	14,1	14,6	4
İngiltere	5,4	5,3	4,9	3,2
Güney Kore	0,6	1,3	1,7	1,64
Türkiye	0,85	0,92	0,80	0,89

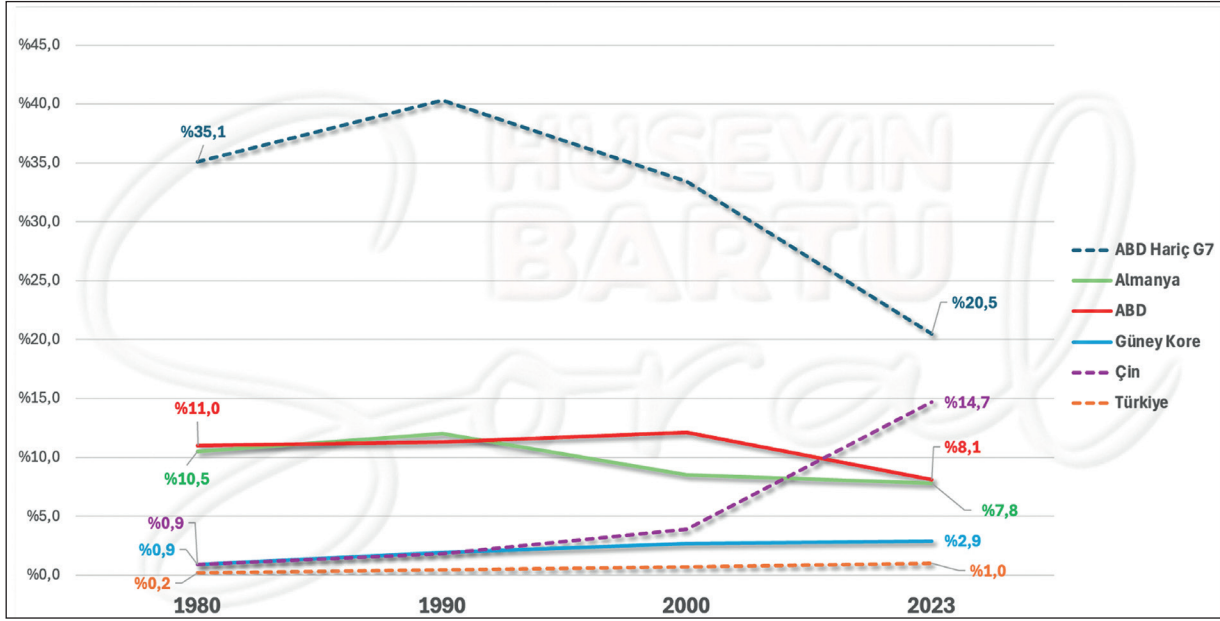
Küresel İhracat Dağılımında Ülkelerin Payları ve Değişimler

Dış ticaretteki sınırların kalkmasıyla birlikte son 40 yılda uluslararası dış ticaret hacmi arttı. 1979 yılında küresel gelirin yüzde 36'sı boyutunda bir hacmi olan dış ticaretin 2019 yılındaki hacmi küresel gelirin yüzde 60'ına yükseldi. Bu bağlamda küresel ihracattan alınan pay da rekabet gücü açısından önemli bir ölçü haline geldi. Her ülke küresel rekabette başarılı olup diğer ülkelere ürünlerini satmak isterken, karşılarındaki küresel karteller ile rekabet etmenin zorluğunu yaşadılar. Ancak, küresel gelir dağılımındaki değişimden de izleyebildiğimiz üzere bazı ülkeler bu rekabette geriden gelmelerine rağmen başarılı olabildiler.

²¹ Kaynak: IMF verilerinden yazarın kendi hesaplamaları, <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>

Grafik 7 bize 1980'den 2020 yılına kadar artan küresel ihracat içinde ülke paylarını gösteriyor. 1980 yılında dünyanın gelişmiş 7 ülkesinden İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Fransa ve Kanada'nın küresel ihracat içinde payları yüzde 35,1 ve G7'nin en büyüğü ABD'ninki yüzde 11'di. Toplamda yüzde 46 payla G7 küresel ihracatın yarısını gerçekleştiriyordu. Bu ülkeler pazarlara hakim, ihracat alanını domine eder durumdaydı. Buna karşılık Çin, Hindistan, Güney Kore ve Türkiye'nin küresel ihracat içindeki toplam payı sadece yüzde 2,4 seviyesindeydi. Ülke bazlı baktığımızda ise hepsi yüzde 1'in altında bir pay ile küresel ihracat rekabetinde yoktu.

Grafik 7: Seçilmiş Ülkelerin Küresel İhracattan Aldıkları Pay, 1980-2020, (%)²²

2000 yılında G7 ülkelerinin küresel ihracattaki dominant yeri değişmedi; payı yine yüzde 45,5 oldu. Türkiye'nin payı 0,20'den 0,68'e yükselirken Çin payını 3 puan arttırarak yüzde 3,9'a Güney Kore payını 1,8 puan arttırarak 2,7'ye taşıdı.

Ancak 2000'den itibaren küresel ihracat paylarında önemli bir değişim gözleniyor ve 2023'e geldiğimizde karşımıza bambaşka bir rol paylaşımı çıkıyor. G7 ülkelerinden ABD rekabette güç kaybederek küresel ihracattaki payı yüzde 8,1'e geriliyor. ABD hariç G7 ülkeleri de yaklaşık 10 puanlık bir kayıp yaşarken Çin ise aradan geçen 20 yılda 10 puanının üstünde bir artış yakalayarak küresel ihracattaki payını yüzde 14,7'ye yükselterek bu alanda dünya birinciliğine oturuyor, bakınız Tablo 4.

Japonya'nın dünya ihracatındaki payı 1990 senesinde yüzde 8,2'yken 2020 yılında bu pay yüzde 3,6'ya geriliyor. Bir zamanlar teknoloji ve inovasyon devi olarak görülen Japonya'nın küresel rekabette son 20 yıl içinde büyük bir gerileme içine girdiği ve yeni yükselen güçler ile rekabet edemediği görülüyor. 1990 yılında küresel ihracat içinde yüzde 1,8'lik paya sahip olan Çin bunu 2000'de yüzde 3,9 ve 20 yıl sonra 2020'de yüzde 14,7'ye yükseltmiş. 20 yıl içinde elde edilen bu başarı tek başına bir değişkene, mesela sadece ucuz iş gücüne veya sadece teknolojideki büyük atılıma veya başarılı eğitim sistemine bağlanamaz. Bu başarı çok iyi kurgulanmış eğitim, teknoloji, sanayi ve tarım planlarının birbirleri ile koordineli çalışmasının yanı sıra, bunu hayata geçirebilecek köklü bir devlet bürokrasisine ve çalışma disiplinine sahip, geleceğe ve başarıya inanmış bir sosyolojik durum varlığına işaret ediyor.

22 Kaynak: Dünya Bankası verilerinden yazarın kendi hesaplamaları, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.GNFS.CD>

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Küresel İhracattan Aldıkları Pay, 1980-2023, (%)²³

Ülkeler	Yıllar	1980	1990	2000	2023
ABD Hariç G7 Ülkeleri		35,1	40,3	33,4	20,5
ABD		11	11,3	12,1	8,1
Almanya		10,5	12	8,5	7,8
İngiltere		5,4	5,3	4,4	2,3
Çin		0,9	1,8	3,9	14,7
Japonya		6,4	8,2	7,4	3,6
Hindistan		0,4	0,5	0,4	1,6
Güney Kore		0,9	1,9	2,7	2,9
Türkiye		0,20	0,47	0,68	1,01
Vietnam		0	0,05	0,25	1,15

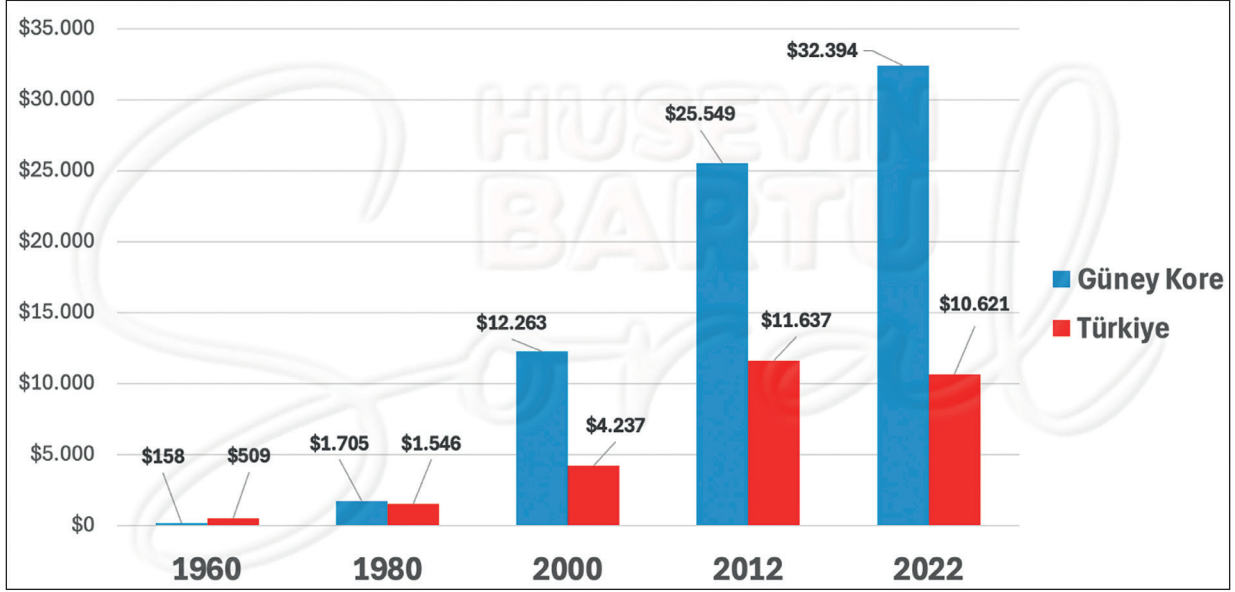
Çin kadar olmasa da özellikle Türkiye ile kıyaslayınca Güney Kore'nin de küresel rekabette elde ettiği başarı dikkat çekici. 1980'de küresel ihracat içinde yüzde 0,9 oranında bir pay alabilen Kore, 2020'de büyüyen dış ticaret içindeki payını arttırmış ve yüzde 2,9'a çıkartarak orta boy bir ülke olmasına rağmen küresel aktörlerden birisi olmayı başarmış.

Güney Kore Örneği

1960'larda G. Kore dünyanın en fakir ülkelerinden biriyken, Türkiye'nin verileri çok daha umut vericiydi. Her iki ülkenin milli gelirine ilişkin temel istatistiklere baktığımızda cari dolar fiyatlarıyla 1960 yılında Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 509 dolarken Güney Kore'de kişi başı milli gelir 158 dolardı, bakınız Grafik 8. 1960-1980 arası, iki ülkede de teoride aynı sanayileşme modeli uygulandığı halde 20 yıl önce Türkiye'nin üçte biri kadar kişi başı gelire sahip olan Güney Kore 1980 yılında kişi başı milli gelirde Türkiye'yi yakaladı ve geçti. Sanayileşme, markalaşma, teknoloji gelişimi ve eğitim ile bütünleşik uygulanan kalkınma programının sonuçları devam eden yıllarda da alındı. Kişi başı gelir Güney Kore'de 2000 yılında 12.263 dolar, 2012 yılında 25.459 dolar ve 2022 yılında 32.394 dolara ulaşırken, Türkiye'de 2000 yılında 4.237 dolar, 2012 yılında 11.637 dolar ve 2022 yılında 10.621 dolarda kaldı.

23 Kaynak: Dünya Bankası verilerinden yazarın kendi hesaplamaları, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.GNFS.CD>

Grafik 8: Güney Kore-Türkiye Kişi Başı Milli Gelir, 1960-2022, (Cari \$)

Güney Kore gerek küresel gelirden gerekse küresel ihracattan aldığı payı sürekli artırırken, Türkiye çok daha avantajlı bir jeopolitiğe ve kalkınma zeminine sahip olmasına rağmen yerinde saydı; hatta bırakın zaman içinde küresel rekabette öne geçmeyi, ilerlemeyi, dış ticaret açığı sürekli büyüyen, siyasi ve ekonomik krizler yaşayan, geniş halk kitlelerinin geçim sıkıntısı çektiği, teknoloji üretimi ve kaliteli eğitimde geri kalan bir ülke oldu.

Tam bu noktada, 1960'lı yıllarda Güney Kore ve Türkiye karşılaştırmasına geçmeden önce, Türkiye'nin 1932-1937 dönemindeki ilk 5 yıllık ulusal kalkınma planı girişimi üzerinde durmak gerekir. 1932'de başlatılan ilk beş yıllık kalkınma planı, yeni gelişen sanayinin ulaşım ayağını oluşturmak için altyapı kuruluşlarının, ana sanayi kuruluşlarının, demir-çelik sanayinin, elektrik santrallerinin ve demiryollarının inşasını içeren geniş bir yatırım planıydı. 1923'te ürettiği buğday bile kendisine yetmeyen, şeker üretemeyen ve ithal eden bir ülke, 1938 yılına geldiğinde dış dünyaya hem tarım hem de sanayi malları satan bir ülke haline gelmiştir. Bu dönemi kapsayan 1927-1938 yılları arasında milli gelirin reel olarak ortalama büyüme oranı yüzde 8,72 olmuştu. Şeker, çimento, pamuk, kömür, demir ve çelik gibi farklı sektörlerde birçok sanayi kuruluşu bir araya getirilmiş ve sanayileşme bölgesini limanlara ve pazarlara bağlamak amacıyla demiryolları 4.559 km'den 8.637 km'ye çıkarılmıştı. Yine 1923-1938 arası tarımın ortalama yıllık büyüme hızı da yüzde 10,1 oranındaydı.

Devletin sermaye birikimine aktif katılımı ve ekonomik girişimlere yatırım yapması, özel çıkarların da aynı anda paralel olarak dikkatle korunmasını gerektirmişti. Devlet, hem yatırımın geri dönüş süresinin uzunluğu hem Türk özel sektörünün sermaye birikiminin yetersizliği hem de ilk girişimlerin oluşturduğu riskler sebebiyle özel girişimin isteksiz olduğu veya yeterince güçlü olmadığı ekonomik alanlara girdi. Üretim ve verimliliği artırmak için kırsal alanda yeni ve yenilikçi bir eğitim sistemi kuruldu. Kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona eren bu dönem halen Türk ekonomi tarihinin en üretici dönemi olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki bu devirde kurulan fabrikalar 2020'lere kadar özelleştirme adıyla yabancı ve yerli özel sermayeye satılarak devlet bütçesine katkıda bulunmuştur.

Her iki ülkenin izlediği ekonomi politikalarına dönecek olursak, kademe kademe ve derece derece devlet müdahalesi içeren sistem her iki ülkede de 60'lı yıllarda "planlı kalkınma" olarak isimlendirilebilir.

Ekonomi yazınında “ithal ikame” olarak tanımlanan ve ülke içinde yeni kurulan sanayi kuruluşlarının öğrenme, teknoloji geliştirme ve sermaye birikimini sağlamak için dış rekabetten korunduğu bir modeldir, ithal ikame ile sanayileşme. Türkiye’de birincil ürünlerin ihracatından elde edilen döviz gelirleri ve özellikle Almanya’dan gelen işçi dövizleri, ithal ikameci sanayileşmenin ilk ve görece daha kolay aşamasını finanse etmek için en önemli kaynaktı. Planlı dönemin ilk günlerinde döviz gelirlerini artırma ihtiyacı göz ardı edilmişti. Yeni sanayilere sağlanan koruma, iyi planlanmış ya da organize edilmiş olmaktan uzak, denetlemeden ve elde edilen sonuçların değerlendirmesinden muaf, ithalat kısıtlamaları, gümrük vergileri, kotalar ve yasakları içeriyordu.

Aktarılan kaynaklarla elde edilen sonuçların planla uyumlu olup olmadığının denetlenmediği, gerekli önlemlerin alınmadığı, tam bir servet aktarımına dönüşen bu modelle şımartılan Türk sanayicisi, yatırım yaptıkları sektörün rekabet gücünü artıracak teknolojik gelişme ya da maliyet düşürücü önlemlerle hiç ilgilenmemiştir. Yanlış uygulanan ve Türk lirasının aşırı değerlenmesine yol açan sabit kur politikası, ihracatı pahalı, ithalatı ise ucuz hale getirdi. Ülkeyi yöneten siyaset ve devlet bürokrasisi, çeşitli sanayi sektörleri arasında ayırım yapmadan koruyucu bir sanayileşme stratejisi uyguladığı, iç pazarın korunması sonucunda milletin ödediği bedelin karşılığında sanayi tesislerinin gelişiminin hedeflerle uyumlu olup olmadığını denetlemediği için ithal ikameci sanayilerin verimsiz ve rekabetçi olmayan yapısından da büyük ölçüde sorumluydu.

1970’lerin sonuna gelindiğinde sanayinin ithalata bağımlılığı o kadar ciddi boyutlara ulaşmıştı ki, devlet içe dönük ve verimsiz sanayileri şımartmaya devam etmek için aldığı dış borca rağmen borç yükümlülüğünü yerine getiremez hale gelmişti. Döviz kıtlığı sorunu ekonomiyi derin bir krize sokmuş, enflasyon artmış, üretim düşmüş ve ödemeler dengesi krizi meydana gelmişti.

İthal ikame ile sanayileşme deneyimi Güney Kore’nin aksine Türkiye’de başarı ile uygulanamadı ve bu dönem, 1980’de Türkiye için yeni bir ekonomik model olan ticari ve finansal liberalizasyona yol açan bir askeri darbe ile sona erdi.

Türkiye gibi Kore’nin ekonomik kalkınması da 1962 yılında başlayan beş yıllık kalkınma planları ile yönlendirildi. Bu planlar doğrultusunda yeni yapılan veya kapasitesi artırılan sanayi yatırımları çeşitli koruma araçları ile dış rekabetten korunuyor ve gelişmelerine müsaade ediliyordu. Güney Kore koruduğu özel girişimlerin gelişmelerini, teknoloji kullanımlarını, küresel rekabete hazırlıklarını yakından takip etti ve kalkınma planında hedeflenen çıktılarla uyumuna dikkat etti. 1970’li yılların başında ise iki temel amaçla ihracat teşvik planına geçiş yaptı; a) döviz gelirlerini artırarak yardımlara olan bağımlılığı ortadan kaldırmak; b) ihracat pazarlarından yararlanmak.

Güney Kore’de birinci beş yıllık planda temel sanayilerin geliştirilmesi üzerinde durulurken, ikinci planda metal, kimya ve makine sanayilerine öncelik verildi. Üçüncü ve dördüncü beş yıllık planlar sırasında Kore’nin ağır ve kimya sanayilerine yönelik büyük hamlesi olgunlaşmaya başladı. G. Kore’nin milli geliri 1962-1991 yılları arasında reel olarak yıllık ortalama yaklaşık yüzde 9 oranında büyüdü. Dikkat çekici olan ise bu olağanüstü ekonomik ilerlemenin geçici değil, sürdürülebilir olmasıdır. Güney Kore devleti, yerli firmaların küresel pazarlarda rekabet etmelerini kademeli olarak zorlayarak, Türkiye’den önemli bir politika farklılığı yaratmış ve ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü etkin bir şekilde küresel pazarlara sokmayı başarmıştır.

Güney Kore Türkiye’den farklı olarak toprak reformunu başarmış ve tarım topraklarını etkin biçimde üretime sokmuştur. G. Kore’nin 60 ve 70’li yıllardaki hızlı büyümesinden çıkarılacak esas ders, öncelikli imalat sanayi-

lerine yapılan yatırımların seçiciliği ile karakterize edilebilecek devlet müdahalesinin etkinliğidir. Etkin devlet müdahalesine ek olarak, Türkiye örneğinde eksiklik olarak değerlendirilebilecek aşağıdaki başlangıç koşulları hızlı ekonomik büyümeyi yaratmıştır; a) siyasi olarak, etkin kurumsal düzenlemeleri başaran ve adil denetlemenin önünü açan bir siyasi yapı ve onunla uyumlu, güçlü bir bürokratik yapı; b) sosyal olarak geniş kapsamlı toprak reformu, tarım ile sanayi arasında dengenin sağlanması, yüksek kaliteli ve yaygın eğitim sistemi ve gelir dağılımında göreceli eşitlik.

1961-1987 yılları arasında kurumsal otoriter bir rejim altında Güney Kore, bir dizi tamamlayıcı politika setini koordine eden uzun vadeli ekonomik planlamanın bir sonucu olarak geç sanayileşmeyi başardı. Ayrıca, kredi ve finans politikaları ile -bankaları, finans kurumlarını ve uluslararası sermaye akışını kontrol ederek- ticaret ve yatırım politikalarını dengeleyerek, iç ve dış finansal kaynakları verimli yatırımlara yönlendirmeyi başardı. Elde edilen bütün başarıyı ABD'nin Kuzey Kore'ye karşı Güney Kore'yi desteklemesine indirgeyen yorumlara katılmak mümkün değil. Ortada başarılı olmuş bir ekonomik model uygulaması olduğu ortada.

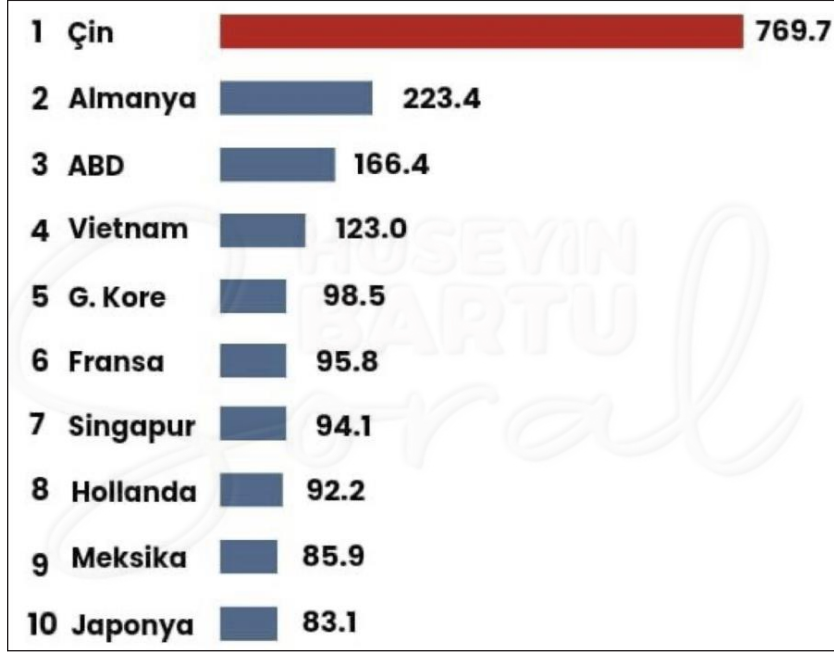
Yüksek Teknoloji, Çin ve Türkiye

Güney Kore örneğine kısaca değindikten sonra son 20 yılda dünya ekonomik tarihine geçen bir başarıyı gerçekleştiren Çin'in politika setini incelemeye devam edelim. Veriler, Çin'in bu başarısının altında yatan unsurların; teknoloji geliştirme, buluşçuluk, buluşların ödüllendirilmesi, yüksek montanlı Ar-Ge yatırımları ve elbette tartışmasız biçimde teknoloji geliştiren beyinlerin yetiştirilmesini sağlayan temel bilimlerdeki eğitim sistemi olduğunu gösteriyor. Kalkınmanın bu bileşenlerini hazırlayıp yönetebilen bir bürokratik tecrübe ve siyasi kararlılık da başarının en önemli etkenlerinden oldu.

Çin, kendi ekonomik modelini; güçlendirilmiş, kontrollü, iç ve dış kaynakların plan dahilinde verimli yatırımlara yönlendirildiği bir sosyalist piyasa ekonomisi olarak tanımlıyor. İçine sosyalizm sözcüğü katılmış ancak Çin'in uyguladığı ekonomik modeli bir sosyalizm denemesinden ziyade özel ve kamu girişimlerinin belli bir kalkınma planı çerçevesinde yönlendirildiği, orta ve lise düzeyinde temel bilimlerin üst seviyede okutulduğu, üniversitelerin araştırmaya büyük önem verdiği ve kaynak ayırdığı, eğitimli ve teknoloji odaklı beşerî sermayenin gelişimini çok önemseyen planlı bir karma ekonomi modeli olarak tanımlamak daha doğru. Savunma sanayi gibi stratejik alanlarda kamu sahipliğinde başarılı yatırım ve rekabet gücü kimi sektörlerde yabancı yatırımları ve özel işletmeleri de devreye alıyor. Rekabetin ve verimliliğin bu derece yüksek olması ise derin bir planlama ve denetleme kabiliyetini uygulayabilen bürokratik güç sayesinde başarıyor.

Nitekim yüksek teknolojiye dayalı ürün ihracatında ilk 10 ülkeye baktığımızda bu çalışmaların yansımalarını görebiliyoruz. Dünya Bankası verileriyle 2022 yılı itibarıyla dünyada en fazla yüksek teknolojiye dayalı ürün ihracatı yapan ülke 770 milyar dolarla Çin. Onu ikinci sırada, son 5 yıldır gerileme halindeki Almanya 223 milyar dolarla izliyor. Arada üç mislinden fazla bir farkın oluşması ve bu sonucun son 20 senede başarılması gerçekten dikkat çekici. Almanya'nın ardından ABD 166 milyar dolarla 3. ve Güney Kore 98.5 milyarla 5. sırada yer alıyor, detaylar için bakınız Grafik 9.

Grafik 9: Yüksek Teknolojiye Dayalı İhracatta İlk 10 Ülke, 2022, Milyar Dolar (Cari \$)²⁴

Türkiye ise 6,8 milyar dolarla yüksek teknolojiye dayalı ürün ihracatında dünyada 35. sırada yer alıyor. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde yüksek teknolojiye dayalı ürün ihracatının payı yüzde 2,5-3.0 aralığında gidip geliyor. Sadece yüksek teknoloji değil Türkiye'de teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi dış ticaret verilerini incelediğimizde de ülkemizin yüksek teknoloji, orta yüksek teknoloji ve orta düşük teknoloji gerektiren ürün ihracatında son 20 yıldır kesintisiz olarak her yıl net dış ticaret açığı verdiğini yani net olarak zarar ettiğini ancak sadece düşük teknoloji yani emek yoğun sektörlerde net dış ticaret fazlası verebildiğini görüyoruz.

Kısaca verilerden çıkan sonuç şu; Türkiye küresel rekabette son derece geriden geliyor. Markalaşamıyoruz, teknoloji üretmiyoruz, teknolojiye dayalı mal üretmiyoruz, bu konuları önemsemiyoruz. Dolayısıyla da dış ticarete 2002'den beri artan biçimde dış ticaret açığı veriyoruz. Bu açığı kapayabilmek ve ithalatı sürdürebilmek için hem dışarıdan borçlanıyoruz hem de sıcak para çekebilmek için büyük faizler ödüyoruz.

Tablo 5 bize 2022-2023 toplam ithalat ve ihracat performansımızın teknoloji kullanımına göre detaylarını veriyor.

²⁴ Kaynak: World Bank data, United Nations, comtrade database through the WITS platform.

Tablo 5: Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti, 2022-2023, Milyon \$²⁵

	İthalat	İhracat	Net Kar / Zarar
Yüksek Teknoloji	56.659	16.549	-40.100
Orta – Yüksek Teknoloji	233.770	169.342	-64.428
Orta – Düşük Teknoloji	197.990	143.413	-54.577
Düşük Teknoloji (emek Yoğun)	64.595	152.098	+87.553

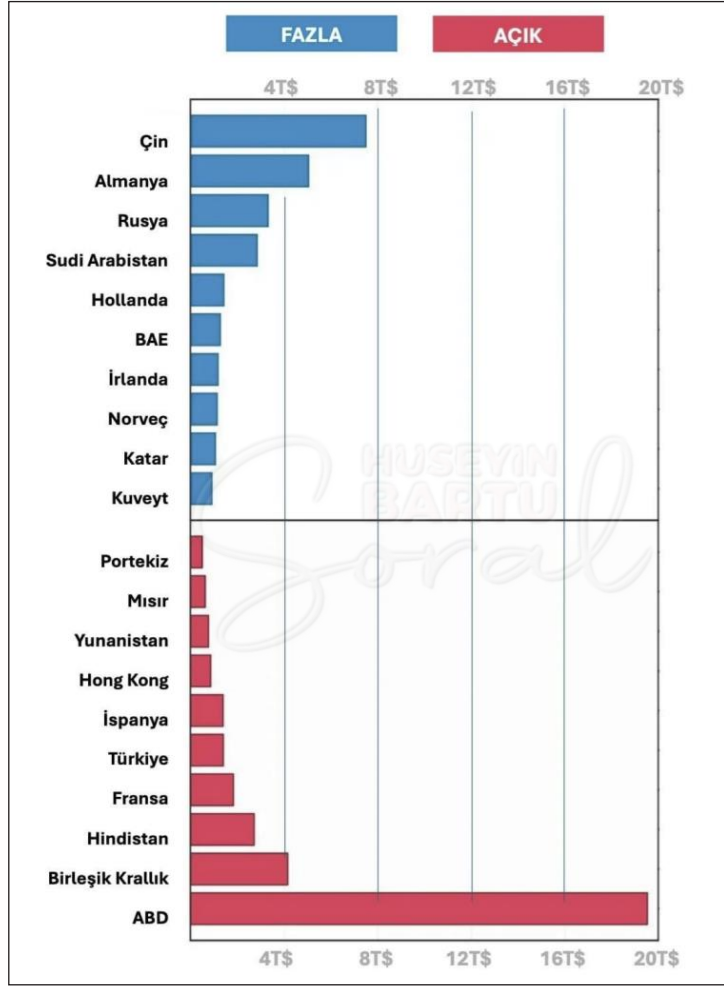
Görüldüğü üzere Türkiye 2022-23 yılları toplam ithalat ihracatta yüksek teknolojiye dayalı imalat sanayinde 40 milyar 100 milyon dolar zarar ediyor. Orta yüksek teknolojiye dayalı imalat sanayi ürünlerinde de durum farklı değil, iki senede 64 milyar 428 milyon dolarlık bir dış ticaret açığı yani zararı oluşuyor. Türkiye imalat sanayinde sadece emek yoğun üretimde küresel rekabete girebiliyor. Emek yoğun sektörler, tekstil, hazır giyim, yaş sebze meyve gibi düşük teknoloji makinalarla yapılan ve maliyeti etkileyen en önemli unsurun işçi ücretleri olduğu sektörlerdir. Dolayısıyla bu sektörlerde dünyada rekabet arttıkça, malınızı satabilecek fiyatı yakalayabilmek için elinizdeki en önemli değişken işçi ücretleri olur. Üretici, küresel pazarda müşteriler bulabilmek veya daha önce girmediği yeni pazarlara girebilmek için kaçak işçi çalıştırmaya başlar; böylece hem asgari ücretin altında hem de sigortasız işçi çalıştırarak maliyeti düşürür. Bu özünde yoksulluk yaratan sanayi tipidir. Yıllardır Türkiye'yi yöneten iktidarlar teknoloji geliştirecek planlamaları yapmadığı için imalat sanayimiz böyle teknoloji yoksunu, güdük kalmıştır. Bugün Türkiye'nin sırtına önemli bir yük olan 13 milyonu aşkın kaçak ve geçici sığınmacılara bir kısım sanayicinin olumlu bakışının altında bu ucuz ve kaçak işçilik talebi yatmaktadır.

2000-2023 En Çok Kim Karda, En Çok Kim Zararda?

Dış ticaretin küresel paylaşımına baktığımızda karşımıza çok da şaşırtıcı olmayan bir sonuç çıkıyor. Grafik 10'da 2000'den 2023'e kadar kümülatif olarak küresel dış ticaret dengesinde 10 en yüksek dış ticaret fazlası ve 10 en yüksek dış ticaret açığı veren ülkeleri görüyoruz. Beklendiği üzere son 23 yılda toplam olarak en yüksek dış ticaret fazlası veren, bir diğer deyişle dış ticaretten en yüksek karı sağlayan ülke 7 trilyon dolarla Çin Halk Cumhuriyeti. Onu Almanya, Hollanda gibi güçlü üretim ülkeleri ve fosil yakıt zengini ülkeler izliyor. Grafikte en şaşırtıcı olan ülke ise Türkiye. Küresel ihracatta yüzde 1 ve küresel gelirden de yüzde 0,80 seviyesinde payı olan ülkemiz ne yazık ki son 23 yılda toplam 2 trilyon dolara yakın dış ticaret açığı vermiş. Dünyada son 23 yılda en fazla dış ticaret zararı eden ülkeler içinde beşinci sıradayız. Yani yurt dışından aldığımız ürünler, ithalat ile yurt dışına satabildiğimiz ürünler, ihracat arasında 23 yılda toplam 2 trilyon dolar zarar etmişiz. Tabii bu ithalatı yapabilmek için de yurt dışından döviz bulmak zorunda kalmışız. O bulduğumuz dövize de faiz ödemişiz.

25 Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden yazarın kendi hesaplamaları

Grafik 10: 2000-2023 Küresel Dış Ticaret Dengesi, 10 En Yüksek Fazla ve 10 En Yüksek Açık Veren Ülke, Milyar\$²⁶

Grafikten görüldüğü üzere küresel dış ticaret zararında ABD birinci, İngiltere ikinci sırada. Ancak o noktada çok önemli bir belirleyici var; o da dolar. Yani ABD dış borcunu da faizi de ithalat için harcayacağı parayı da kendisi basıyor. Bizim gibi uluslararası piyasalarda aramak zorunda kalmıyor. Keza İngiltere için de durum pek farklı değil. Daha önceki bölümlerde değinmiştim, ABD-İngiltere dünyada yapılan finansal işlemlerin yüzde 75'ine ev sahipliği yapıyor. Bu analize son bir nokta olarak şunu da eklemek gerekiyor, ABD her ne kadar rezerv parayı temsil ediyor olsa da veya ABD ve İngiltere finansal işlemlerin merkezi konumunda bulunsa da dış ticaret açığı veren bu ülkelerde ekonomik refah ve geniş halk kesimlerinin alım gücü son 20 yıldır sürekli geriliyor.

Türkiye'de son 20 yıllık ithalat ve dış ticaret açığı yaratan sektörlere baktığımızda açık ara en yüksek iki alan ham petrol, doğalgaz ve petrokimya ürünlerini görüyoruz. Bunun ardından makine teçhizat ve ana metal sanayi geliyor. 2002'de uygulamaya konan yüksek faiz düşük kur politikası sebebiyle üretim kapasitesini kaybettiğimiz ve ithalata yöneldiğimiz ara malı da bu büyük dış ticaret açığında önemli bir pay sahibi.

Fosil yakıt ithalatını arttıran sebeplerden bir tanesi de elektrik üretiminde Türkiye'nin büyük potansiyeli olan güneş ve rüzgâr kaynağını yeterince kullanmak yerine doğalgaz, petrol ve ithal kömür kullanarak elektrik üret-

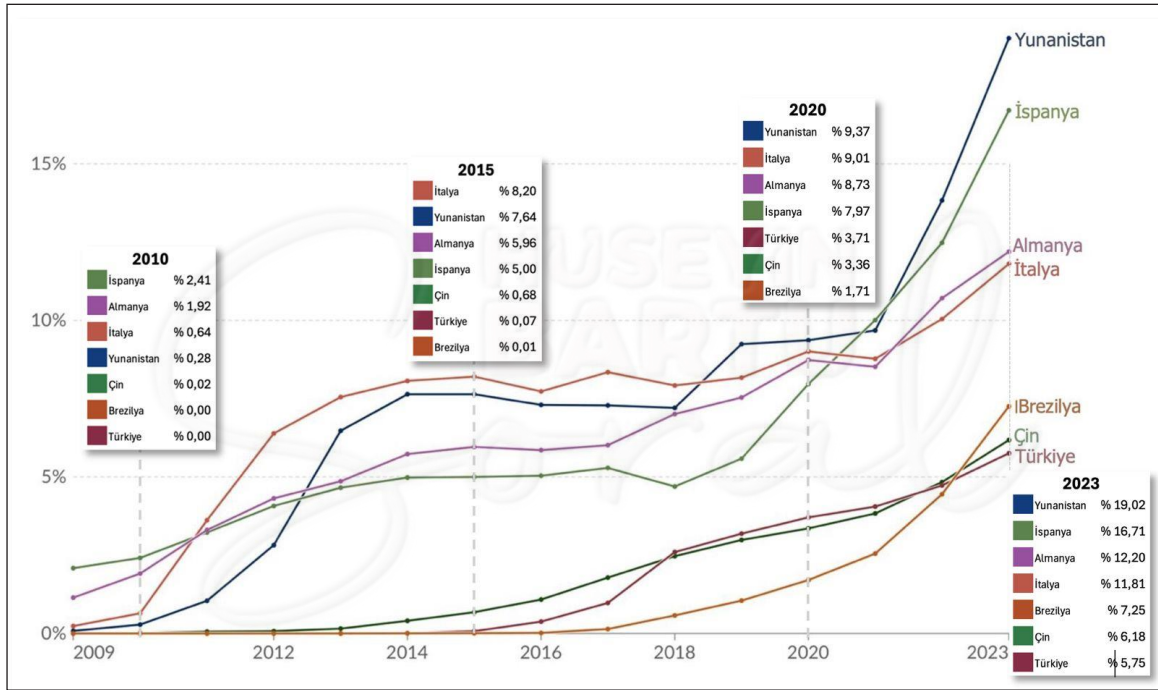
26 Kaynak: World Trade Organization Global Trade Data Portal

mesi geliyor. Oysa elektriğimizi ithalata bağımlı fosil yakıtlar yerine ülkemizde bol miktarda bulunan güneş ve rüzgar üzerinden ürettikçe sanayide ve tarımda enerji maliyetlerinin gerileyeceğini ve Türkiye'nin rekabet gücünün artacağını hatırlatarak dünyadaki enerji üretiminin seyrini ve ülkelerin durumlarını inceleyelim.

Dünyada Enerji ve Elektrik

Grafik 11 bize çeşitli ülkelerin güneş enerjisi kullanarak ürettikleri elektriğin toplam elektrik üretimi içindeki payını gösteriyor. Yüzdesele dağılım olarak baktığımızda Yunanistan bu alanda birinci sırada. 2010 yılında elektrik üretiminde güneşin payı yüzde 0,28'ken bugün toplam elektrik üretiminin yüzde 19'unu güneşten üretir duruma geldiler. Onu yüzde 16,7 ile İspanya, yüzde 12,2 ile Almanya ve yüzde 11,8 ile İtalya takip ediyor. Benzer iklimlere sahip olduğumuz Akdeniz ülkelerine göre Türkiye bu alanda ciddi bir atılım gösteremedi. Güneş açısından her mevsim oldukça zengin olan ülkemizde güneş enerjisinden elektrik üretimi toplam içinde sadece yüzde 5,75. Biz, petrol ve doğalgaz fakiri olduğumuz halde halen elektrik enerjisini ağırlıklı olarak fosil yakıtlar üstünden üretiyoruz. Fosil yakıtları da dolarla yurt dışından ithal ediyoruz.

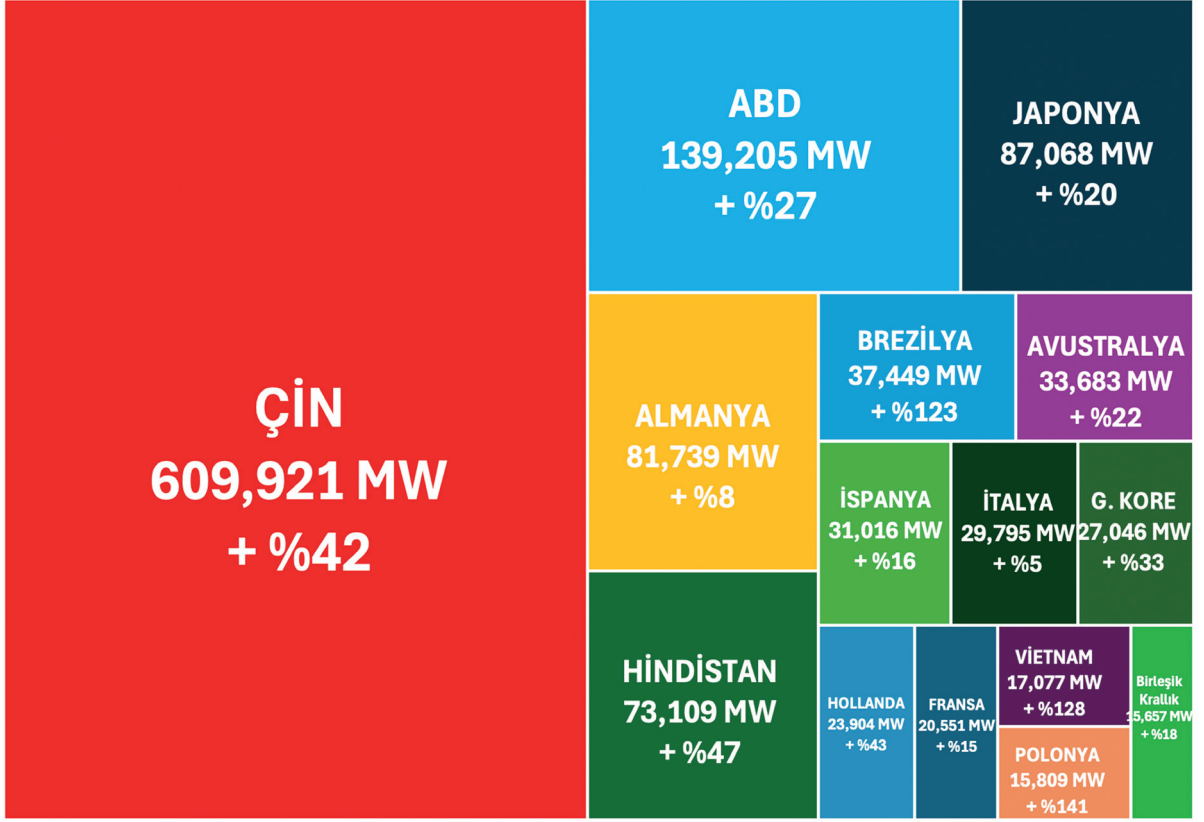
Grafik 11: Güneş Enerjisinden Üretilen Elektriğin Toplam Elektrik Üretimi İçinde Payı, 2009–2023, (%)²⁷

Grafik 12 ise bize güneş enerjisinden elektrik üretiminde -en yüksek ülkeden başlayarak- kurulu güç kapasitesini ve 2013-2023 arası yıllık ortalama büyüme hızını gösteriyor. Kurulu güç kapasitesinde 609.921 MW ile Çin birinci sırada. İkinci sıradaki ABD'nin kurulu güç kapasitesi Çin'in beşte biri kadar. Bir önceki grafikte değindiğimiz Akdeniz ülkelerinden İspanya ve İtalya da kurulu güç kapasitesi açısından en yüksek ülkeler içinde yer alıyor. İspanya yaklaşık 31.016 MW ve İtalya 29.795 MW güneş enerjisinden elektrik üretme kapasitesine sahip. Son 10 yılda güneş enerjisi yatırımları büyüme oranlarına baktığımızda son dönemde eğitimdeki başarıları ve doğrudan yatırım çekmesiyle popüler olan Polonya, Vietnam ve Brezilya, sırasıyla yıllık yüzde 141, yüzde 128, yüzde 123 ile öne çıkıyor.

27 Kaynak: Ember (2024); Energy Institute – Statistical Review of World Energy (2024)

Grafik 12: Güneş Enerjisinde Mevcut Kurulu Güç ve 2013-2023 Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)²⁸

Türkiye bu grafikte gösterilmiyor çünkü kurulu gücü yaklaşık 13.000 MW. Oysa iklim olarak bizden daha dezavantajlı Almanya'nın kurulu gücü yaklaşık 82.000 MW. Türkiye, elektrik üretiminin tamamını güneş, rüzgar ve nükleer enerjiden üretebilir. Sadece güneş panelleri ve rüzgar türbinleri kurmak değil, bunları üretmek de stratejik hedefler arasında yer almalıdır. Zira gerek sanayileşme gerek teknoloji üretimi gerek yapay zeka büyük elektrik tüketen sektörlerdir. Türkiye elektriği ucuza mal edemezse, çok geç kaldığı bu yarışa hiçbir zaman dahil olamama tehlikesi ile karşı karşıya kalır.

İkinci bölümün konusu olmakla birlikte, kalkınma planının nasıl birbirine bütünleşmiş bir süreç olduğuna örnek verelim; rüzgar türbinlerinin en kritik birincil ürünü nadir toprak elementleri, özel metaller ve hammaddelerle dolu mıknatıslardır. Bu mıknatıslar olmadan rotor kanatlarının hareketi elektriğe dönüştürülemez. Güneş panelleri için hücreler, invertörler için bilgisayar çipleri ve yarı iletkenler gerekir. İleride göreceğimiz üzere Çin yarı iletkenler, nadir toprak elementleri gibi birçok kritik birincil üründe dünya pazarına hakimdir.

Bir örnek vermek gerekirse, Avrupa Birliği'nin lider ülkesi Almanya, sanayide yaklaşık yüzde 40 oranında Çin'e bağımlıdır. Bu oran elektrikli ekipmanda yüzde 60, otomotiv sanayiinde yüzde 59, makine sanayiinde yüzde 48, kimya sanayisinde ise yüzde 46'dır. Diğer taraftan Çin, hammaddeden ara ürünlere ve modüllere kadar tüm fotovoltaik tedarik zincirine hükmetmektedir. Şu anda Almanya'da kurulan modüllerin yüzde 90'ından fazlası Çin'den gelmektedir.²⁹ Türkiye yeni gireceği kalkınma yolunda hangi sektörlerde yoğunlaşa-

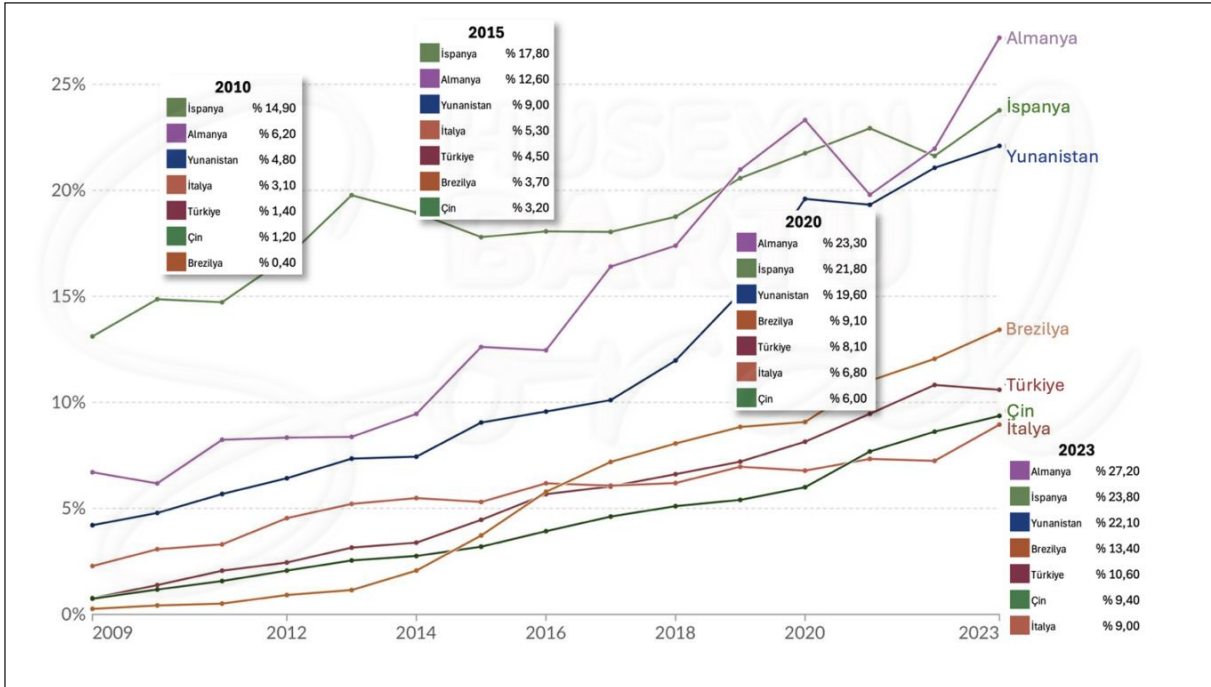
²⁸ Kaynak: Energy Institute, Statistical Review of World Energy 2024

²⁹ TÜSİAD Almanya Temsilcisi Alper Üçok'un X paylaşımından alıntı.

çak, yoğunlaşacağı sektörlerde kendisinde bulunmayan ve kullanmak zorunda olacağı birincil ürünleri nereden tedarik edecek gibi soruların yanıtları da netleşmeli, Türkiye, uluslararası ilişkilerini ve stratejik ortaklıklarını ekonomik çıkarlarına göre şekillendirmelidir.

Grafik 13 ise bize çeşitli ülkelerin rüzgar enerjisi kullanarak ürettikleri elektriğin toplam elektrik üretimi içindeki payını gösteriyor. Yüzesel dağılım olarak baktığımızda Almanya bu alanda birinci sırada. 2010 yılında elektrik üretiminde rüzgarın payı yüzde 6,2'ken bugün toplam elektrik üretiminin yüzde 27,2'sini rüzgardan üretir durumdadır. Onu yüzde 21,8'le İspanya ve yüzde 19,6'yla Yunanistan takip ediyor. Tıpkı güneş enerjisinden elektrik üretiminde olduğu gibi, rüzgar enerjisinden elektrik üretiminde de Türkiye, benzer iklime sahip olduğumuz Akdeniz ülkelerine göre geride kalırken Almanya'nın da bu alanda hayli gerisinde bulunuyor.

Grafik 13: Rüzgar Enerjisinden Üretilen Elektriğin Toplam Elektrik Üretimi İçinde Payı, 2009–2023, (%)³⁰

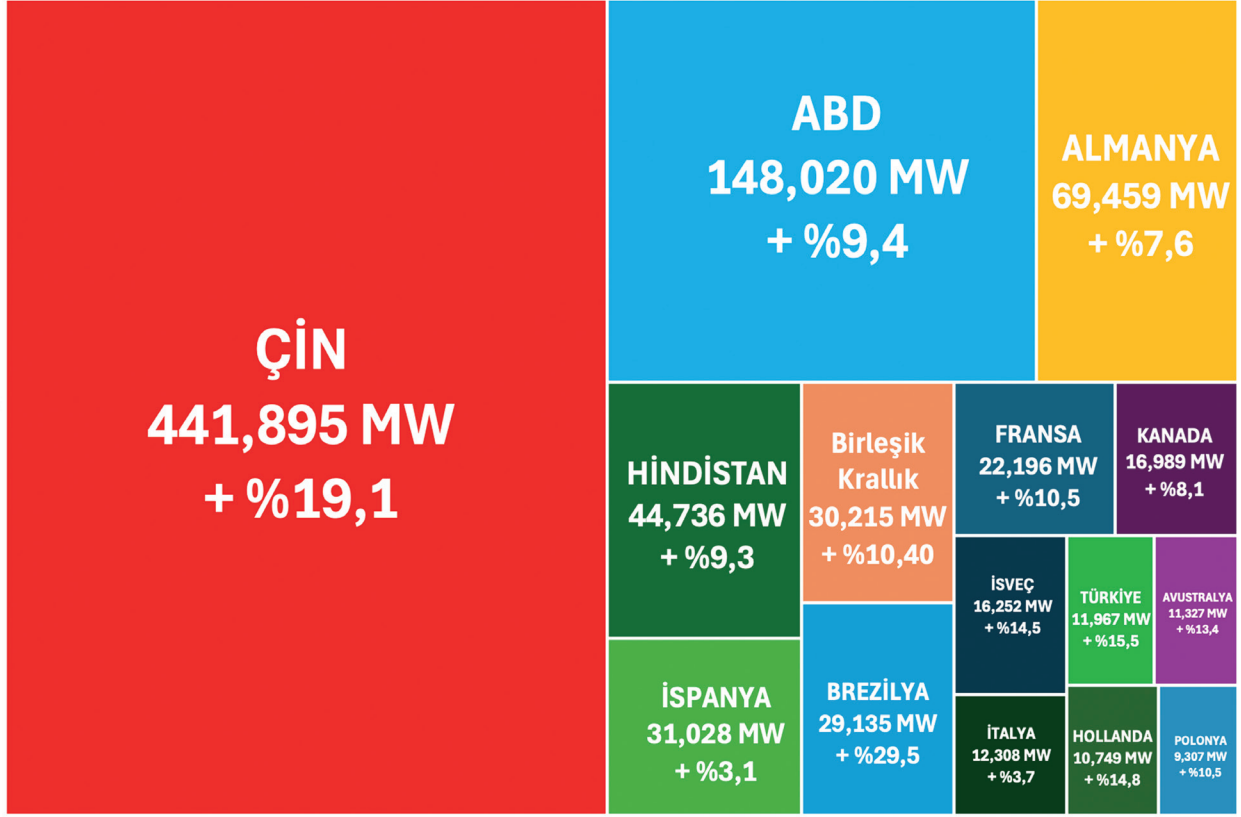

Güneş ve rüzgar enerjisi kullanarak elde edilen elektriğin toplam elektrik üretimi içinde payına baktığımızda Yunanistan, toplam elektrik üretiminin yüzde 41,1'ini yenilenebilir enerji kaynaklarından gerçekleştiriyor. İspanya yüzde 40,5'ini, Almanya ise yüzde 39,4'unu yenilenebilir kaynaklardan üretiyor. Türkiye ise elektrik ihtiyacının yüzde 16,3'ünü yenilenebilir kaynaklar olan güneş ve rüzgardan, yüzde 58'ini ise ülkemizde bulunmayan fosil yakıtlardan yani petrol, doğalgaz ve ithal kömürden üretiyor.

Grafik 14 ise bize rüzgar enerjisinde en yüksek ülkeden başlayarak mevcut kurulu güç kapasitesini ve 2013-2023 arası yıllık ortalama büyüme hızını gösteriyor. Bu alanda da Çin 441.895MW kapasite ile birinci sırada. İkinci sıradaki ABD'nin rüzgardan elektrik üretim kapasitesi Çin'in kapasitesinin üçten birinden az. Bu alanda da bizim kadar avantajlı bir doğaya sahip olmayan Almanya 69.459 MW'lık rüzgardan elektrik üretimi kapasitesiyle ülkemizin yaklaşık 6 katı bir kapasiteye sahip. Rüzgardan elektrik elde etme konusunda yine Brezilya 2013-2023 arası yıllık ortalama yüzde 29,5 oranında bir büyüme hızı ile önemli bir başarı elde etmiş.

30 Kaynak: Ember (2024); Energy Institute – Statistical Review of World Energy (2024)

Grafik 14: Rüzgar Enerjisinde Mevcut Kurulu Güç ve 2013-2023 Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)³¹

Enerji alanında küresel rekabete dahil olan ülkeler için bir diğer önemli enerji kaynağı da nükleer enerji. Daha önce de belirttiğim gibi enerji ihtiyacı, dünya var oldukça, rekabet sürdükçe, en önemli maliyet olarak karşımıza çıkacaktır.

Bu bağlamda bütün çevre tehditlerine rağmen nükleer enerji yatırımları tekrar önem kazanıyor. ABD ve Çin küresel rekabeti bu alanda da sürdürüyor. Grafik 15 bize dünyada kurulu ve kurulmakta olan nükleer enerji santrallerini kapasite ve ülke bazlı gösteriyor. 2023 sonu itibarıyla dünyada nükleer enerji kurulu güç kapasitesi 396 Gigawatts. ABD, 94 nükleer reaktörde 102 GW kapasite ile ilk sırada. Çin 58 GW ile ikinci sırada. Ancak yapım aşamasında olan 118 GW nükleer enerji santrali tamamlanınca Çin, 176 GW ile birinciliği ABD'den alacak.

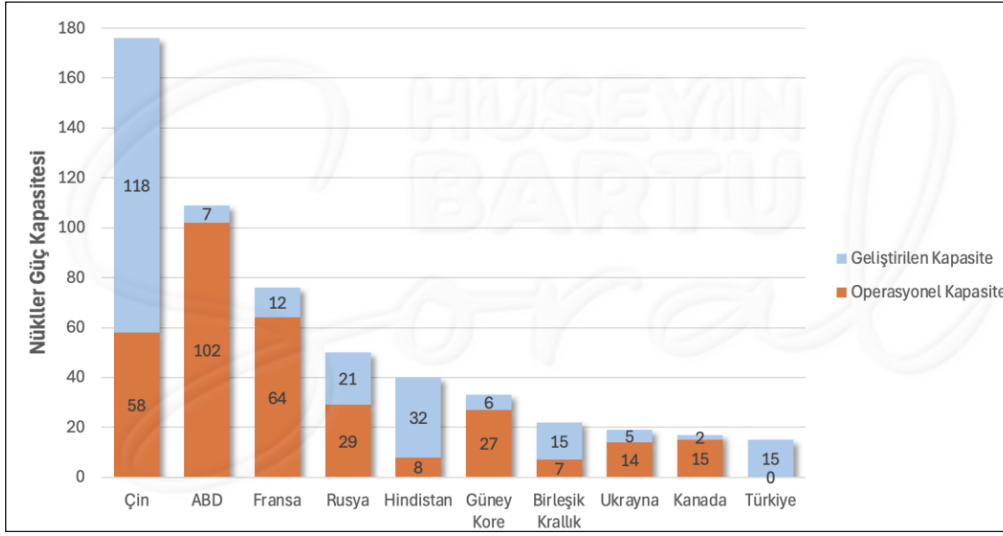
Bugün nükleer enerji kurulu güç kapasitesi 396 GW ama yatırımı devam eden projelerin kapasitesi bugüne kadar kurulmuş olan güce yakın, 299 GW. Böylesine büyük bir enerji yatırım yarışı bize bundan sonraki dönemde enerjinin ne derece kritik bir rol oynayacağını gösteriyor. Hindistan, Çin'den sonra yapım aşamasındaki en yüksek nükleer santral kapasitesine sahip. Ardından Rusya geliyor. Kurulu güç olarak baktığımızda, Güney Kore dünyada nükleer enerjide Rusya'nın ardından beşinci sırada yer alıyor. Yenilenebilir enerji alanında dezavantajlı olan Kore bu eksiği nükleer santral ile kapatıyor.

Türkiye'de 4,8 GW büyüklüğünde Akkuyu nükleer enerji santralinin yapımı devam ediyor. Bunun yanı sıra küresel veri merkezlerine bildirilen yeni santrallerin planlandığı anlaşılıyor; ama ne kadarı doğrudur, elimizde

31 Kaynak: Energy Institute, Statistical Review of World Energy 2024

ciddi bir veri yok. Nükleer enerji yatırımlarının artışı ile uranyumun fiyatının da son beş yılda, kıymetli metallere göre yüzde 233'lük artışla çok daha hızlı değerlendiğini belirtelim. Eğer planlama aşamasında olduğu belirtilen nükleer santraller hayata geçerse, uranyum fiyatının çok daha fazla yükselmesini bekleyebiliriz. Türkiye önceliğini yenilenebilir enerjide küresel bir aktör olmaya vererek, ilk aşamada nükleer enerji kapasitesini yapılan ve planlananlarla sınırlı tutabilir.

Grafik 15: Ülkelere Göre Nükleer Santral Kapasiteleri, Mevcut, Yapılan ve Planlanan, 2023³²

Ağır Sanayi, Teknoloji ve Özel Sektör

Yukarıdaki bölümde 23 yılda yaklaşık 2 trilyon dolar dış ticaret açığı verdiğimiz söylemişim. Türkiye yüksek teknoloji üretmedikçe, bu teknolojiyi ölçek ekonomisinde, katma değeri yüksek, küresel rekabete girebilecek dev tesislere dönüştürmedikçe, tarım ve turizm gibi kolaylıkla yüksek döviz girişi sağlayabileceği sektörleri büyütmedikçe, küresel bir güç olamaz, refahı yakalayamaz. Nitekim dünyada kalkınmışlık ölçülerinden birisi, petrokimya ve demir-çelik sektörleri gibi ağır sanayide yakalanan seviyedir.

Türkiye'nin en büyük ithalatı fosil yakıt kadar petrokimya ürünlerinde de gerçekleşiyor. Son 20 yılda yaklaşık olarak yıllık ortalama 35 milyar dolar petrokimya ürünleri ithalatı için döviz ödemesi yapıyoruz. Plastikler ve sentetik kauçuklar; elyaf hammaddeleri, amonyum sülfat vb. gibi binlerce ürün; inşaat, havacılık, savunma sanayii, tıbbi malzeme, tarım, otomotiv, elektrik, elektronik, ambalaj sektörlerinin üretimlerinde hammadde olarak kullanılıyor. Sentetik elyaflar tekstil sektöründe kullanılıyor. Ayrıca ülkemizde ilaç, boya, deterjan, kozmetik gibi birçok sanayi dalının da petrokimya ürünü talebi var.

Petrokimya oldukça karlı bir sektör. Rafineri ham petrolü alıp damıtıyor. Damıtma sonrası ortaya benzin, fueloil, motorin, jet yakıtı gibi ürünler çıkıyor. Bu ürünler dışında bir de atıklar var; Nafta onlardan birisi. Nafta petrokimya sektörünün hammaddesi. Bu ürünü petrokimya sanayii alıp işliyor. Ortaya binlerce ara malı ve nihai tüketim malı çıkıyor. Naftanın tonu 1X dolar. Petrokimya sanayii işleyince ortaya tonu ortalama 3X dolar değerinde polietilen çıkıyor. O işleniyor. Ortaya tonu ortalama 5,7X dolar değerinde plastik mamuller çıkıyor. Yani petrokimyanın katma değer üretme kapasitesi çok yüksek.

32 Kaynak: Global Energy Monitor, 2023

1962 yılında yayımlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye’de petrokimya tesisi kurulmasının gerekliliğini saptadı ve 1965 yılında Petkim kuruldu. Planlı dönemin başında TPAO, Petrol Ofisi, TÜPRAŞ ve Petkim, olması gerektiği gibi tek şemsiye altında entegre kuruluşlardı. Daha sonra bu kuruluşların her biri önce bağımsız hale getirildi; bu ilk hataydı. Sonra TPAO dışındakiler özelleştirildi; bu da ikinci hata oldu. Petkim, 2008 yılında özelleştirildiğinde 1,2 milyon ton kapasiteye sahipti. Özelleştirmenin üstünden uzun yıllar geçtiği halde herhangi bir kapasite artışı olmadı. Naylon altı monomeri, klor alkali, karbon karası gibi önemli ürünlerin üretimi ise özelleştirmeden sonra tamamen durduruldu. Bu kadar büyük bir ihtiyaç olmasına rağmen, küresel rekabet, yatırım maliyetlerinin yüksekliği, yeni teknolojiler geliştirme zorunluluğu gibi sebeplerle özel sektör, verilen teşviklere rağmen bu alana yeni bir yatırım yapmadı.

Türkiye plastik üretiminde son derece güçlü; bu alanda Avrupa ikincisiyiz. Plastik üretiminin hammaddesi petrokimya ürünleri. Ancak Petkim iç pazar ihtiyacının ancak yüzde 8’ini karşılayabiliyor.

Bu sebeple Türkiye’nin en az altı Petkim büyüklüğünde, ölçek ekonomisinde üretim yapabilen, yüksek teknolojiye dayalı dev, entegre bir petrokimya tesisine ihtiyacı var. Bu tesis yüksek teknoloji ve büyük sermaye gerektiren bir yatırım olacaktır. Ölçek ekonomisine uygun üretim yapabilen ve fiyat rekabetine girebilecek büyüklükteki bu petrokimya tesisinde sadece üretimi az olan petrokimya mamulleri değil, şu anda hiç üretmediğimiz sentetik kauçuklar, sentetik tekstil ürünleri ve termoset hammaddelerinin üretimini de yapacak biçimde planlanacaktır. Tesis, yüksek teknoloji gerektirdiği için üretmediğimiz, örneğin katalizörlerin de üretimini sağlayacak Ar-Ge yatırımını da içerecektir.

Bu büyüklükte bir entegre tesis için özel sektör ile kamu arasında yatırım ve işletme ortaklığı sağlanmalıdır. Özellikle plastik sanayicilerinin yüzde 1’er hisse ile özel sektörü temsil edecekleri ve toplamda yüzde 49 hisse sahibi olacakları, yüzde 51 hisse payının kamuda kalacağı ve uluslararası finansman sağlamak için verilecek kamu garantisi ile yaklaşık 25 milyar dolar maliyeti olması beklenen bu tesisi Türkiye Cumhuriyeti’ne kazandırılır.

Tam bu noktada dönüp küresel petrokimya sektöründeki gelişmeleri incelemek, kamu özel sektör iş birliğinin Türkiye için nasıl bir mecburiyet olduğunu gösterecektir.

Dünya üretimini petrokimya alanında da domine eden Çin, kimya sektöründe de kapasite fazlasının sonucu rekor ihracat rakamlarına ulaşırken diğer taraftan kimyasalların dünya fiyatlarını da aşağıya çekiyor. Bu durum özellikle, ABD’nin baskısıyla Rusya’ya ambargo uygulayan ve bu sebeple yüksek enerji fiyatları ile karşılaşmak zorunda kalan Almanya’daki enerji yoğun üretimi önemli ölçüde daha pahalı hale getirdi. Elbette bu durum özellikle kimya sektörü için geçerli. Bu durum bize bir kere daha ucuz enerji üretmenin önemini hatırlatıyor.

Çin, ekonomisini kendi kendine daha yeterli hale getirmek istediği için on yıldır kimyasal kapasitelerini büyük ölçüde genişletiyor; 2019-2023 döneminde Polietilen üretim kapasitesini yılda yüzde 15, Polipropilen üretim kapasitesini ise yılda yüzde 11 artırırken, iç talep aynı oranda artmadı (yüzde 4,5 ve yüzde 5,7). Yani kapasite, talepten 2 ve 3 kat daha fazla artmış durumda. Bu arz fazlası şimdi Çin tarafından ihraç edilerek dış pazarlara akıyor. Dünya Bankası istatistiklerine göre, Çin 2023’te 2016 yılına göre kimyasal ve plastik ihracatını 2,5 kat arttırarak 260 milyar dolara çıkardı. Diğer taraftan Çin’in kimyasal ihracatı giderek artan bir şekilde Avrupa pazarına akıyor. 2011-2016 döneminde Çin’in kimyasal madde ihracatının yüzde 20’si Avrupa’ya giderken, bu oran 2021’de yüzde 25’e ulaştı. Aynı anda iki trend Avrupa’nın kimyasal ithalatının artışına neden oluyor: Çin’den ucuz ithalat pazara giriyor ve Avrupalı üreticileri fiyatlarını düşürmeye zorluyor. Öte yandan, pahalı

enerji nedeniyle üretim maliyetleri de Çin'den daha yüksek. Bunun sonucunda Avrupa temel petrokimya ürünlerinde daha fazla ithalat yaparken giderek daha az kendine yeterli hale geliyor³³.

Türkiye'nin, önemli bir plastik üreticisi olarak bu stratejik tesise çok ihtiyacı var. Petrokimya ürünlerine olan ithalat bağımlılığımızı durdurmanın tek yolu bu. Ancak gördüğümüz üzere karşımızda kıyasıya bir rekabet ve üretim gücü var. Bu durumda hangi holdingimiz bu dev, entegre, ölçek ekonomisinde üretim yapabilecek petrokimya tesisini tek başına kuracak ve Çin ile rekabete girecek? Hangisinin gücü yetecek? Hangi holding bu riski göze alacak? Tek başına hiç birisi. Bu, "Oligarşinin Tunç Kanunu"³⁴ gibi açık ve tartışılmaz bir gerçekliktir.

Dışa bağımlılık sadece bizde değil başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere rekabette geri kalan bütün ülkelerde bir sorun haline geliyor. Bunun sonucunda Çin'e çeşitli şekillerde ambargo kararları devreye giriyor. Elektrikli araçlardan, lityum pillerden, güneş enerjisinden elektrik üretimi sanayine kadar pek çok alanda ABD ve AB ülkeleri, Çin'e ilave gümrük vergileri, anti-damping vergileri gibi ticari engellemeler getiriyor.

Örneğin, Çin'in güneş enerjisi endüstrisi, polisilikondan bitmiş ürüne kadar küresel tedarik zincirinin her aşamasına hakim durumda. Çin'deki modül üretim kapasitesi geçen yıl yaklaşık 1.000 Gigawatt'a ulaşarak dünyanın geri kalanının toplamının neredeyse 5 katına çıktı. Çin şu anda dünyanın her yıl ürettiğinin iki katından daha fazla güneş modülü üretebiliyor. Polisilikon, wafer, hücre ve bitmiş modüller artık ortalama üretim maliyetlerinin altında satılıyor. Sektöre yönelik devlet desteği de arz bolluğuna katkıda bulunuyor. ABD de 2012'den bu yana Çinli güneş enerjisi üreticilerine anti-damping vergisi uyguluyor. AB, Çin ile bu alanda rekabette havlu atarak 2018'de bu önlemlerden vazgeçti ve Çin'e bağımlı duruma geldi. İşte karşımızdaki en önemli açmaz budur.

Rekabet inanılmaz ölçüde kıyasıya ve zordur ancak buna karşılık rekabete girmezseniz ekonomide bağımlı olacağınız ve bir süre sonra gücünüzü yitirip yönetilmeye başlayacağınız kesindir. AB'nin bile bu sebeple ekonomik olarak her geçen gün zayıfladığını ve küresel rekabetteki gücünü yitirdiğini de göz önüne alarak mutlaka küresel rekabete girecek modeli yaratmak ve uygulamak zorundayız.

Devam edelim, yeterli sermaye birikimine, teknoloji üstünlüğüne, pazar gücüne sahip olmayan, gelişmekte olan bir özel sektörden, yatırımların ve istihdamın motor gücü olmasını beklemek ve bu bağlamda devletin yatırımlardan elini çekmesini istemek özünde ülkenizi küresel sermayeye teslim etmekten öte hiçbir sonuç vermez. Türk özel sektörü, demir-çelik, petrokimya gibi ağır sanayi veya teknoloji üretiminin temeli olan ancak yapılan yatırımın geri dönüş zamanı ve miktarı belirsiz olan Ar-Ge yatırımlarına para yatırmaya isteksizdir. Bu, kapitalist sistem içinde, kendi açısından rasyonel bir davranıştır. Zira karşısındaki rakiplerin sermaye birikimi çok kuvvetlidir, teknolojik üstünlüğü ele geçirmiştir, pazarlara hakimdir. Büyük markaların ülke temsilcisi olarak para kazanmak daha risksiz ve basittir. Çünkü karşınızda 300 yıldır sermaye birikimini gerçekleştirmiş bir Batı sermayesi vardır.

33 TÜSİAD Almanya Temsilcisi Alper Üçok'un sosyal media platformu X hesabından alıntı.

34 Tamamen demokratik olduğunu savunan kurumlar ve yönetim birimlerinin de sonunda küçük bir azınlığın kontrolüne geçtiği; yönetimin olduğu her yerde değişen biçimlerde oligarşik bir yapının oluşma eğilimini ileri süren kural. Buna göre, demokratik kitle örgütleri büyüdüğü; bu örgütlerin doğru ve hızlı kararlar almaları için uzmanlık bilgisine ihtiyaç olduğu ve örgüt içinde başkan olarak seçilmenin ayrıcalıklı bir yeri olmaya devam ettiği sürece, örgütü oluşturan bireyler bütün bu sorunların üstesinden gelmesi için liderliği kutsamaya başlayacak ve nihayetinde yönetim küçük bir azınlığın, yani oligarşinin, eline geçecektir.

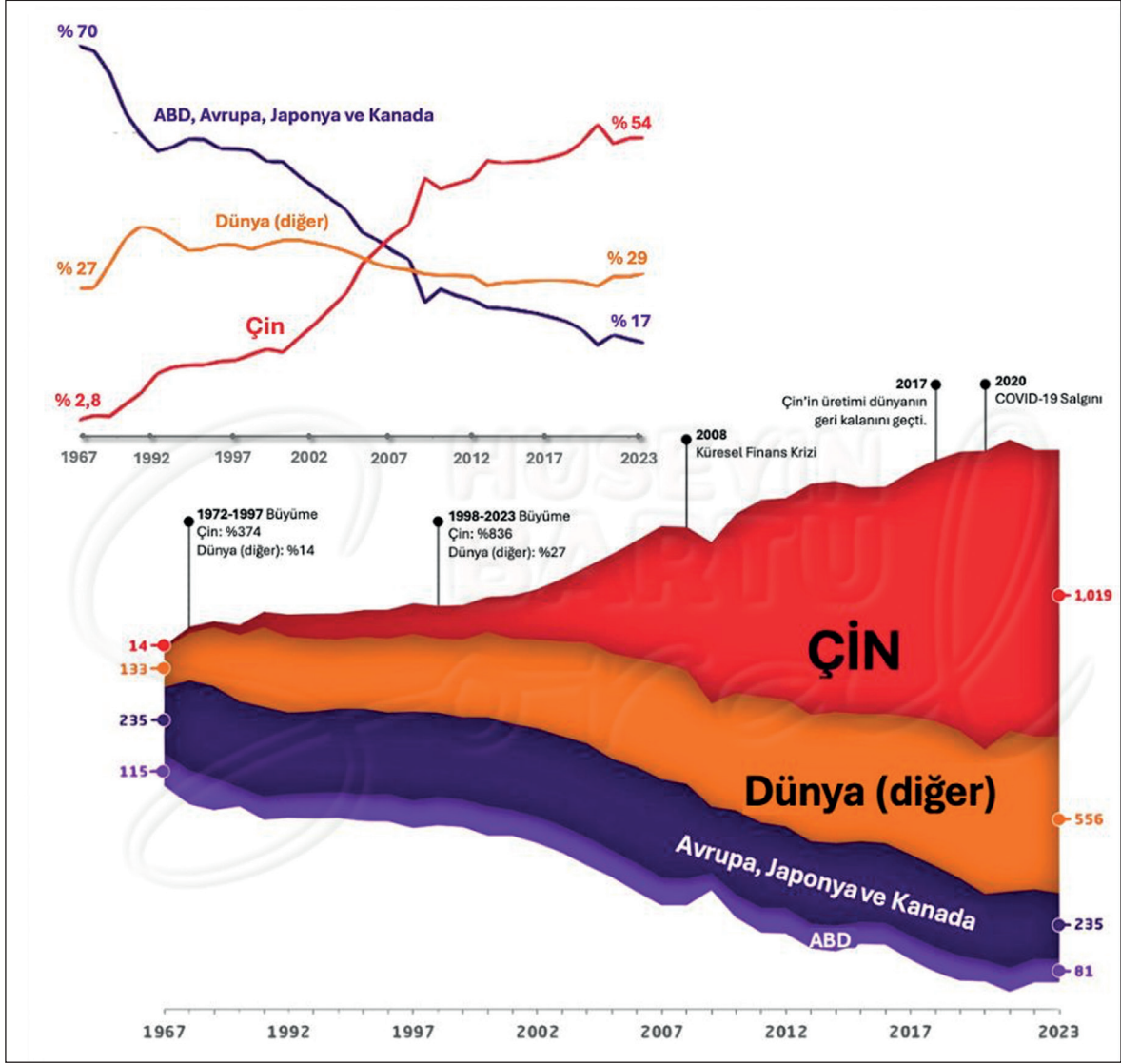
Örneğin; Apple 2023 senesi için Ar Ge'ye 30 milyar dolar harcarken, 25 yıl içinde dünya devlerinden birisi olan Çin bilişim firması Huawei, her yıl cirosunun yüzde 23'ünü araştırma geliştirme harcamalarına ayırmaktadır. 2023 yılında 98 milyar dolar ciro yapan Huawei'nin kabaca Ar-Ge'ye ayırdığı bütçe 2023 yılı için 23 milyar dolardır ve Ar-Ge merkezi Türkiye'nin ortalama bir ilçesi büyüklüğündedir. Amazon 2024 yılında Ar-Ge'ye 87 milyar dolar, Meta 42 milyar dolar ayırmıştır. Türkiye'de hangi holding, hangi şirket bu paraları harcayabilecektir? Harcayamayacaksa, bu firmalarla kim, nasıl rekabet edecektir? Şunu da hatırlatalım, Türkiye'nin 2023 yılında Ar-Ge'ye harcadığı para 16 milyar dolardır. Ve bu harcamaların gerçekte nereye harcandığı, ne sonuçlar elde edildiği belirsizdir. Ortada somut bir ölçme değerlendirme politikası bulunmamaktadır.

Kalkınmanın, zenginleşmenin ve lider ülkelerden birisi haline gelmenin temel şartları, yüksek teknoloji üretimi, eğitim ve ağır sanayidir. Görüldüğü üzere Çin sadece teknoloji geliştirmede değil ağır sanayide de büyük bir atılım yaptı. Petrokimyanın yanı sıra 2023 yılı itibariyle dünya çelik üretiminde Çin'in payı yüzde 53,9'a ulaştı. Bakın Çelik sektöründe yıllar içinde dünyada nasıl değişiklikler yaşanıyor; 1967 senesinde dünya çelik üretiminin yüzde 70'i ABD, Avrupa, Japonya ve Kanada tarafından yapılıyordu. Bu ülkeler kalkınmanın gereği olarak ağır sanayiden büyük atılım yapmışlardı. Zenginliklerine ve gelişmişliklerine bu sanayileşme sayesinde ulaştılar.

1967'de Çin'in payı yüzde 2,8'di; geri kalan ülkelerin toplam üretim payı ise yüzde 27'di. 1972-1997 arasında Çin çelik sektörü yüzde 374 oranında büyürken geri kalan ülkelerin büyüme oranı yüzde 14'te kaldı. Avrupa, Japonya ve Kanada çelik sektöründe büyüyemezken ABD küçüldü. 2000-2023 arasında yani Çin'in ekonomik mucize gerçekleşip bugünkü gücüne ulaşması arasında geçen sürede Çin çelik sektörü yüzde 722 oranında büyürken, aynı dönemde Avrupa, Japonya, Kanada ve ABD çelik sektörü üretimi yüzde 19 küçülüyordu. Sanayileşme, uzay ve havacılık, savunma sanayi yarışının son derece hızlandığı bu dönemde küresel çelik üretimi de yüzde 140 oranında arttı, bakınız Grafik 16.

Bugün geldiğimiz noktada 2023 itibariyle dünya çelik üretiminin yüzde 54'ü Çin, yüzde 17'si ise Avrupa, Japonya, Kanada ve ABD tarafından yapılıyor. Bu veriler çalışmayı okuyan herkes için kalkınmanın itici güçleri ve bizi önümüzdeki dönemde nasıl bir dünya beklediği hakkında öğretici olacaktır diye düşünüyorum.

Grafik 16: Küresel Çelik Üretiminde Ülke Payları ve Üretim Miktarları (milyon ton)³⁵

Özel sektörün kalkınmanın başlangıcındaki rolünü tartışmayı sürdürmeye devam edelim; özel sektör ekonomide sosyal fayda getiren, ancak, kar getirmeyecek bazı yatırımlara girişmez. Örneğin geri kalmış bir bölgede veya terör ile riskin arttığı bölgelere yatırım yapmayabilir. Yüksek oranlı bölgesel teşvikler bile özel sektörün yatırım yapması için yeterli güdüleyici olmaz. Önce devletin yatırımını, bölgenin canlanmasını, sosyoekonomik olarak kalkınmasını bekler. Yine kapitalist düzende bu davranış, kendisi için rasyonel bir durumdur. Ancak, ülke bütünlüğü göz önüne alındığında bölgeler arası eşitlik, gelir dağılımında görece adalet ve sosyal fayda sağlayacak bu yatırımların yapılması şarttır. Bu bağlamda gelişmekte olan bir ülke için devletin ekonomiden çekildiği bir kalkınma modeli söz konusu olamaz; olsa da başarılı olamaz. Sanırım son 23 yılın Çin'i buna en güzel örneklerdendir.

Bir çarpıcı örnek olarak belirtelim; Çin'de savunma sanayi şirketleri Çin devletinin sahipliğindedir. Kamuunun stratejik sektör olarak gördüğü savunma sanayiinde kurduğu şirketlerin 2022 yılı itibariyle toplam sa-

35 Kaynak: <https://www.econovis.net/post/evolution-of-the-global-steel-industry-1967-2023-china-as-the-driving-force>

tışları 110 milyar dolarla **dünyanın birinci sırasındadır**. İkinci sıradaki ABD’li büyük savunma sanayi şirketi Lockheed Martin’in satışı 59 milyar dolar, üçüncü ABD’li Raytheon 39 milyar dolar ve beşinci Boeing 29 milyar dolar, İngiliz BAE System 27 milyar dolarlık satış yapmıştır³⁶.

Bu sebeple Türkiye plan doğrultusunda belirlediği yol haritasını, kamu özel sektör ortaklıkları ile yani karma ekonomik modellerle uygulayacak ve kimi sektörlerde küresel rekabete dahil olacaktır. Devletin, “öncelikli kamu yararı” gözeterek doğrudan yatırımlara girmesi gelişmiş batı ülkelerinde de yaşanmış tecrübelerdir. Pek çok örnekten bir tanesi daha yeni Almanya’da yaşandı; Kuzey Akım boru hatlarının havaya uçmasıyla birlikte Rusya ile doğalgaz tedariki biten Almanya, ABD’den sıvılaştırılmış gaz (LNG) alımına mecbur kaldı ve LNG terminaleri inşasına doğrudan müdahil oldu. Yine bu yıl içinde olası bir savaş ihtimaline karşı Almanya savunma sektöründeki şirketlere veya projelere hem doğrudan yatırım yapma kararı hem de silah, teçhizat ve askeri araçlar için yeni fabrika inşası kararı alındı. Almanya daha önce de 2020 yılında Hensoldt sensör üretim şirketinin hisselerini satın almıştı.

TUSİAD Almanya temsilcisi Alper Üçok’un X sosyal medya platformundaki paylaşımında aktardığına göre 2024 yılı sonuna kadar Alman devleti konvansiyonel denizaltıların inşasında dünya lideri konumundaki Thyssen-Krupp Marine Systems şirketine ortak olma kararı almış. Hem bir kilit teknolojinin kontrolünü yabancı özel yatırımcılara bırakmamak hem de garantileri ödeme gücüne sahip olduğu için Alman devleti ortaklığa hazırlanmış.

En Büyük Sektör, Yarı İletkenler

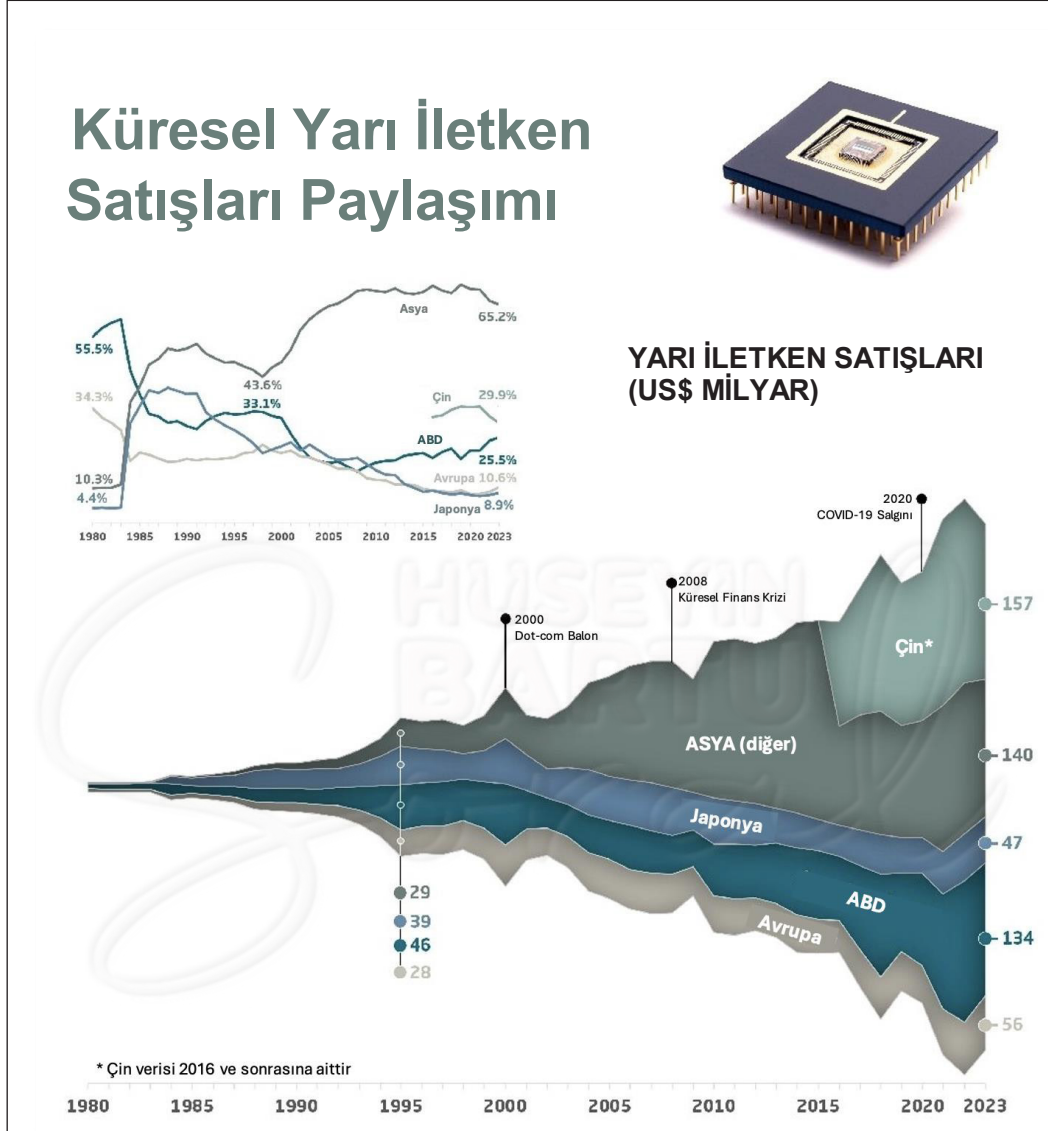
Bu çalışmanın ilk bölümlerinde yer alan Grafik 4’ten hatırlanacaktır; yarı iletkenler alanında faaliyet gösteren şirketlerin 2024 itibariyle piyasa değeri 6 trilyon 815 milyar doların üstüne çıktı ve dünyada birinci sıraya oturdu. Yani yarı iletkenler şu anda dünyanın en büyük sektörünü oluşturuyor. Yarı iletken endüstrisi akıllı telefonlardan ulusal güvenliğe, teknoloji geliştirmeden her türlü çip imalatına küresel güç dengesini doğrudan belirleyen bir alan haline geldi. Sadece bu sektör değil, yazılım altyapısı, internet perakendesi, bilgisayarlar, rüzgar ve güneş enerjisinden elektrik üretimi aletleri ile ilgili sektörler de yarı iletkenlere ve çiplere bağlı. Yani ortada 15 trilyon doların üstünde bir üretim alanı var. Bu bağlamda hem yarı iletkenler ve çip satışlarında ülkelerin paylarına hem de bu ürünlerin üretiminde kritik rol oynayan nadir toprak elementlerinin³⁷ ve galyum ve germanyumun bulunduğu ülkeleri incelemek gelecek projeksiyonu açısından önemli duruyor.

Grafik 17 bize 2023 yılı itibariyle küresel yarı iletken pazar paylarını ve satış rakamlarını gösteriyor. Buna göre 2023 sonu itibariyle Çin toplam yarı iletken satışının yüzde 30’unu tek başına yapıyor, toplam 157 milyar dolar satışı var. ABD, 1980’li yıllarda yarı iletken sektöründeki satışın yüzde 55,5’ini ve 2000’li yılların başında yüzde 33’ünü gerçekleştiriyormuş. Bugün ise payı yüzde 25. AB’nin 1990’ların sonunda yüzde 20 olan payı 2023 sonunda yüzde 10,6’ya gerilemiş. Yarı iletkenler sektörü, şirketlerin piyasa değeri itibariyle dünyanın en büyük sektörü haline gelirken, hızla büyüyen bu sektörde Çin dünya liderliğini yakalamış durumda. Buna karşılık Japonya, AB ve ABD’nin pazar payları gerilemiş.

36 Kaynak: <https://www.sipri.org/databases/armsindustry>

37 Lantan, seryum, praseodim, neodimyum, prometyum ve samaryum hafif nadir toprak elementleri; itriyum, evropiyum, gadolinyum, terbiyum, disprosyum, holmiyum, erbium, tulyum, iterbiyum ve lutesyumu ağır nadir toprak elementleridir.

Grafik 17: Küresel Yarı İletkenler Pazar Payları ve Satış Verileri, 2023, (%), (Milyar \$)³⁸

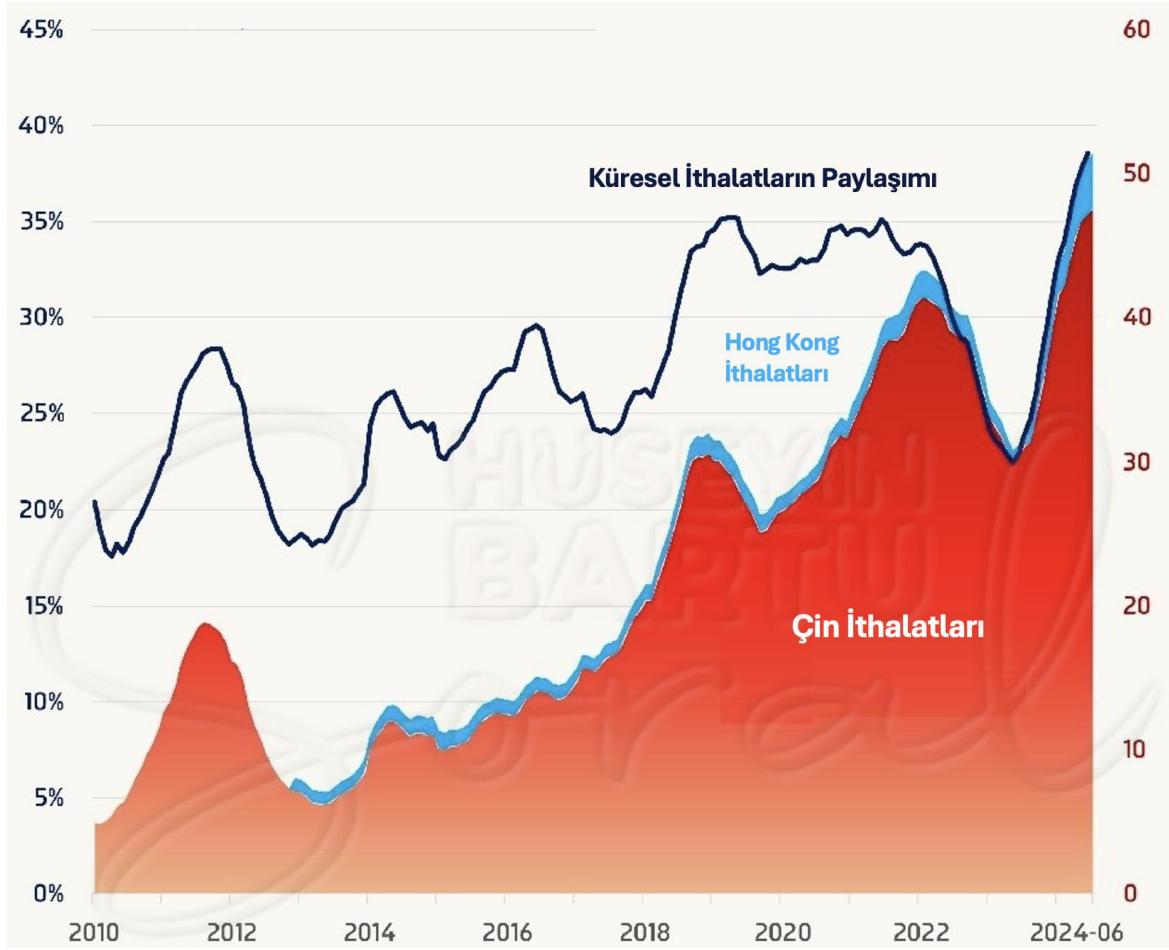

Çin ve Tayvan entegre devreler sektörüne önemli yatırımlar yaptı. Son on yılda yarı iletken cihazların ve entegre devrelerin üretimi için 300 milyar dolardan fazla makine ve aparat ithal ettiler ki bu rakam aynı dönem için toplam dünya ithalatının yaklaşık yarısını oluşturuyor. Grafik 18 yarı iletkenleri üreten makinelerin ithalat paylarını görüyoruz. Küresel pazarların en büyük sektörü yarı iletkenleri üreten makinelerin ithalatında Çin ülke olarak birinci sırada ve kendisi dışındaki bütün dünya ülkeleriyle hemen hemen aynı paya sahip. Çin'in 2012 yılında yarı iletken üretim makineleri ithalatı 7 milyar doların biraz üzerindeymiş. 2021 yılında 41 milyar dolar, 2023 yılında 40 milyar dolarlık ithalat yapmış. 2024 yılı 6. ayını 12 aylık veri olarak gösterdiğimizde son 12 aydaki ithalat rakamı 47,2 milyar dolara ulaşmış. Tayvan da son 12 ayda 19,7 milyar dolar yarı iletken üretim makineleri ithalatı yaparken Hong Kong'un ithalatı 3,9 milyar dolar olmuş. Yani Çin son 12 yılda yarı iletken üreten makineleri ithal edip bu alana önemli bir yatırım yapmış.

38 Kaynak: <https://www.econovis.net/insights-visuals/us-china-techwar>

Yarı iletkenlerin bu derece kritik hale gelmesi ve son yıllarda uluslararası tedarikçilere olan bağımlılığın artmasıyla birlikte, ABD'nin çip hakimiyetini geri alıp alamayacağı ve teknolojik liderliğini sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda kongrede pek çok tartışma yürütülüyor. Zira 2022 itibarıyla Çin entegre devre ve çip ihracatı 155 milyar dolarken ABD'ninki 52 milyar dolar olarak hesaplanıyor. En son 2011 yılında Çin ve ABD eşit miktarda ihracat payına sahipti. Çin, ABD'ye kıyasla üç kattan fazla entegre devre ve elektronik bileşen ihraç etmekte ve yedi kattan fazla entegre devre ve elektronik bileşen ithal etmektedir³⁹. ABD, dünyanın geri kalanıyla birlikte, süratle değişen koşullara, teknolojik değişikliklere ve dinamik üretim sürecine ayak uyduramadı. Bu nedenle, ABD ve AB ülkelerinde hükümetler, dünyanın en kritik teknolojilerinden birinin tedarikini korumak için eylem planları ve politikalar geliştirerek harekete geçme ihtiyacını kabul ettiler. Ama zannederim bu ağırlıklarıyla özellikle AB'nin bu alanda rekabete girme şansı kalmadı.

Grafik 18: Dünya Yarı İletkenler Üretim Makineleri İthalatı, (%) ve 12 Aylık Toplam İthalat Miktarı (Milyar \$)⁴⁰

39 Kaynak: <https://www.econovis.net/insights-visuals/us-china-techwar>.

40 Kaynak: <https://www.econovis.net/insights-visuals/us-china-techwar>.

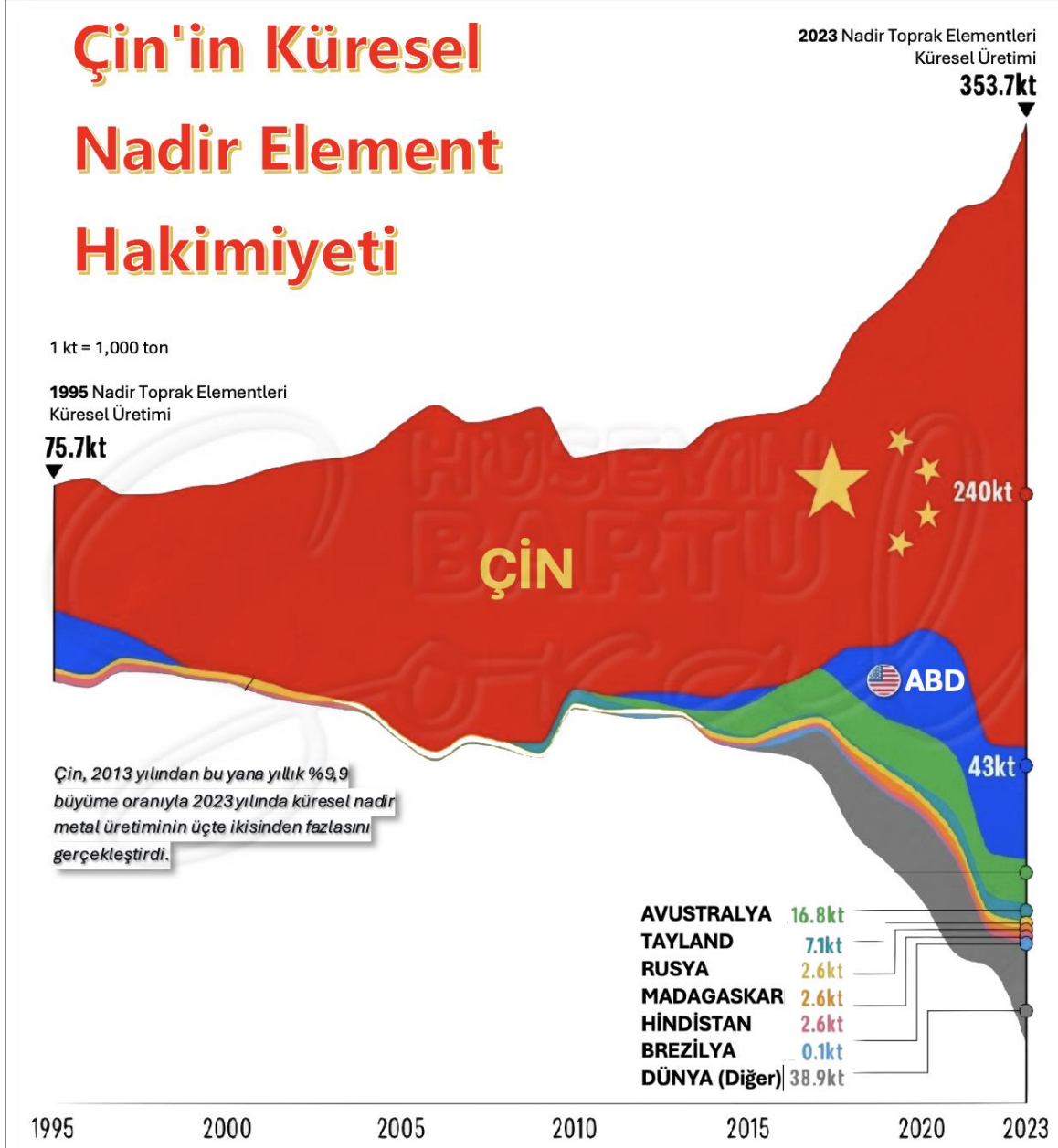
Nadir Toprak Elementleri ve Stratejik Madenler

Yarı iletkenler ve çipten, elektroniğe, bilişime kadar yüksek teknolojiye dayalı üretimin kritik hammaddesinin nadir toprak elementleri olduğunu söylemiştik. Yine elektrikli otomobillerin pilleri için gerek duyulan Lityum, Kobalt ve benzeri kritik yer altı madenleri de gelecek dönemdeki küresel rekabeti doğrudan etkileyecektir. Bu alanlarda küresel güç dengelerine bakarak hem geleceğe projeksiyon tutabilmek hem de Türkiye'nin önümüzdeki dönemde dış ilişkiler ve stratejik iş birliklerinin ipuçlarını görebilmek mümkün olacaktır. Grafik 19 bize 2023 yılı itibariyle nadir toprak elementleri üretiminde küresel payları gösteriyor. Görüldüğü üzere nadir toprak elementleri üretiminde Çin küresel pazarı tamamen ele geçirmiş durumda. 2023 yılı itibariyle toplam 353,7kt yani 353,7 bin ton olan nadir toprak elementi üretiminin 240kt'si yani yüzde 68'i tek başına Çin tarafından yapılmış. ABD'nin payı 43kt yani yüzde 12. 2013-2023 arası Çin'in nadir toprak elementi üretimi yıllık ortalama yüzde 9,9 oranında büyümüş.

Nadir toprak elementleri dışındaki stratejik madenler içinde sayılan Lityum'da Çin 2023 yılı itibariyle dünyadaki üretimin yüzde 65'ini gerçekleştiriyor. Şili yüzde 29'unu, Arjantin ise yüzde 5'ini yapıyor. Kobalt madeni üretiminde ise Çin yüzde 74, Finlandiya yüzde 10 ve Kanada yüzde 4'lük bir paya sahip. Ülke kamuoyunda pek tanınmayan doğal grafit üretiminin ise yüzde 100'ü Çin tarafından yapılıyor. Doğal grafiti stratejik madenler arasına sokan özelliği ise karbon atomlarının düzenli bir şekilde düzleşmiş yapısından dolayı pek çok özelliğe sahip olmasıdır. Bu sebeple pil elektrotları, nükleer reaktörler, elektronik bileşenler, kimyasal endüstri, döküm sanayii gibi pek çok alanda kullanılır.

Bahsettiğim yer altı zenginliklerine sahip olmanın sonuçlarından birisi olarak Çin, elektrikli otomobil ve onların önemli parçalarından birisi olan Lityum-İyon pil hücresi üretiminde dünya liderliğini almış durumda. 2023 sonu itibariyle dünyada Lityum-iyon pil hücresi üretim kapasitesi 1,57 Tera Watt Saat (TWh) ulaşmış durumda. Bu kapasitenin 1,1 TWh'si Çin'de, 0,13 TWh'si AB'de, 0,11 TWh'si ABD'de ve geri kalan 0,13 TWh dünyanın diğer ülkelerinde bulunuyor.

Grafik 19: Nadir Toprak Elementleri Üretimi Küresel Dağılımı⁴¹

Nadir toprak elementleri dışında Germanyum ve Galyumun, yine yarı iletkenler, güneş panelleri ve elektrikli araçlar gibi sektörlerde hayati önem taşıyan mineraller olduğunu söylemişim. 2023 yılı itibariyle Çin, dünya Galyum tedarikinin yüzde 98'ini ve Germanyum tedarikinin yüzde 60'ını sağlıyor. Çin'in 2023 yılının 1 Ağustos'undan itibaren uygulamaya koyduğu ihracat kontrolleri ile bu hammaddelere bağlı bütün üretim zincirleri aksamaya başladı. Bu konuda ABD Uluslararası Ticaret Komisyonunun 4 Mart 2024 tarihli raporundan önemli noktaları alıntılıyorum⁴²

41 Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/270277/mining-of-rare-earths-by-country/>.

42 https://www.usitc.gov/publications/332/executive_briefings/ebot_germanium_and_gallium.pdf

“Her iki mineral de uluslararası piyasadaki 50 mineral emtia arasında yer almıştır. Galyum, esas olarak galyum nitür ve galyum arsenit formunda, entegre devre çipleri oluşturmak ve ayrıca lazer diyotlar, LED’ler ve güneş pilleri gibi optoelektronik cihazların üretiminde kullanılır. Galyum bazlı yarı iletkenler ise; bilgisayarlar, telefonlar ve askeri uygulamalar için gerekli teknolojilerde kullanılır. Ayrıca, elektrikli araçlarda, galyum nitür yarı iletkenlerdeki gelişmiş elektron hareketliliği onları daha verimli hale getirir ve termal yönetimi iyileştirir, bu da daha düşük maliyetli soğutma sistemleri ile sonuçlanır. Germanyum ise öncelikli olarak çok bağlantılı güneş enerjisinde ve özellikle hücreler, kızılötesi optikler ve fiber optiklerin üretiminde kullanılır. Germanyumun uzun mesafelerdeki sinyal kaybını en aza indirme yeteneği sebebiyle, Germanyum kullanılarak yapılan fiber optik giderek daha önemli hale gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri bu iki kritik ürün için de büyük ölçüde ithalata bağımlı durumdadır ve Çin, ABD’nin Germanyum ithalatının yüzde 54’ünü ve Galyum ithalatının yüzde 53’ünü oluşturmaktadır”.

“Çin, bu ürünlerde ihracat kontrolleri açıkladıktan sonra ihracat miktarlarını düşürmüş ve küresel piyasalarda fiyatlar süratle yükselmiştir. Ağustos 2023 tarihli Çin gümrük verilerine göre, ihracat kontrollerinin ilk ayında ve Eylül’de Çin işlenmiş galyum veya işlenmiş germanyum ihraç etmedi; Ekim 2023’te, 227 kg galyum ve 590 kg işlenmiş germanyum ihraç etti. Karşılaştırma yapmak gerekirse, Temmuz 2023’te Çin 7.965 kg germanyum ve 6.876 kg galyum ihraç etmişti. Ekim 2023’te galyumun fiyatı Temmuz 2023’ten bu yana yüzde 18 artarak kg başına 1.975 yuan’a (269,95 \$) ulaştı. Avrupa pazarındaki talep, Avrupa’daki galyum fiyatlarında daha da büyük artışlara yol açtı ve küresel fiyatlar Temmuz 2023’ten bu yana yüzde 68 arttı. 13 Aralık 2023’te germanyum fiyatları 1 Ocak 2023’ten bu yana yüzde 21 artışla kg başına 2.839,40 dolar olarak belirlendi.”

Evet, rapor kısaca bunları söylüyor. Fiyatlardaki artışlarla beraber ABD ve AB’de bu alanda faaliyet gösteren şirketler maliyet ve üretim sıkıntısına girmiş durumda. Özellikle AB’de bu sıkıntı çok yoğun hissediliyor. Bütün bu verilerden sonra Avrupa Birliği’nin önümüzdeki 25 yıl içinde büyük sıkıntıya düşeceğini söylemek için kahin olmaya gerek olmadığını düşünüyorum.

Kalkınmada Eğitimin Yeri

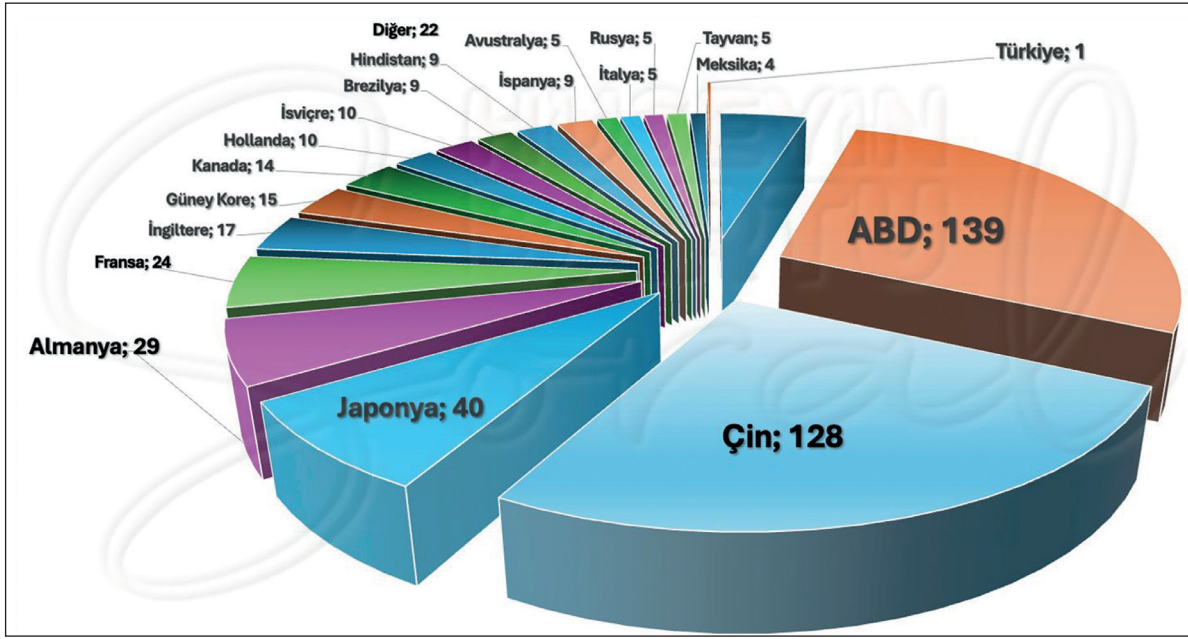
Grafik 9’da yüksek teknolojiye dayalı ihracatta ilk 10 ülkeyi görmüştük. Bu 10 ülke dünyanın en yüksek cirolu 500 firma listesi Fortune 500’e de çok sayıda firma sokuyor. Ve birazdan göreceğimiz üzere eğitim kalitesinde de bu ülkeler baş sırada yer alıyor.

Küresel rekabetin 2024 yılındaki durumuna baktığımızda ABD ve Çin önde gidiyor. Bu iki güç diğer ülkelerden hayli önde. 300 yıllık Batı sermayesi karşısında 20 yılda bu seviyeye gelebilmek oldukça dikkat çekici. Avrupa Birliği hem güç kaybediyor hem de onun lider ülkeleri Almanya, Fransa, Hollanda küresel rekabette geriliyor ve pazar paylarını kaybediyor. İngiltere için de durum aynı. Asya bölgesinin eski lideri Japonya hayli gerilerken, yükselen Güney Kore dikkat çekiyor. Bu ülkelerin birbirleri arasında teknoloji geliştirme, buluşçuluk, eğitim kalitesi, enerji, üretim kapasitesi, markalaşma, kıymetli metaller gibi pek çok alanda kıyasıya bir yarış sürüyor.

Nitekim 2024 yılı Fortune 500 sıralaması yukarıdaki saptamaları doğruluyor. Ne olursa olsun, eğitim, teknoloji ve ağır sanayide öne çıkan ülkeler, Fortune 500 yani piyasa değerine göre dünyanın en büyük 500 şirketi içinde güçlü biçimde yer alıyorlar, bakınız Grafik 20.

Buna göre ABD 139 şirketle birinci, Çin 128 şirketle ikinci sırada yer alıyor. ABD, 2018'den bu yana ilk kez Çin'in önüne geçmiş. Fortune 500'ün ilk 10 sıradaki şirketinden 9'unu Çin ve ABD şirketleri oluşturuyor. Sıralamada ABD ve Çin'in ardından Japonya 40, Almanya 29, Fransa 24, Britanya 17, G.Kore 15, Kanada 14, İsviçre 11, Hollanda 11, İspanya 9, Brezilya 9, Hindistan 9, İtalya 5, Tayvan 5, Rusya 5, Avustralya 5, Meksika 4 ve diğer ülkeler geliyor. Türkiye'den bu listeye sadece tek bir şirketin (Koç Holding) girebilmesi, buna karşı bu listeye örneğin Güney Kore'den 15 şirketin dahil olması, ülkemizin rekabet alanında ne derece geri kaldığını gösteriyor.

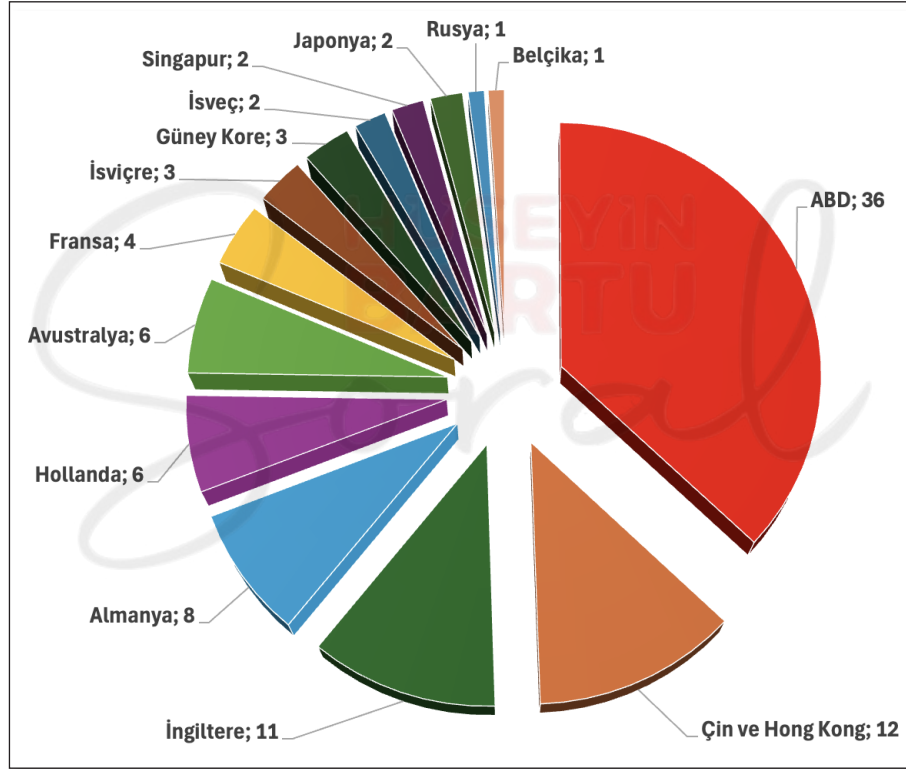
Grafik 20: Fortune 500 Listesinde Yer Alan Şirket Sayısına Göre Ülke Sıralamaları, 2024⁴³

Dünyada liderliğe oynayan ülkelerin ortak özellikleri eğitimdeki başarıları. Dünyanın en iyi ilk 100 üniversitesinin bulunduğu ülkeler sıralamasını Grafik 21'de görüyorsunuz. Buna göre listenin baş sırasında 36 üniversite ile ABD var. Çin son 30 yılda kalkınma hamlesi başlatmış olmasına rağmen listeye 12 üniversite sokmayı başarmış. İngiltere'den 11, Almanya'dan 8, Hollanda'dan 6 üniversite dünyanın en iyi 100 üniversitesi içinde yer buluyor. Güney Kore'den ise 3 üniversite listede yer alıyor. Türkiye ise ilk 100 üniversite sıralamasına hiçbir üniversiteyi sokamamış. Ne yazık ki İlk 200 içinde de yokuz. Times Higher Education yaptığı bu listeye göre en başarılı Türk üniversiteleri sıralamanın 350-400'lük diliminde üç üniversite ile yer bulabiliyor. Türkiye'nin teknoloji üretimi, ihracat payı, ağır sanayi gücüne bakınca, bu sonuç da yerli yerine maalesef oturuyor.

43 Kaynak: <https://fortune.com/franchise-list-page/visualize-the-fortune-500-2024/>

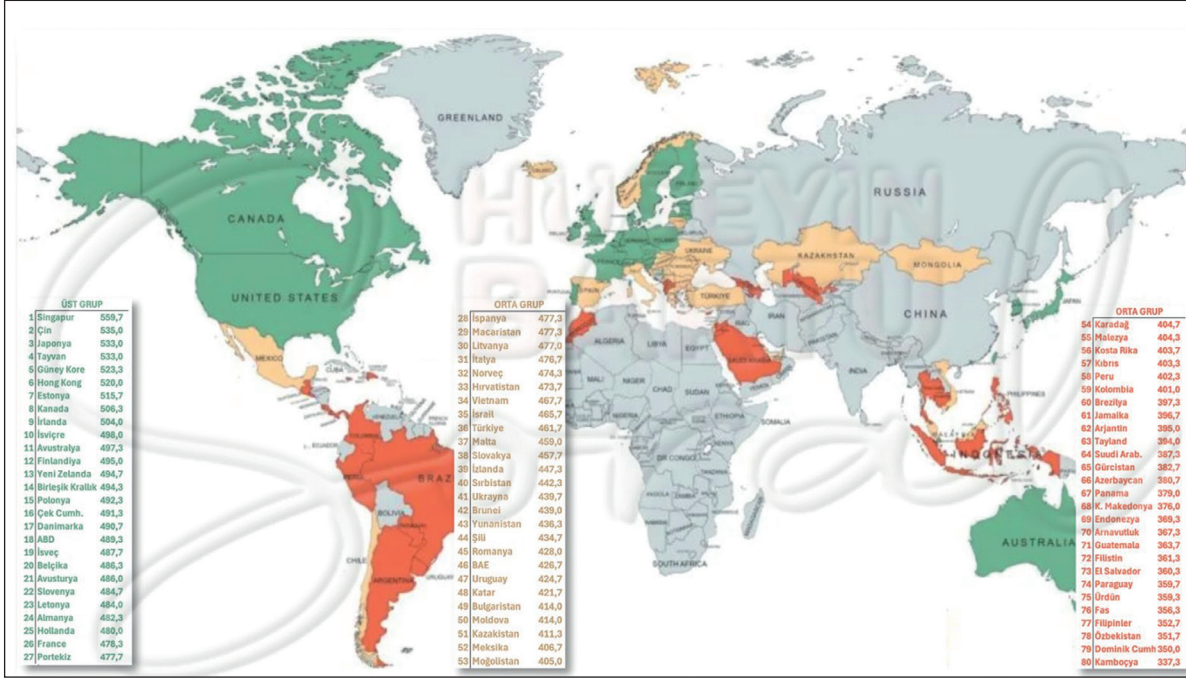
Grafik 21: Ülkelere Göre Dünyadaki En İyi 100 Üniversite, 2024⁴⁴

Üniversite eğitimindeki durumun bir benzerini dünya çapında düzenlenen lise başarı sınavı olan PISA'da da görmek mümkün. PISA yani Türkçesiyle Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı. 14-15 yaş aralığındaki öğrenciler, temel bilimler, matematik ve okuduğunu anlama alanlarında ortak bir sınav alıyorlar. Sınav her iki yılda bir tekrarlanıyor. Grafik 22 bize 2022 yılı sınav sonuçlarını üç ana alanda ortalama sonuçlar olarak gösteriyor. Çin ve Çin'e bağlı bölgeler PISA sınavlarının uzun bir süredir birincisi durumunda. 2018'de Çin toplam skorda birinci, Singapur ikinci sıradaymış. 2022'de toplam skorda Singapur birinci Çin ikinci sırada. Tayvan, Japonya ile toplam skorda 3.lüğü ve 4.lüğü paylaşıyor. G. Kore beşinci sırada. Kanada 8, ABD ise 18. sırada. İlk 27 içinde çokça AB ülkesi var.

44 Kaynak: Times Higher Education

Grafik 22: PISA Ülke Puanı ve Sıralaması⁴⁵

Türkiye ise 36. sırada. Türkiye’de ne yazık ki eğitim sistemi 1940’lardan sonra aydınlanmacı, temel bilimler ağırlıklı olma özelliğini kaybetti ama hiçbir zaman da bugünkü kadar kötü, bilimden uzak olmadı. Türkiye saatinde bütün illerde birden fazla Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi açılarak temel ve kaliteli eğitimin yaygınlaştırılması ve burada ders verecek öğretmenlerin özenle seçilip, yetiştirilmesi gerekirken mevcut hükümet devlet liselerini imam hatip okullarına çevirdi. Türkiye temel bilimlerden, araştırmadan koşturdu. Artık az sayıda kalan Fen Liselerinin de eski kalitesi yok çünkü topyekun teknoloji üretecek beyinleri yetiştiren öğretmenler maddi ve manevi olarak baş tacı edilmesi gerekirken bunun tam tersi bir süreç yaşandı.

Konu sadece bununla da sınırlı değil. Türkiye yoğun ve niteliksiz kaçak ve sığınmacı istilasının altında. Sadece demografinin değişiyor olması değil, bu milyonlarca niteliksiz, donanımsız insanlar Türkiye’ye iç güvenlik, sağlık, istihdam, barınma, gıda gibi pek çok ağır yük oluşturuyorlar. Gelişmiş ülkeler nitelikli, donanımlı, başarılı genç nüfusları ülkelere çekmek için çeşitli avantajlı programlar sunarken, Türkiye kendi yetiştirebildiği gençleri de bu gelişmiş ülkelere kaptırıyor, yerine ise niteliksiz milyonlarca kaçağı alıyor.

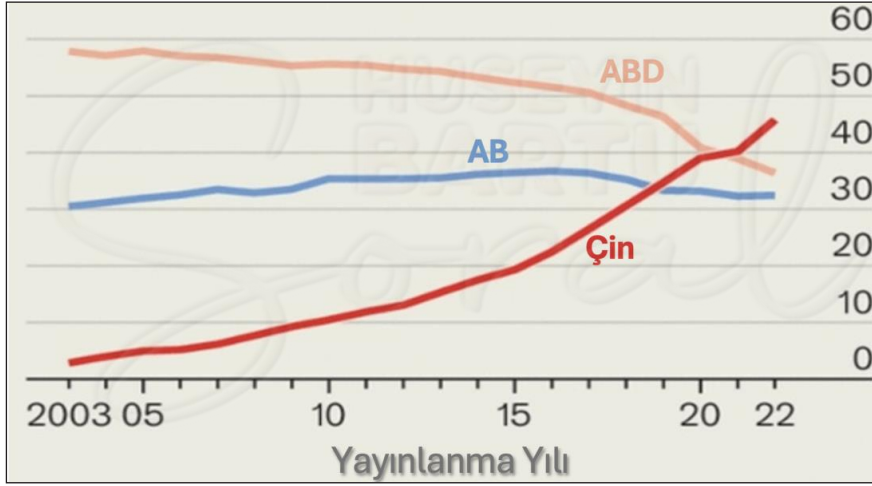
Bu noktada toplumun değer yargıları, ülkü birliği, üretilenin adil dağıtıldığına olan inancı gibi pek çok psikolojik ve sosyolojik değer önem kazanmaktadır. İnsan, makine değildir. Toplum bir hedefe inanmazsa, o hedefe giden yolda herkesin gereğini yaptığına inanmazsa topyekun bir kalkınmayı sağlamak mümkün değildir. Türkiye’de bugün toplumu ne yazık ki sosyal medya mecralarında 7 milyon takipçili Dilan Polatlar temsil etmektedir. Bu figürler topluma örnek olduğu müddetçe kimse kalkınma ülküsüne inanmayacaktır.

Çin’in son 23 yıldaki başarısında lokomotif görevi kaliteli eğitim, araştırma ve temel bilimlerdeki çalışmalara verilen önem ve devasa ölçekli yatırımlar oldu. Yani Çin eğitim, bilim ve araştırma ile bu noktaya geldi. Grafik 23 bize yazarlarının buldukları bölgelere göre yüksek kaliteli bilimsel makaleler ve yüksek etkili makalelerin

45 PISA 2022 Worldwide Ranking: Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), 2022-2023

ülkelere/bölgelere göre yüzdesel payını gösteriyor. 2003 yılının başında yüksek etkisi olan makalelerin (yani *Web of Science* sitesine göre en fazla atıf yapılan makalelerin yüzde 1'i) yüzde 60'a yakını ABD'den, yüzde 4'ü Çin'den çıkıyordu. Ancak 2022 yılı sonunda ABD'nin bu kategorideki payı yüzde 37'ye gerilerken Çin'in payı yüzde 47'ye yükseliyor. Avrupa Birliği ise 2003 yılındaki seviyesini koruyor. Grafik 24 ise yüksek etkisi olan makalelere yapılan katkıları gösteriyor. Gerçekten 22 yılda bilim alanında kat edilen sonuca şaşırılmamak elde değil.

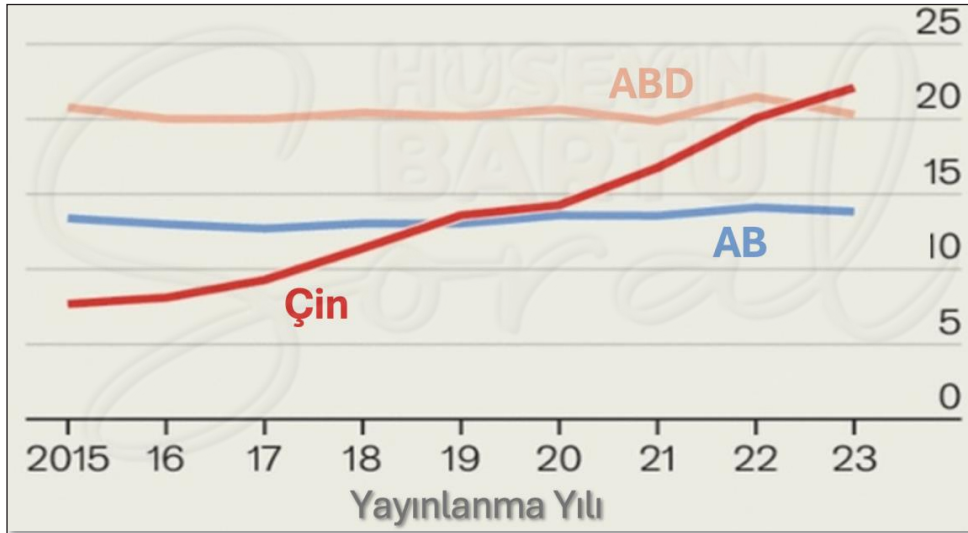
Grafik 23: Yüksek Etkili Bilimsel Makaleler^{*46}

*Yüksek Etkili: *Web of Science* sitesine göre en fazla atıf yapılan makalelerin %1'i

+ Yüzdeler, ortak yazarlı makalelerin sayısına bağlı olarak 100'ün üzerine çıkabilmektedir.

Grafik 24: Nature Index, yayınlanan makalelere yapılan katkıları[^], 000⁴⁷

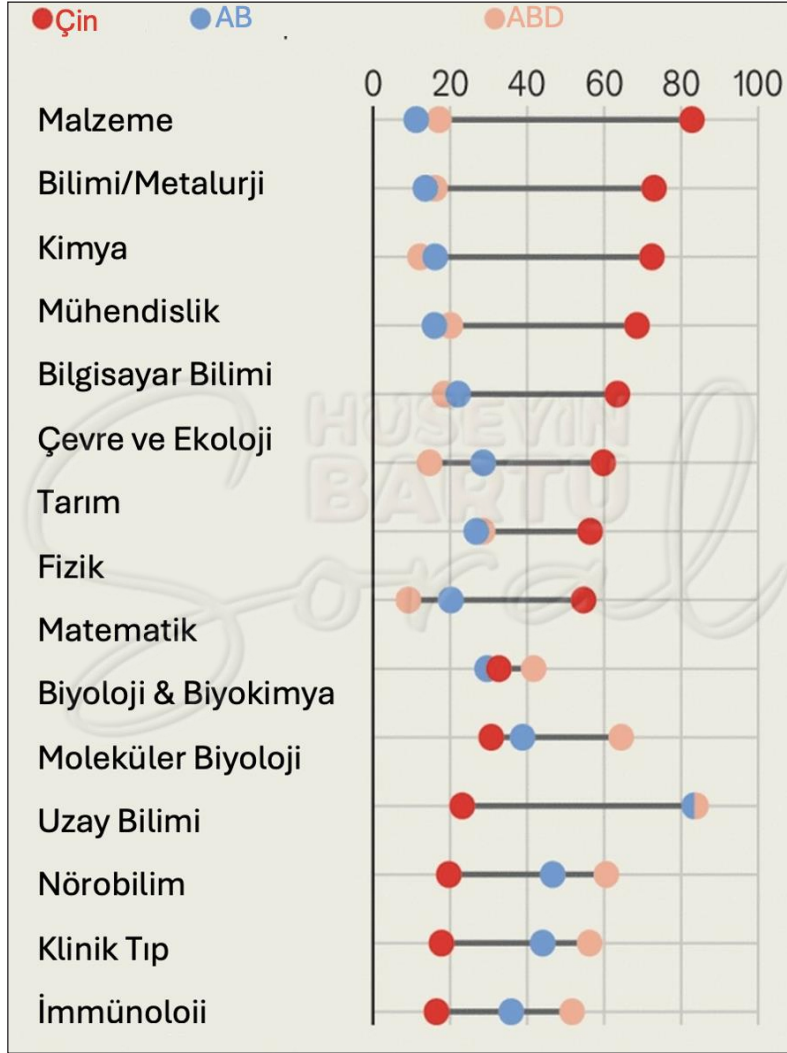
[^]Prestijli bilimsel dergilerde

46 Kaynak: Clarivate, *Web of Science*, *The Economist*

47 Kaynak: Clarivate, *Web of Science*, *The Economist*

Grafik 25 ise bize 2022 yılı itibariyle bilimsel disiplinler sınıflamasını baz alarak, yazarlarının buldukları bölgelere göre yüksek etkili makalelerin ülkelere/bölgelere göre payını veriyor. Buna göre malzeme bilimi/metalürji, kimya, mühendislik, bilgisayar bilimi, çevre ve ekoloji, tarım, fizik ve matematik alanında yapılan araştırmalar sonucunda dünya çapında en fazla atıf yapılan makalelerin büyük bir çoğunluğunun (yüzde 80 ile yüzde 60 aralığı) Çin’li bilim adamları tarafından yapıldığını görüyoruz.

Grafik 25: Yüksek Etkili Makalelerin* Ülkelere/Bölgelere ve Bilimsel Disiplinlere Göre (%) Payı⁴⁸

*Yüksek Etkili: Web of Science sitesine göre en fazla atıf yapılan makalelerin %1'i

+ Yüzdeler, ortak yazarlı makalelerin sayısına bağlı olarak 100'ün üzerine çıkabilmektedir.

2. ZAFER EKONOMİSİ STRATEJİSİ

Çalışmanın birinci bölümünde küresel ekonomide yaşanan değişimleri, 21. Yüzyıla damga vuran sektörleri ve yeni ortaya çıkan aktörleri incelemiştik. Küresel ekonomiyi analiz ederken zaman zaman Türkiye'den de örnekler verdik, kıyaslamalar yaptık. Ancak tarım, kırsal kalkınma, vergi politikası gibi bazı alanlarda Türkiye'ye yönelik saptamaları bu bölüme bıraktık. Zafer Ekonomisi Stratejisi bölümünde Türkiye'nin 21. Yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Zafer Partisi öncülüğünde izleyeceği ekonomik modeli anlatacağız. Bu anlatımda zaman zaman yine küresel verilerle Türkiye'nin dünyadaki yerini kıyaslayıp, hemen ardından çözümü anlatmaya devam edeceğiz.

Gelişen ve değişen dünyada Türkiye, bu yüzyılın birinci çeyreği ile ikinci çeyreği arasındaki 25 yılı gerek ekonomik model gerekse uluslararası ittifaklar bağlamında doğru kullanırsa dünyanın en güçlü ilk beş ülkesi arasına girebilecek bir potansiyele sahiptir.

2.1 Temel Hedefler

Yaşam kalitesi yüksek, mutlu toplum modeli

Zafer Ekonomisi Stratejisi, ekonomik kalkınmayı; bütün vatandaşların refah seviyesinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, toplumsal barışın ve hedef birliğinin sağlanması ve Türkiye'yi dönüştürerek dünyanın lider ülkelerinden birisi haline getirme hedefi ile tanımlar. Ekonomik kalkınma programımızın hedefi salt büyüme oranını yükseltmek değil, yaşam kalitesi yüksek, mutlu bir toplum yaratmaktır.

Küresel rekabete girebilen, istihdam yaratan, geliri adil dağıtan ekonomik sistem

Zafer Ekonomisi Stratejisi kapsamında ortaya koyduğumuz kalkınma programımız; ulusal ekonominin küresel ekonomi ile rekabet eder noktaya geldiği, bilgi toplumuna geçişi başarmış lider ülkeler seviyesine gelmesini hedefler. Bu plan ile üretim temelinde gelir seviyemiz artacak, elde edilen gelir ve zenginlik vatandaşlar arasında adil paylaşılacaktır. Planın ana hedeflerin birisi, çalışma yaşındaki hazır bütün vatandaşlarına kendi seçtikleri mesleklerde iş imkânı sağlamayı, tam istihdama ulaşmayı, etkin düzenleme ve denetleme mekanizmaları ile yolsuzluğun bitirilmesini ve kaynakların en verimli yatırımlara gitmesini sağlayacak piyasa düzeninin kurulmasını sağlamaktır.

Bilgi toplumuna geçmiş, üretimi yurt sathına yaymış Türkiye

Bilgi toplumuna geçişi, yenilikçiliği ve buluşçuluğu benimsemiş bir insan sermayesi yaratmak ve geliştirmek olarak tanımlıyoruz. Bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını ortadan kaldırarak, her bölgede yaşam seviyesini yükseltmeyi, tersine göçü başararak Türkiye'nin her sathını bir üretim merkezine çevirmeyi hedefliyoruz.

Eğitim ve sağlıkta kaliteli kamu hizmeti ile fırsat eşitliği sağlayan ülke

Zafer Ekonomisi Stratejisi eğitim ve öğretim olanaklarına erişimin bütün vatandaşlara fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda sağlanmasını ve eğitimde temel bilimler, matematik, okuduğunu anlama ve araştırmaya dayalı yüksek kaliteli eğitimi yurt çapında yaygınlaştırmayı kalkınmanın birinci şartı kabul eder. Sağlıkta kamu ve özel sektörün beraber hizmet verdiği, ancak kamuda yüksek sağlık hizmeti kalitesinin bir standart olduğu sağlık sistemini yaratmayı temel insan hakkı olarak kabul eder.

2.2 Temel İlkeler

Yerli üretim

- İthalat yerine, yapılabilecek her alanda yerli üretimi teşvik eden makro ekonomik politikalar devletin değişmez ekonomi politikası haline getirilecektir.

Küreselleşmeye ve neoliberalizme teslim olan değil, ondan faydalanan rekabetçi, yenilikçi, üretici bir ekonomi

- Ülke ekonomisi için en önemli sorun gelir dağılımında adaletsizlik, üretimsizlik ve bunun yarattığı işsizlik ve geçim problemidir. Türkiye süratle yatırım yapan, üreten, yenilikçi, buluşçu, beşeri sermayesi güçlü, dış dünya ile her alanda rekabet edebilecek yapıya kavuşacağı ekonomik modeli uygulamaya almalıdır. Ülkemiz, neoliberalizme ve küresel sermaye akımlarına teslim olan, sıcak para dışında hiçbir planı olmayan mevcut ekonomi politikaları ile kalkınamaz. Sürekli krizler yaşayan, geniş halk kitlelerinin gelecek hayalleri kuramadığı bir üçüncü dünya ülkesi haline gelir.

Güçlendirilmiş piyasa ekonomisinin yanında planlı ve karma ekonomik modelle kalkınma

- Türkiye, ekonominin ve sektörlerin, rekabetçi piyasa ekonomisi ilkeleri içinde kamunun kısa, orta ve uzun vadeli planları ile yön bulacağı planlı, karma ekonomik modeli uygulayacaktır. Piyasanın işleyişini denetlemeler ve düzenlemeler ile güçlendirilecektir. Planlar bütün ekonomik aktörlerin katılımı ile belirlenecek; öncelik ithal etmek zorunda kalınan hammadde ve ara malı üretimine verilecek, bunun için önce bir sanayi envanteri çıkartılacaktır. Bölge ve sektör spesifik teşvikler bu plan doğrultusunda hazırlanacaktır.

Üretimde kamu-özel sektör ortaklıkları ile dev firmalar

- Ülke kaynaklarının kullanımı açısından kamu ve özel sektör birbiri ile rakip değil, ortak olacaktır. Kamu-özel sektör iş birliği küresel rekabete girebilecek, dev ölçekli, yüksek teknolojiye dayalı üretim yapabilen milli firmaların yaratılması açısından önemlidir. Çok Uluslu Firmalar ile rekabet edebilecek büyüklükte firmalar yaratılabilmesi için gereken sermaye birikimi için kamu-özel sektör ortaklığı şarttır.

Bölgesel ve kırsal kalkınma ile ülkenin her alanının üretim merkezine dönüşmesi

- Öncelikli sorunu işsizlik olan ülkemizde özel girişimlerin veya yabancı sermayenin yatırım performansı işsiz nüfusa iş sağlayabilecek düzeyde değildir. Kamu, kısa, orta ve uzun vadeli planlar doğrultusunda, öncelik bölgesel kalkınmaya verilmek üzere, hem yatırımlar yaparak üretim ve istihdam olanaklarını arttıracak hem özel sektörün aşırı riskli görenek giremediği alanlarda öncü rolü üstlenecek hem de özel sektöre yol gösterici ve teşvik edici bir rol üstlenecektir. Bölgesel ve kırsal kalkınma ile Türkiye'nin Marmara Bölgesine yığılan üretimi Türkiye sathına dağıtılacak, kırsal kalkınma planı ile büyük şehirlere göç eden vatandaşlarımız tekrar toprakla buluşacaktır. Tek başına bu iki plan Türkiye'deki barınma ve gıda sorununu çözecektir.

Yatırım yapan, üreten, tam istihdam hedefi ile yola çıkan kamu kurumları oluşturmak

- Gerek para politikası gerek mali politikalar bu yatırım ortamını teşvik edici yönde yapılandırılacak; DPT, Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı gibi uygulayıcıların hedefleri bu doğrultuda belirlenecektir.

Bilgi toplumuna geçen, teknoloji, araştırma-geliştirme ve bilime maddi manevi büyük yatırımlar yapan kamu ve özel sektör

- Ülkemizin, “yenilikçilik” ve “yüksek teknoloji geliştirme” konusunda ciddi bir sorun yaşadığı, küresel rekabete giremediği net ihracatçı sektörler analizinde görülmektedir. Gelişmiş ülkeler sınıfına girmenin ulusal teknolojik gelişimi sağlayarak mümkün olduğu kalkınma ekonomisi literatüründe binlerce sayfa ile belirtilmiştir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine büyük yatırım yapılmasını sağlayacak her türlü düzenleme kamu öncülüğünde, özel sektör ile iş birliği halinde hayata geçirilecektir. Kamu, başta “hedef teknolojiler” olmak üzere büyük Ar-Ge yatırımlarını yapacak, bu bağlamda yüksek bütçeli spesifik araştırma üniversiteleri kurulacak, kamu, özel sektör, araştırma merkezleri, üniversiteler ve ilgili sivil toplum kuruluşları ile tam bir koordinasyon sağlanacaktır. Teknolojiye yatırım yapmaya, kamu teknoloji projelerine ortak olmaya istekli kişi, kuruluş ve özel şirketler özel teşviklerle desteklenecek, çıktı sonuçları üç ayda bir denetlenecektir. Somut sonuçlarla ortaya konmayan hiçbir ilerleme/buluş için teşvik sağlanmayacaktır.

Gençlerinin ülkelerinde geleceğini bulduğu, ortak kalkınma ülküsüne inandığı bir eğitim politikası ve değerler seti

- 21. yüzyılın bu evresinde rekabet bilgi toplumuna geçiş seviyesi üstünden yürümektedir. Ülkemizde avantaj olarak kabul edilen ve öne çıkarttığı genç nüfusuna gelişmiş batı ülkeleri düzeyinde bir eğitim vermekten uzak; mezun olanlarına ise iş imkânı yaratmak konusunda yetersiz kalmaktadır. Eğitimli, donanımlı genç nüfusumuz geleceğini başka ülkelerde aramakta ve oralara göç etmektedir. Buna karşılık demografik yapıyı değiştirecek ölçüde fazla, donanımsız, eğitimsiz, ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik yapısına büyük yükler getiren yoğun bir kaçak istilasını yaşamaktadır. Türkiye, okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar bütün eğitim sistemini temel bilimler ağırlıklı, yaygın ve kaliteli devlet okulları,

eğiticinin eğitimini önceleyen bir reformu hayata geçirecektir. Ülkeyi işgal etme noktasına gelen kaçak, sığınmacı, mülteci ne kadar birikimsiz, donanımsız insan varsa süratle ülkelerine yollanacaktır.

Kaçakçının, bebek katilinin, uyuşturucu kartelinin olmadığı bir Türkiye için herkesin “nereden buldun yasası” ile gelirinin hesabını vermesi, vergisini ödemesi

- Ekonomik sistemimizde gelir oluşumu, vergilendirme, kamu harcamaları, kaynakların en verimli yatırımlar ile buluşması gibi temel ögeler çalışmamaktadır. Ekonomi literatüründe “crony capitalism” olarak isimlendirilen, Türkçesi ile “yolsuzluk kapitalizmi” bütün sistemi felce uğratmıştır. Bugün ülkemizde eşit ve rekabetçi bir piyasa sistemi oluşturmanın önündeki en önemli engellerden birisinin kayıt dışı ekonomik faaliyetler ve kaçakçılık olduğunun bilinci ile ekonominin kayıt içinde faaliyet göstermesi için gerekli düzenlemeler süratle hayata geçirilecektir. Türkiye, vergi alanında tam bir reformdan geçecek, her vatandaşımızın çok kazanması ve kazandığı oranda vergi verebilmesi için “nereden buldun yasası” ile adil, şeffaf ve hakkaniyetli bir vergi sistemi oluşturulacaktır.

Hukukun üstünlüğü ve her alanda hesap verme zorunluluğu

- Kaynakların verimlilik esasına göre dağılabilmesi için gereken düzenleme/denetleme, kural ve kanunlarının eksiksiz uygulanabilmesi için hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı kalarak yargı sistemimiz yeniden yapılandırılacaktır. Hukukun üstünlüğü ve hesap verilebilirlik ilkeleri bütün ekonomik aktörler, bürokrasi ve siyasi kadrolar için geçerli olacak; yürütme ile yargı gerek yerli gerekse yabancı yatırımcı için kural ve denetlemeleri eşit olarak uygulayacaktır.

Kuvvetler ayrılığı, siyasetin kamu çıkarına politika üretmesi

- Siyaset, ekonomik alanda imtiyaz dağıtmanın merkezi haline gelmiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi güçlendirilmeli, yargı ekonomik alanda imtiyaz dağıtmaya heveslenen siyaseti bağımsız ve baskı altında kalmadan cezalandırmalıdır. Aksi takdirde işleyen bir piyasa ekonomisi yaratılması mümkün olamaz.

Dış kaynakların sadece üretimi finanse etmesi

- Ekonominin yeniden yapılandırılmasının bir sonucu olarak; yurt dışı kaynak kullanımında temel hedef, “ithalatı finanse etmekten, yatırımları finanse etmeye” dönüşecektir. Yeni yatırımlar için uzun vadeli düşük faizli dış kaynak kullanımı üretici alanlarda kamu garantileri ile sağlanabilecektir.

Sıcak paraya teslim olmayan, rekabetçi kur politikası izlemek

- Doğrudan yatırım için gelmeyen, süratle yer değiştiren sıcak paranın çeşitli denetleme ve düzenlemeler ile yıkıcı etkilerini azaltacak tedbirler alınacak kurların, ithalatı destekleyen, ihracatta rekabet sorunu yaratan suni seviyelere inmesi veya çıkmasına engel olunacak, rekabetçi bir kur politikası sağlanacaktır.

Ülkenin kalkınma projeksiyonunu öncelik alan uluslararası ilişkiler

- Değişen küresel aktörler göz önüne alınarak Türkiye BRICS ülkeleri ve Türk dünyası ile çok daha kap-

samlı ekonomik iş birlikleri yapacak, kazan-kazan ilkesi ile teknoloji, savunma sanayi, üretim, gıda olmak üzere her alanda uzun vadeli kalkınma projelerini hayata geçirecektir. Gümrük Birliği Anlaşması karar alınma sürecinde kendi çıkarlarımızı koruyamadığımız ama alınan kararlara uymak zorunda olduğumuz, üçüncü ülkelerle ticari anlaşmalarımızı bu alınan kararlara göre düzenlemek zorunda kaldığımız bir garabet anlaşmasıdır. Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşmasından çekilerek, İngiltere'nin BREXIT sonrası uyguladığı modele benzer bir model uygulayarak AB üyesi ülkelerle ikili, üçlü veya çoklu serbest ticaret anlaşmaları imzalayacaktır.

2.3 Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Planlama

Zafer Ekonomisi Stratejisi, ülkemizin küresel rekabete gireceği alanların ve sektörlerin, ülke ve bölge avantajları gözetilerek belirlenmesi amacı ile kısa, orta ve uzun vadeli planlar hazırlanmasını öngörür. Bu stratejilerin hazırlanmasında özel sektör temsilcileri, odalar, sendikalar, kamu kurum ve kuruluşları ile akademisyenler yer alacaktır. Stratejik planlar ilgili tarafların katılımı ile tam bir eşgüdüm içinde oluşturulacak, toplumsal öncelikleri ve ortak zenginleşme hedefini tanımlayacaktır.

Bu bağlamda Devlet Planlama Teşkilatı tekrar kurulacak, tecrübeli, birikimli ama mevcut iktidar tarafından sistem dışına itilmiş bürokratlar ve çalışmalarını yurt dışında sürdüren uzman ve bilim adamları teşkilatta görev alacaktır. Kısa, orta ve uzun vadeli planlar kamu için emredici, özel sektör için yol gösterici ve teşvik edici olacaktır. Bu planlar hangi sektörlerde küresel rekabete girileceğini, hangi sektörlerde bölgesel ticarete öne çıkılacağını, hangi sektörlerin iç pazara yönelik olacağını belirleyecek, doğrudan kamu yatırımları, özel sektör ile ortaklı yatırımlar ve özel sektörü teşvikler buna göre hazırlanacaktır.

Bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma planları bu bağlamda Zafer Ekonomisi Stratejisinin önemli bir bileşenidir. Türkiye'nin Marmara dışında üretim yapmayan ama büyük potansiyele sahip olan bütün bölgeleri birer bacalı bacasız üretim merkezi haline gelecektir.

Kısa, orta ve uzun vadeli planlar sayesinde ekonomimizin hangi sektörlerde, hangi yöne doğru yol alacağı, hangi yatırımları, nasıl yapacağı gerek kamu gerek özel sektör ve gerekse ülkemize gelip yatırım yapmak isteyen doğrudan yabancı sermaye tarafından bilinecektir.

Araştırma geliştirme (Ar Ge) ve teknoloji yatırımları ve yatırım teşvikleri de planların çizdiği yön doğrultusunda belirlenecektir. İnsan sermayesinin gelişimi ve bilgi toplumuna geçiş için yapılacak çalışmalar da planların bir parçası olacaktır.

Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde ve tarım, sanayi yapılanmasında kısa vadede kamu yatırımları devrede olacaktır. Geri kalmış bölgelerdeki kamu yatırımlarının bölgede iyileşme sağlaması ile bölgede faaliyet gösteren tüzel ve özel kişilere bu yatırımların devredilmesi değerlendirilecektir. Yine orta vadede kar amaçlı özel sektör yatırımlarının devreye girmesi için uygun teşvik programları gözden geçirilecektir.

Ulusal kalkınma planlarının ve ana stratejilerin uygulanmasını teşvik etmek için, maliye, para, sanayi, fiyatlandırma ve istihdam politikaları arasında büyük bir sinerji oluşturulacak, yeni elde edilen kaynakların tahsisi ve mevcut kaynakların dağılımı öncelikli stratejik sektörler arasında yapılacaktır. Yüksek kaliteli kalkınmayı daha iyi desteklemek için istatistiksel göstergeler muhasebe sistemi iyileştirilecek, istatistiklerin kapsamı genişletile-

cektir. Sanayi kuruluşları için istatistiksel altyapının geliştirilmesi teşvik edilecek hem merkez hem de şubeler için istatistiksel yöntemler optimize edilecek ve kademeli olarak piyasa kuruluşlarının ticari faaliyetlerini yürüttükleri yerlere dayalı istatistiklerin derlenmesini sağlanacaktır.

2.4 Bölgesel Kalkınma ve Tarım

Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu büyük ekonomik bunalımdan süratle çıkıp, dünyanın lider ülkelerinden birisi olabilmesi Türkiye sathında bütün bölgeleri bacalı bacasız birer üretim merkezi haline getirmekle mümkündür. Bölgesel kalkınma, tarım sektörünün kırsal kalkınma bağlamında yeniden yapılandırılması Zafer Ekonomisi Stratejisinin önceliklerinden birisi olacaktır. Bu noktada, Türkiye'deki bölgesel dengesizlikleri, tarımın durumunu ve ardından alınacak önlemleri detaylı sunma gereği vardır.

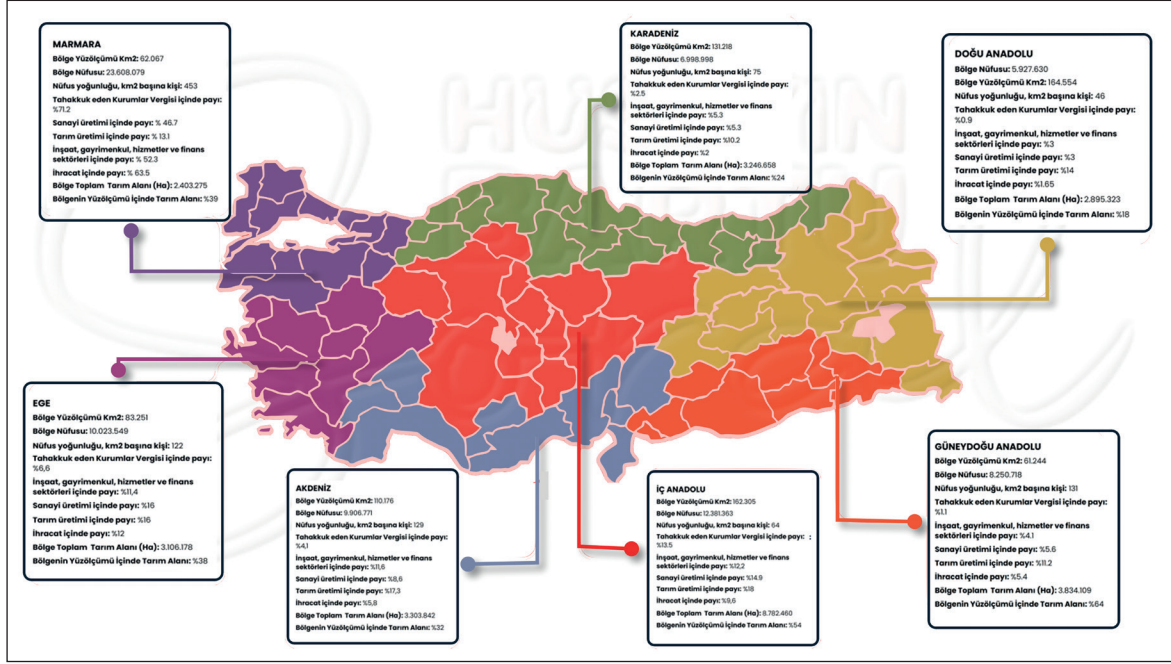
Türkiye'de ekonomik faaliyetler, yüzölçümü olarak 62 bin km² ile ülkenin en küçük ikinci bölgesi olan Marmara Bölgesine yığılmış durumda. Türkiye'de ödenen tüm kurumlar vergisinin yüzde 71'i tek başına Marmara Bölgesinde ödeniyor. Sanayi üretimi içinde payı yüzde 47'ye ulaşırken, verimli arazilere rağmen tarım üretimi içindeki payı ise yüzde 13'lere gerilemiş durumda. Pek çok meranın sanayi ve inşaat alanı olarak kullanılması da bu gerilemenin en büyük sebebi.

Eskiden İstanbul'u tek başına doyuran Marmara Bölgesi artık bu özelliğe sahip değil. Ekonominin kalbi olan Marmara Bölgesi, Türkiye'deki tüm inşaat gayrimenkul, hizmetler ve finans sektörleri faaliyetlerinin yüzde 52'sine ev sahipliği yapıyor. Görüldüğü üzere Marmara Bölgesi tek başına Türkiye'nin yarısından fazla bir üretime sahip. Türkiye'de yapılan ihracatın yüzde 64'e yakını Marmara Bölgesinden yapılıyor, bakınız Grafik 26.

Bir karşılaştırma yapmak adına örneğin 131 bin km² ile Marmara'nın iki katından daha fazla büyüklüğe sahip olan Karadeniz Türkiye'de ödenen kurumlar vergisinin sadece yüzde 2,5'ini ödemektedir; hatırlanacaktır, Marmara Bölgesi yüzde 71'ini ödüyordu. Bir tarım bölgesi olan Karadeniz, 3 milyon 250 bin hektar tarım alanına sahipken Türkiye'de tarıma katkısı sadece yüzde 10. Marmara Bölgesi'nin sanayi üretimi içinde payı yüzde 47'yken Karadeniz'in yüzde 5'te kalıyor. Bir başka bölgemiz İç Anadolu; yüz ölçümü 162 bin km². Marmara Bölgesi'nin üç katı büyüklüğe sahip. Nüfus yoğunluğu, yani km² başına düşen insan sayısı 64; Marmara Bölgesinde 453'tü. İhracat içinde payı yüzde 10 bile değil. Örneğin Doğu Anadolu; yüzölçümü olarak en büyük bölgemiz, yaklaşık 165 bin km². Buna karşılık Türkiye'de ödenen toplam kurumlar vergisinin yüzde 0,9'unu ödüyor. Toplam ihracatın sadece yüzde 1,65'i bu bölgeden yapılıyor.

Grafik 26 bize tek başına Türkiye'deki bölgesel geri kalmışlığı gösteriyor. Bütün ekonomik faaliyet Marmara Bölgesine yığılmışken, Türkiye'nin geri kalanı atıl bir biçimde yaşamını sürdürüyor. Sanayi, tarım, teknoloji, istihdam, kapitalist üretim ilişkileri yerini feodal aşiret yapılarına bırakılmış durumda. Beş yaşında bir çocuk öldürülüyor, bölge milletvekili; "aileyi 20 yıldır tanırız, konuşmayız" diyebiliyor. Türkiye adeta çürüyor...

Grafik 26: Türkiye Bölgesel Ekonomik Durum Haritası⁴⁹

Marmara ve İstanbul'da yoğunlaşan ekonominin yarattığı ulaşım sorunu Marmara Bölgesi'nin diğer bölgelerle etkin, hızlı ve ucuz bir lojistik ağına sahip olmaması, bölgeden taşınan malların maliyetini yükseltiyor. Marmara Bölgesinden malların Türkiye'nin diğer illerine taşınmasında, satıcıları sadece karayolu tercihine mahkûm ediyor. Oysa deniz yolu ile taşınan bir birim yük 1 birime mal olurken, demiryolu ile taşınan bir birim yük 6 birime, kara yolu ile yapılan ise 36 birime mal oluyor.

Demir yolunun sağladığı avantajlı duruma rağmen ülkemizde taşınan 285 milyon yük ve 300 milyon yolcunun ortalama yüzde 90'ı kara yolu ile gerçekleşiyor. Detaylı baktığımızda yük taşımacılığının yüzde 93,6'sı ve yolcu taşımacılığının yüzde 88,3'ü karayolu; yük taşımacılığının yüzde 5'i ve yolcu taşımacılığının yüzde 0,5'i demiryolu; yük taşımacılığının yüzde 0,1'i ve yolcu taşımacılığının yüzde 5,5'i hava yolu ile taşıyor⁵⁰

Bölgesel geri kalmışlığın bir başka boyutu da tarım sektöründe yaşanıyor. Türkiye bir tarım ülkesi olabilecek güce ve potansiyele sahipken tarım adeta katledildi ve katledilmeye devam ediyor. Tarımla uğraşan genç nüfus, gerek köylerin barınma, sosyal imkanlar, eğitim ve sağlık bağlamında mahrumiyet bölgesi haline gelmesiyle gerek tarım alanında olmayan ürün planlaması ve destekler yüzünden sürekli risk altında ve çoğu zaman zarar etmesiyle köyleri terk etti ve büyük şehirlerde, sanayi de gelişip bu nüfusa istihdam alanı açamadığı için hizmetler sektöründe, bekçi, boyacı, kurye olarak çalışmaya başladı. Tarımla uğraşan nüfusun yüzdesi sürekli gerilerken yaş ortalaması da 55'in üstüne çıktı. Peki boş kalan verimli topraklar bir süre sonra nasıl doldurulacak? Tabii ki uluslararası gıda şirketleri tarafından doldurulacak. Türk genci, Türk köylüsü ise bu uluslararası şirketlerin marabası olarak istihdamda yerlerini alacak.

Tarım sektörü gelişmiş bütün ülkelerde, istisnasız korunan sektördür. Girdisi devlet tarafından desteklenir, çıktı piyasaları devlet tarafından düzenlenir. Çiftçi zarar ettirilmez. Niye? Çünkü gıda stratejik sektördür. AB'de ör-

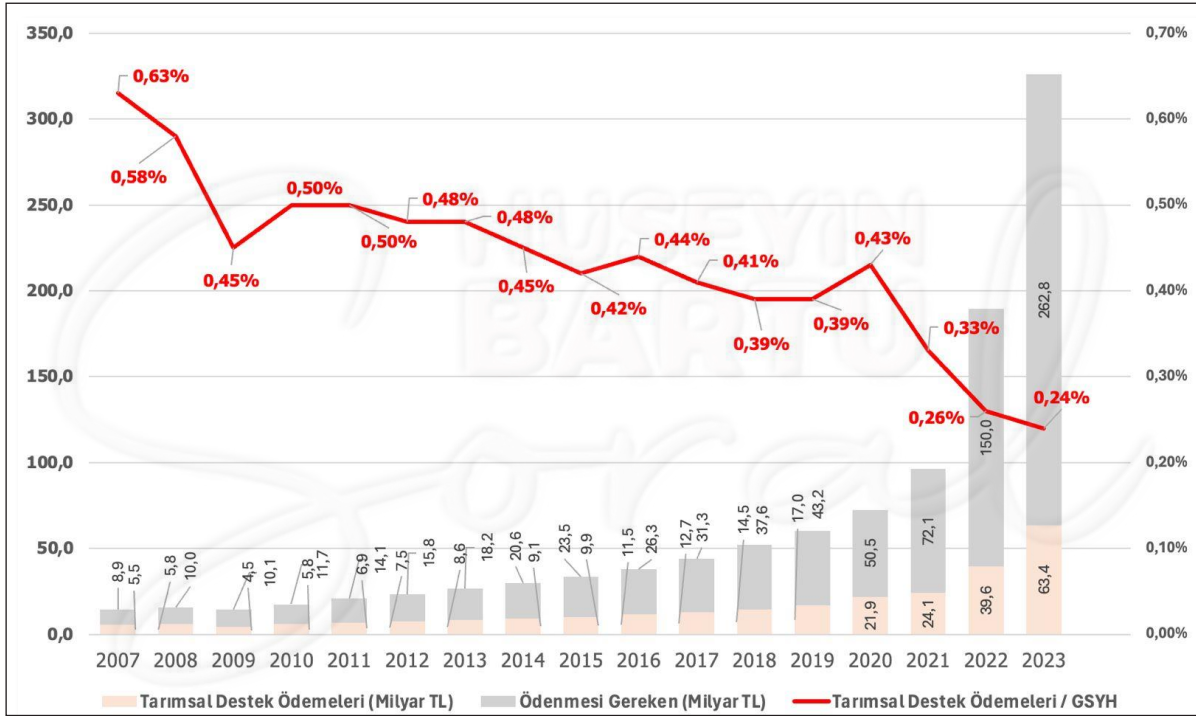
49 Kaynak: <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/istatistikler-verilerinden-yazarin-kendi-hesaplamalari>.

50 Zafer Partisi Parti Programından alıntılanmıştır, yazar Dr. Aslan Yaman.

KÜRESELLEŞME VE ZAFER EKONOMİSİ

neğin verilen destek ve korumaların yanına şimdi serbest ticaret anlaşmalarında gıda sektörünün öncelikli yer alması konuşuluyor. Bizde ise tarım bilinçli olarak çökertiliyor. Tarım kanunu gereği her yıl milli gelirin yüzde 1'i oranında çiftçiye destek vermemiz gerekiyor. Bunun AB ile karşılaştırılınca düşük olduğunu çünkü AB ve ABD çiftçisinin teknolojik gelişimi tamamladığını ve çiftçimizden daha eğitilmiş olduklarını belirtmiştik. Rekabete devam edebilmek için tarım desteklerinin artırılması gerekirken AKP tam tersi bir uygulamayla mevcut kanuna bile uymuyor ve çiftçilerin kanunu hakkı olan milli gelirin yüzde 1'i oranında destek ödemesini yapmıyor. Grafik 27 milli gelirin yüzde 1'i gereği ödenmesi gereken ve gerçekleşen destekleme verileri ile bunların milli gelire yüzdesellerini gösteriyor. Son üç yıldır destekleme milli gelirin yüzde 0,30'u civarında gerçekleşmiş. Yani kanun gereği 100 birim destek ödemesi yapmamız gerekirken 30 birim destek ödemesi yapmışız. 2024'ün ilk 8 ayı sonunda ödenmesi gereken 270 milyar TL desteğin sadece 69 milyarını ödendi. Şimdi bu durumda çiftçi nasıl üretecek, ne kar edecek, yurt dışı pazarlara nasıl ihracat yapacak?

Grafik 27: Tarımsal Destek Ödemeleri⁵¹

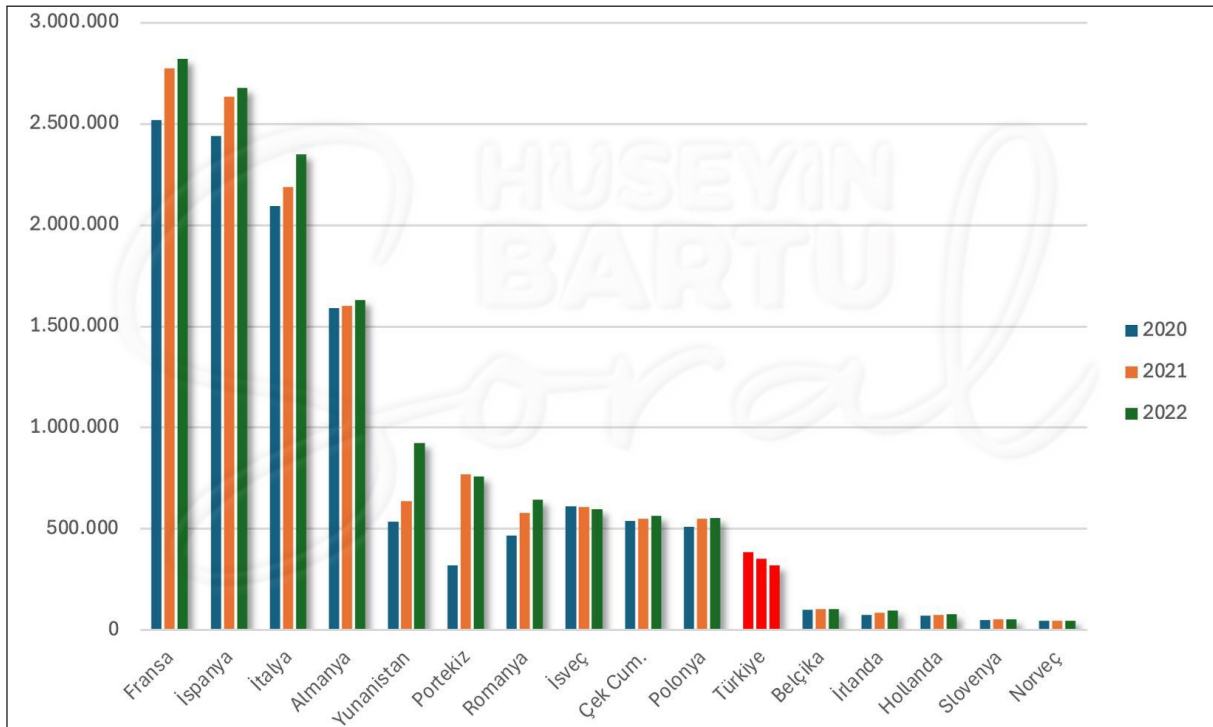

Sorun sadece desteklemeler de değil; tarımda bir de ürün ihtiyaç planlaması vardır. Yani bir sonraki yıl ülke hangi ürünlere, ne miktarlarda ihtiyaç duyacak? Hangi ürünler yurt dışı pazarlara ihraç edilecek? Her yıl, bütün bu sorulara cevap verecek ve buna göre üretimi yönetecek bir ürün ihtiyaç planı yapılmalıdır. Çiftçi ne ekeceğini, ekince ne kadar destekleneceğini bilir. Herhangi bir terslikte devlet ürün satış fiyatına müdahale eder. Ancak hali hazırda elimizde bir tarım envanteri bile yok. Yani Türkiye neyi ne miktarda üretiyor bu bile bilinmiyor. Bu durumda tarımda tam bir kaos doğuyor. Bir önceki yıl pahalıya satılan ürünler ertesi yıl büyük bir ekim furçası ile tarladan bile toplanmayacak fiyatlara satılmak zorunda kalıyor. Çiftçi kumar oynar gibi ürün ekıyor. Başına neler geleceğini bilmiyor.

51 Kaynak: www.muhasabat.hmb.gov.tr verilerinden yazarın kendi hesaplamaları.

Türkiye’de tarımın bu derece kötü yönetilmesi büyük bir ihracat potansiyelini de son derece kısıtlı hale getiriyor. Örneğin Grafik 28 görüldüğü üzere komşu olduğumuz Avrupa Birliği ülkelerinde organik tarım, temiz ve doğal gıdaya talep her yıl artarken, Türkiye’deki tarım toprakları doğal tarıma elverişliken ve organik sayılan ürünlerin fiyat ve kar oranı daha yüksekken bırakın organik tarıma yönelmeyi, bunu planlamayı organik tarım yapılan topraklarımız küçülüyor. Türkiye’de 2020’de organik tarım yapılan arazi büyüklüğü 383 bin hektardan 2022’de 310 bin hektara geriledi. Oysa aynı dönemde talep artışıyla beraber Portekiz’de 319 bin hektardan 760 bin hektara yükselmiş. Yine yüzölçümü olarak bizden daha küçük Romanya 644 bin hektar, Yunanistan 925 bin hektar, Fransa 2 milyon 875 bin hektar, İspanya 2 milyon 675 bin hektar, İtalya 2 milyon 349 bin hektarlık tarım alanında organik tarım yapıyor.

Grafik 28: Organik Tarım Yapılan Toprak Büyüklüğü, (hektar), 2020-2022⁵²

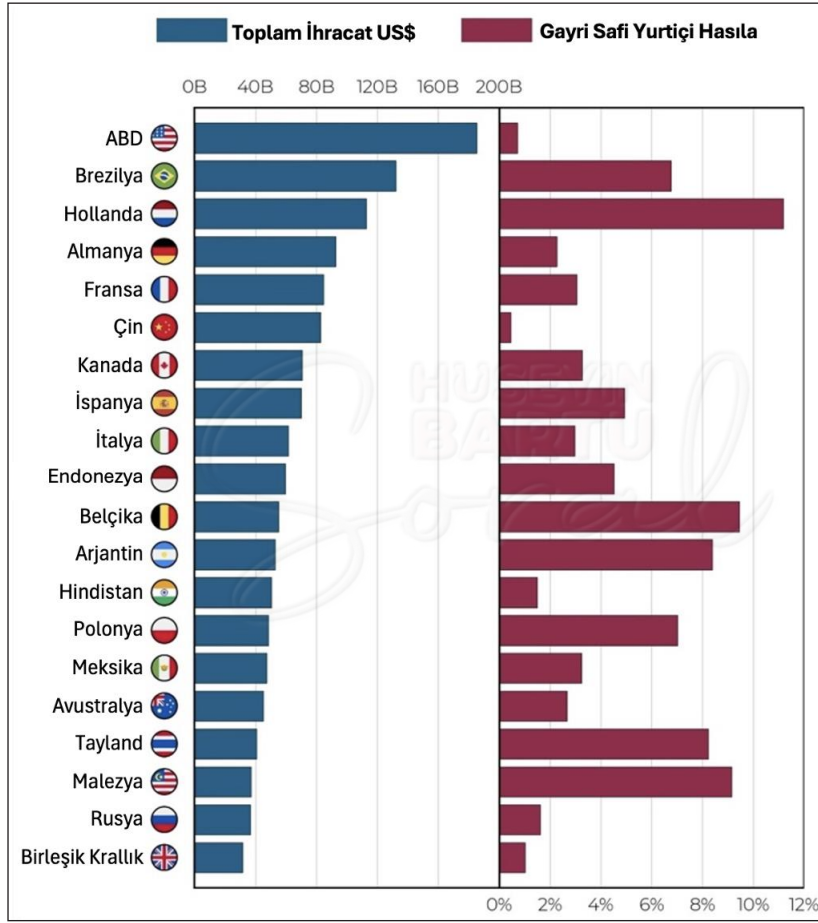
Gıda ihracatı verilerine baktığımızda ise karşımıza şu sonuçlar çıkıyor, 2022 yılında toplam tarım ürünleri ihracatı 2 trilyon dolar oldu. Grafik 29 bize 2022 yılında en yüksek gıda ihracatına sahip ilk 20 ülkeyi gösteriyor. ABD 192 milyar dolarla birinci sırada, Brezilya 135 milyar dolarla ikinci sırada yer alıyor. Hollanda 121,8 milyar dolar, Almanya ise 87,4 milyar dolar ihracat yapmış. Bunun yanı sıra Brezilya, Almanya, Arjantin gibi ülkelerin milli gelirlerine oranla gıda ihracat oranları yüzde 10 seviyesine ulaşıyor. İngiltere yaklaşık 34 milyar dolar ile 20. Sırada. Türkiye’nin 2022 gıda ihracatı ise 29,9 milyar dolar, milli gelirin yüzde 1,5’u oranında bir paya sahip. Büyük potansiyele sahip olduğumuz tarımda son derece yetersiz bir ihracatımız var.

Oysa Anadolu toprakları endemik tür açısından dünyanın en zenginlerinden. Ayrıca 4. buzul çağından geçmediği için genetik gelişimi ve bitki örtüsü ile benzersiz. Klimatolojik olarak dünyada 3 farklı iklim mevcutken Anadolu topraklarında 6 farklı iklim hüküm sürüyor. Yani ülkemizde yetişmeyecek hiçbir ürün yok. Toprak-

52 Kaynak: Eurostat Data Browser: Organic crop area by agricultural production methods and crops (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ORG_CROPAR/default/table?lang=en&category=agr.org)

larımız kükürt ve bor açısından çok zengin olduğu için yetişen bitkiler insan sağlığı açısından paha biçilmez öneme sahip. Planlanır ve doğru politikalar uygulanırsa, dünyanın bir numaralı tarım markası haline gelecek bir potansiyel elimizin altında. Türkiye planlı biçimde bölgesel kalkınmaya geçer, genç nüfusunu köylere geri döndürüp her karış toprağını bilinçli biçimde ekerse yıllık 100 milyar dolara yakın bir ihracat rakamına ulaşabilir. Tarım yatırımlarının sanayi ve teknoloji yatırımlarından çok daha hızlı bir geri dönüş süresine sahip olduğunu düşünürsek, Kırsal Kalkınma Programı, Zafer Ekonomisi Stratejisinin en önemli bileşenlerinden birisini oluşturuyor.

Grafik 29: Gıda İhracatları Lider Ülkeler (2022)⁵³

2.5 Kırsal Kalkınma Planı

Zafer Ekonomisi Stratejisi, tarıma 21. Yüzyılın gerektirdiği biçimde yaklaşmaktadır. Kırsal Kalkınma Programı kapsamında öncelikli olarak verimlilik ve iklim esaslı güncellenecek verimlilik analizine göre yeni “Tarım Üretim Merkezleri” belirlenecektir.

Atatürk’ün 1937’de tasarladığı “İdeal Cumhuriyet Köyü” veya Bülent Ecevit’in “Köy-Kent” veya Alpaslan Türkeş’in “Tarım-Kent” modelleri ile yakın bir modeldir. Bir dönem İsrail’de Moşav Modeli adı ile uygulanan, bugün Rusya’da uygulanan da benzer bir modeldir.

53 Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Verimlilik analizlerine göre belirlenecek Tarım Üretim Merkezlerine devlet sosyal konutlar, toplanma alanları, sanatsal faaliyetler için mekanlar, okullar ve hastane inşa edecektir. Yapılacak sosyal konutlar, toprağa dönmek isteyen çiftçi adaylarına ilk iki yılı ödemesiz, 20 yıl taksitle ve maliyetine satılacak. Mülk sahibi evini kiralamayacak, satamayacak, bölgeden ayrılamayacak. Tarımdan vazgeçen çiftçiye ödediği miktar geri verilerek ev devlet tarafından alınacak. Tarım Üretim Merkezleri, işlenecek tarım alanının büyüklüğüne göre 30.000-150.000 kişi arasında büyüklüğe sahip olacak. Her türlü sosyal imkânın olduğu merkezlerde kamu tarafından açılmış ve kaliteli eğitim veren kreş, ilkokul, ortaokul ve lisenin yanı sıra pratik ile teoriğin bulunduğu tarım meslek liseleri bulunacak. Her merkezde bir tam donanımlı hastane olacak.

Bölgede üretim Tarım Bakanlığına bağlı Tarım Üretim Merkezi temsilcileri kooperatifler tarafından tanzim edilecek. Akıllı, kazançlı, verimli ve çağdaş tarım anlamına da gelen, yapay zekanın da katkısıyla, teknolojik araç ve gereçlerle verimlilikte en üst noktaya ulaşılan, neyin, nerede, nasıl ve ne şekilde olacağını ve nasıl bir sonuç ortaya koyacağını gösteren “Tarım 5.0 Modeli” tüm tarım merkezlerinde uygulamaya konulacak. Tarımda geleneksel üretim metotlarının yerine yenilikçi teknolojilerin uygulanması gençlerin sektöre ilgisini uyandıracaktır.

Bölgedeki araziler içinde çeşitli nedenlerle kullanılmayan tüm tarım arazileri devlet tarafından sahiplerinden kiralanacak ve kooperatif eliyle kullanıma sokulacaktır.

Türkiye’de tarım ürün ihtiyacı planlaması yapılacak ve verimlilik haritasına göre hangi merkezde hangi ürünlerin ne miktarda ekileceği belirlenerek bunun üzerinden bir destek sistemi geliştirilecek. Bölgeye yerleşen çiftçi ile sözleşmeli tarım yapılacak. Yani çiftçi ne ekeceğini ve ne ürünün kadara alınacağını bilecek. Bu noktada ülkemizde tarımsal veri temininin çok sıkıntılı olduğu gerçeğiyle tarım istatistikleri çok sıkı tutulacak, gelecek projeksiyonları ve tüm tarımsal üretim planlamasının sağlıklı olması sağlanacaktır. Sözleşmeye dahil olmayan çiftçinin tarımı bıraktığı kabul edilecek, parası verilerek konut sahipliği bitirilecek.

Devlet çıktı piyasalarında etkin bir rol oynayacak. İhracata yönelik planlama kapsamında organik tarım arazileri, gerekli lisanlar da alınmak suretiyle organik tarıma ayrılacak. Bu bağlamda üretim standartlarının geliştirilmesi ve AB ürün sertifikasyonu için eğitim çalışmaları yapılacak, teşvik düzenlemeleri içinde bu standartlar mecburi olacaktır.

Her Tarım Üretim Merkezinde soğuk hava depoları, süt sağım tesisleri, paketleme tesisleri gibi tarım ile ilgili tesisler hazır olacak. Verimlilik haritası ve ürün ihtiyaç planı kapsamında tarım sanayiinde kümeleme çalışması hazırlanacak. Yani tarım ürünlerini işleyecek fabrikalar, soğuk hava depoları, seralar aynı bölgede yer alacak.

Tedarik sistemi hızlanacak ve maliyet düşecek, kurulacak fabrikaya 12 ay boyunca ürün girdisi sağlanacak. Tarım sadece ham ürün olarak değil, işlenmiş olarak da ülkeye kazandırılacak. Türkiye’nin 7 ayrı bölgesinden her birisinde aynı ürün deseni için 4-5 farklı noktada Tarım Üretim Merkezi kurulabilecek.

Bölgeler aynı zamanda hayvancılık faaliyetlerine de ev sahipliği yapacak ve böylece ot-hayvan dışı doğal dengesi korunacak. Döngüsel ekonomi bağlamında her türlü atık yeniden ekonomiye dönüştürülecek. Hayvancılığın en büyük sorunu olan hastalık ve kötü uygulamalar sebebiyle buzağı ölümleri hem çiftçi eğitimi hem yeni ve modern ağıllar sayesinde bitirilecek. Hayvancılığın en büyük maliyeti yemdir ve meralar doğal, sağlıklı, bedava yem deposudur. 1960 yılında 287 bin kilometrekare olan mera alanları, bugün 146 bin kilometrekareye

geriledi. Oysa mera hayvancılığına uygun bir coğrafyamız var. Meraları ıslah edip hayvancılığa kazandıracamız. Yem bitkileri için doğru coğrafi ve mikro iklimler saptanarak hem özel teşvikler getirilecek hem kuruluşu amacından tamamen uzaklaşan TİGEM, Devlet Üretim Çiftlikleri, YEMSAN, İGSAŞ, TZDK gibi kurumlar, çağdaştırılarak tekrar kamu kuruluşu haline getirilecek. Ayrıca tarım piyasasının düzenlenmesi konusunda etkin faaliyet gösteren Süt Endüstrisi Kurumu, Et Balık Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Yem Sanayi, Zirai Mücadele, Gıda İşleri, Veteriner İşleri gibi kurumlar yeniden örgütlenecektir. Bu bağlamda tarım ve gıda sektörünün tüm aktörlerini içine alacak kapsamlı düzenleyici bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Üretim planlamasından, pazarlamaya kadar üretim zincirinin her aşaması kontrol edilecek. Ürün arzını bol olduğu yıllar üreticilerin düşük fiyat mağduriyeti yaşamamaları ve ellerinde arz fazlası kalmaması için alternatif dış ticaret pazarları önceden araştırılacak, israf ve zararın sıfır noktasına indirilmesi hedeflenecektir.

Zeytin, zeytinyağı, fıstık ve fındık gibi ürünlerde ham ve işlenmiş biçimde markalaşmaya gidilecek. Kamunun koordinasyonu ve finansmanı ile bu markaların dünya çapında tanıtımı yapılarak dünyadaki pazar payımızın en yüksek üç ülke içine girmesi sağlanacak. Üretilen tüm ürünlerde ürün standardizasyonuna gidilecektir.

Tarım Satış ve Üretim Kooperatifleri güçlendirilecek, 21. Yüzyıl işletme ve pazarlama yöntemleri hakkında yoğun eğitimlerden geçirilerek, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında etkin rol alacaklardır.

Her türlü ıslah çalışması Orta Anadolu bölgesinde kurulacak Tarım Teknolojileri Üretim Merkezi tarafından yürütülecek ve ilerideki bölümlerde değineceğimiz, Ankara'da yerleşik Türkiye Bilim, Teknoloji ve Verimlilik Merkezi'ne bağlı çalışacaktır. Tarım sektörüne bilim ve teknolojiyi, araştırmayı, alternatif ürün ve yöntemler geliştirmeyi yerleştirecek ve yapılan teknik çalışmaları çiftçiye aktarıp, uygulaması için gerekli teşvik politikalarını hayata geçirecektir.

Tarımda temel sorun verimsizlik, bu verimsizliğin temel nedeni de arazilerin bölünmüşlüğü ve tarımda teknolojinin ve çağdaş bilginin uygulanamayıdır. Bu bağlamda arazilerin birleştirilmesi için özel teşvik politikaları uygulanacak, Medeni Kanunda ve Miras hukukunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Çiftçiyi ekim yapmaya teşvik etmeyen doğrudan gelir desteği gibi tarlaya verilen destekler kaldırılacak, yerine girdi teşviki uygulaması yapılacaktır. Desteklemelerde AB ülkeleri örnek alınacak, ürün maliyet yüzdesine göre girdi desteği sağlanarak çiftçinin dış dünya ile rekabette eşit koşullara ulaşması sağlanacaktır. Üretici birliklerinin yetki ve sorumlulukları arttırılarak, tarımsal destekleme ve tarım politikalarının hayata geçirilmesi anlamında işlevsel kılınacaklardır.

Geri kalmış bölgelerimiz artan tarımsal üretim ve tarım sanayi ile gelişirken, gelir çeşitlendirmesi kapsamında yayla turizmi, tarihi ve kültürel yapılar yapılandırılarak kırsal alanlara yönelik doğa turizmi gibi alanlar canlandırılarak yeni iş alanları yaratılacaktır.

Hal Kanunu bir an önce çıkarılarak üretici ve tüketicilerin aracısız buluşması ve her ikisinin de en yüksek faydayı elde etmesi sağlanacaktır.

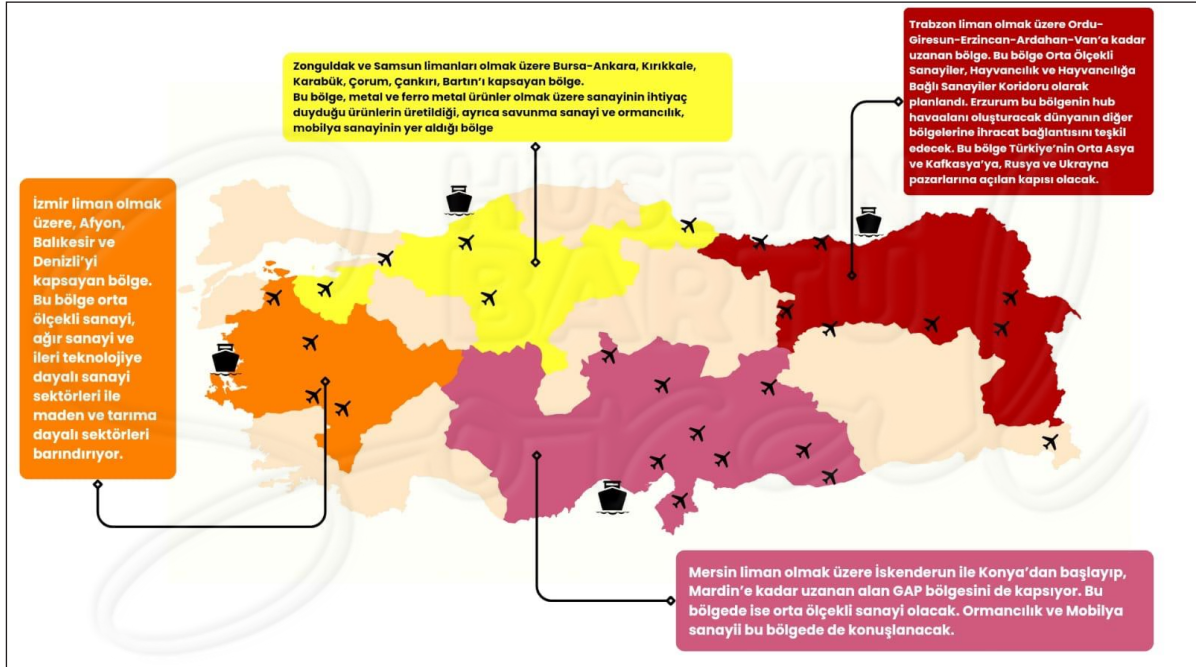
Bu Kırsal Kalkınma Programı sayesinde bugün şehirlere yığılan ama aradığını bulamayan, geçim sıkıntısı çeken genç nüfus tekrar toprakla buluşacak ve tersine göç başarılacaktır.

2.6 Sanayinin Türkiye Sathına Yayılması - Dört Bölge Dört Deniz Projesi

Daha önceki bölümde Türkiye’de büyük bir bölgesel geri kalmışlık olduğunu, Türkiye’nin neredeyse onda dokuzunu kullanamadığımızı, bir bölgeye aşırı yoğunlaştığımızı ve bu bölgenin de büyük bir deprem tehlikesi altında olduğunu söylemiştim.

Zafer Partisi’nin daha önce ilan ettiği 4 Bölge 4 Deniz isimli projesi bölgesel dağılımı dengelemek açısından doğru bir projedir. Grafik 30’ta bu proje ile Marmara Bölgesine yığılmış sanayinin Türkiye sathına nasıl yayılacağı ve limanlara bağlanacağı gösterilmektedir.

Grafik 30: 4 Bölge 4 Deniz Türkiye Haritası⁵⁴

Birinci bölge sarı ile işaretlenen bölgedir; Zonguldak ve Samsun limanları olmak üzere Bursa-Ankara, Kırıkkale, Karabük, Çorum, Çankırı, Bartın’ı kapsayan bölge. Bu bölge, Metal ve ferro metal ürünler olmak üzere sanayinin ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretildiği, ayrıca Savunma Sanayi ve Ormancılık, Mobilya sanayinin yer aldığı bölge olarak planlanmıştır. Yarı iletkenlerin üretimi de bu bölgede planlanabilir.

İkinci bölge kırmızı ile işaretlenen bölgedir; Orta Ölçekli Sanayiler, Hayvancılık ve Hayvancılığa Bağlı Sanayiler Koridoru olarak da Trabzon liman olmak üzere Ordu-Giresun-Erzincan-Ardahan-Van’a kadar uzanan Doğu Anadolu bölgesini hedeflenmiş. Orta ölçekli sanayi, hayvancılık ve hayvancılığa bağlı sanayi kolları desteklenerek bu bölgeye konuşlandırılıyor. Erzurum bu bölgenin hub havaalanı oluşturuyor ve dünyanın diğer bölgelerine ihracat bağlantısını teşkil ediyor. Bu bölge Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’ya, Rusya ve Ukrayna pazarlarına açılan kapısı olarak tasarlanmıştır.

54 Zafer Partisi Parti Programı, yazar Dr. Aslan Yaman

Üçüncü bölge gül kurusu rengi ile işaretlenen bölgedir; Mersin liman olmak üzere İskenderun ile Konya'dan başlayıp, Mardin'e kadar uzanan alan GAP bölgesini de kapsıyor. Bu bölgede ise orta ölçekli sanayi yerleştirilmiş. Ormancılık ve Mobilya sanayii de bu bölgeye konuşlandırılmış.

Dördüncü bölge ise turuncu ile işaretlenen bölgedir; İzmir liman olmak üzere, Afyon, Balıkesir ve Denizli'yi kapsayan bölge. Bu bölgenin de orta ölçekli sanayi, ağır sanayi ve ileri teknolojiye dayalı sanayi sektörleri ile maden ve tarıma dayalı sektörleri barındırması planlanmıştır⁵⁵. Star Rafinerisinin bölgede olması ve liman olanakları sebebiyle daha önceki bölümde bahsedilen büyük, entegre petrokimya tesisinin de bu bölgeye kurulması uygundur.

Yukarıda bahsedilen Tarım Üretim Merkezleri Türkiye'nin yedi bölgesinde de birden fazla sayıda bulunacağı için tarım ve tarım sanayi ile bütünleşen bu sanayi planı sayesinde tarım ve sanayi üretimi yurt çapına yayılacak ve büyük oranlarda üretim artışları sağlanacaktır.

2.7 Dört Bölge Dört Deniz Projesi Bütünleşik Ulaştırma Sistemi

Bütünleşik Ulaştırma Sistemi ile yük ve yolcu taşımacılığında en ucuz ve en hızlı ulaştırma sisteminin kurulması hedeflendi. Yük ve yolcu taşımacılığında önümüzdeki 10 yıl içinde karayolu ağırlığını yarıya indirirken, her ili ve her sanayi sitesini birer lojistik toplanma merkezi olarak planlandı. Bu merkezler diğer ulaşım araçları ile bütünleşik olarak faaliyet gösterecek.

Bu Bölgesel Kalkınma Planı kapsamında ilk 5 yılı içinde 1500 km yeni ve hızlı demiryolu inşa edilecek. Kuzey, Orta ve Güney akslar olarak planlanacak demiryolları, uluslararası taşımacılığın ana merkezleri olarak planlanan Zonguldak, Samsun ve Trabzon limanlarına bağlanacak demiryolu ile bölgedeki sanayi merkezlerine ve illere bağlanarak gerek yük gerekse yolcu taşımacılığına en uygun çözüm olacak.

Ülkemizin güneyinde oluşacak ana demiryolu taşımacılık sisteminin denizyolları bağlantıları Antalya, Mersin, İskenderun limanları üzerinden gerçekleşecek. Demiryolu bağlantı hatları iç bölgelere ve üretim merkezlerine bağlanacak. İslah edilmesi mümkün olmayan eski hatlar ya iptal edilecek ya da yalnızca yük taşımacılığına yönelik olarak kullanacak.

Ülkemizin orta kesimi deniz taşımacılığı için İzmir ve Aliğa limanlarına, orta hat İzmir-Afyon Güzergahı ile Ankara'ya ve oradan da Kayseri'ye bağlanacak.

Karayollarında sürüş konforu ve güvenliğini sağlamak, zaman ve yakıt tüketimini azaltmak amacıyla bölünmüş yol miktarı 50.000 km'ye çıkartılacak. Önemli merkezi havaalanları genişletilerek uluslararası uçuşlara daha fazla ağırlık verilecek. Doğu Anadolu'da Erzurum ve Van, Güney'de Diyarbakır ve Mardin, Karadeniz Bölgesinde Trabzon, Samsun Havaalanlarını genişletilecek, kapasiteleri büyütülecek ve bu alanlara hızlı demiryolu bağlantıları yapılacaktır⁵⁶.

---

55 Zafer Partisi Parti Programından alıntılanmıştır, yazar Dr. Aslan Yaman.

56 Zafer Partisi Parti Programından alıntılanmıştır, yazar Dr. Aslan Yaman.

2.8 İstanbul 3.0 Projesi

Elbette bu noktada İstanbul'a ayrı bir yer ayırmak gerekiyor. Zira İstanbul adeta ülke içinde bir ülke olmuş durumda. Nüfus yoğunluğu olarak tanımlanan "bir kilometrekareye düşen kişi sayısı", Türkiye genelinde 111 kişi; İstanbul'da ise kilometrekareye düşen kişi sayısı 3 bin 13 kişi. Nitekim İstanbul'a üstten baktığınızda bir bina yığını ve o beton yığının içinde koşuşturan insanlar görüyorsunuz. İstanbul sınırları içinde 2 milyon bina ve 5 milyon konut bulunuyor. 20 yaşından büyük olan konut sayısı 3,5 milyon. Nüfus artışı ve yapılaşma bu şekilde devam eder ise, ülkemizde her yıl doğacak 750-800 bin yeni konut ihtiyacının yarısına İstanbul sebep olacak. İstanbul'da halka açık toplam yeşil alan miktarı şehir yüzölçümünün sadece yüzde 2,2'si.

İstanbul tek başına kurumlar vergisinin yüzde 63'ünü ödüyor; ihracattaki payı ise yüzde 43. Ülkemizin en büyük 100 sanayi kuruluşunun 42'si ve en büyük 500 kuruluşun 250'si İstanbul'da faaliyet gösteriyor. Buradaki işgücü, toplam işgücünün yüzde 18'ini oluşturan 5,063 milyon kişi. Karşılaştırma yaparsak İstanbul'da kişi başı ihracat 5.530 dolar. Buna karşılık Van, Muş, Bitlis, Hakkâri illerinde ortalama 193 dolar; Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerinde ise ortalama 114 dolar. İstanbul'da kişi başı ithalat 8.633 dolar. Buna karşılık Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerinde ortalama 77 dolar; Van, Muş, Bitlis, Hakkâri illerinde ortalama 39 dolar, Erzurum, Erzincan, Bayburt illerinde ortalama 26 dolar⁵⁷.

Büyük İstanbul depremi önümüzde büyük bir risk. Yedi ve üzerinde bir şiddetle deprem yaşama olasılığı yüzde 65'ten daha yüksek. 1999 yılı depremlerinden sonra yürürlüğe konulan ve özel tüketim vergilerinden ayrılan paylarla, başta İstanbul'daki yapılar olmak üzere riskli bölgelerdeki yapı stoklarının yenilenmesini öngören kaynak, amaç dışına çıkarılarak AKP hükümetleri tarafından yok edildi.

İstanbul ülkemizin ekonomik, kültürel, finansal merkezidir. Mevcut hali ile Türkiye için büyük bir güç kaynağıdır. Ancak bu kadar büyük gücün küçük bir coğrafyada yoğunlaşması ve 19 milyonu aşan nüfusun yine bu bölgede toplanması Türkiye için çok boyutlu bir milli güvenlik tehdididir. İstanbul'un bu kadar önemli bir ekonomik ve sosyal sıklet merkezi olması şehri doğrudan hedef haline getirmektedir. Şehrin işleyişine olası bir saldırı bütün ülkeyi kilitleyerek hiçbir saldırıya karşı konulamaz hale getirecektir.

Nüfusun aşırı yükselmesi nedeniyle şehir yönetilemez hale gelmiş durumda. Şehirde yaşamının getirdiği olumlu etkiler ve hizmete erişimdeki kolaylıklar ortadan kalkmış halde. İnsanların nerede ise günde 5 saati yollarda heba oluyor. Şehrin temizliği büyük sorun. Çözüm olarak ortaya konan kentsel dönüşüm projeleri, bu kaosun görece daha güvenli konutlarda sürdürülmesinden başka bir sonuç doğurmaz; üstelik kaynaklar yine palyatif çözüme aktarılır. İstanbul ve Türkiye için devrimci çözüm, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma projeleri ile tersine göçü başararak İstanbul nüfusunun yarı yarıya azaltılmasıdır.

Zafer Partisi'nin daha önce ilan ettiği İstanbul 3.0 projesi İstanbul'un nüfusunu 10 yıl içinde 10 milyona indirmeyi hedefliyor. Buna göre, 4 Bölge 4 Deniz projesinde hedeflendiği üzere, İstanbul'da yerleşik sanayi işletmeleri Türkiye'nin 7 bölgesine yayılırken, İstanbul'u dünyanın kültür ve turizm merkezi haline getirecek bir konsept ortaya konuyor. Bu kapsamda tüm maddi ve manevi kültürel eserleri koruma altına alınıyor. Eserlere fonksiyonlar yükleyerek yaşamaları sağlanıyor. Üniversiteleri ve üniversitelere bağlı araştırma merkezleri geliştirme projeleri hazırlanıyor. Üniversitelerle birlikte çalışarak; başta yazılım ve donanım faaliyetleri olmak

57 Kaynak: Bartu Soral: *Tünelin Sonu Kriz: Yeniden Kalkınma Zamanı*, 2015.

üzere elektronik, ilaç ve genetik, tıbbi cihazlar, sağlık ve tedavi merkezleri, yapay zekâ araştırma ve uygulama merkezleri yeniden yapılandırılıyor.

Dünyanın en ileri teknolojik seviyesini temsil eden firmalar için İstanbul'da serbest bölgeler oluşturularak, araştırma ve üretim yapmalarının önünü açacak yasal düzenlemeler süratle hayata geçiriliyor. İstanbul, Boğaziçi, İTÜ ve Yıldız Teknik Üniversitesi gibi köklü üniversitelerin araştırma ve teknoloji geliştirme merkezleri haline dönüşmesi teşvik ediliyor. Bu okullar geniş şekilde yüksek lisans ve doktora programları uygulayarak, araştırmaları için daha çok kaynak alacak bilim geliştirme ve bilim adamı yetiştirme merkezleri haline geliyor.

2.9 Eğitim Reform Planı

Ülkemizde eğitim sistemi, ilk okuldan doktora seviyesindeki araştırmalara kadar, yani baştan sona çökmüştür. İlkokul seviyesinden üniversitelere kadar eğitim sisteminin temel dayanağı öğretmen ve öğretim üyeleri maddi manevi toplumda olmaları gereken seviyenin çok altında değerlendirilmektedirler. Ne öğretmenlik ne araştırma görevlisi ne öğretim üyeleri kendilerini geliştirmeye, bilime, araştırmaya teşvik edilmektedir. Çünkü ülkemizde bilim, teknoloji, buluşçuluk, araştırma saygı görmemektedir. Maddi olarak ödüllendirilmemektedir.

Bunun sonucu olarak ülkemiz uluslararası orta öğretim başarı sınavı PISA'da 35. sıralarda yer almakta, üniversitelerimiz dünya başarı sıralamalarında 400. sıradan başlayarak yer alabilmektedir. Sonuçlar tartışmaya yer bırakmayacak biçimde ilk bölümde ortaya konmuştu. Bu zihinsel anlayış topyekûn değişmeden üretim toplumuna, bilgi toplumuna geçemeyiz. Ancak dışarıdan borç alan bir tüketim ekonomisi olarak kalırız.

Zafer Ekonomisi Stratejisinin temel taşında eğitim ve teknoloji olduğunu daha önce de belirtmiştik. Türkiye'de okul öncesi eğitim, doğayla bütünleşik, çocuklarımızın merakını canlı tutacak bir model ile 3 yaşından itibaren zorunlu olacaktır. 7 yaşında başlayan ilk öğretim 7 sene zorunlu olacak, öğrenciler 14 yaşında meslek yüksek okulları ile lise arasında bir tercih yaparak 5 sene daha öğrenim görecektir. İlk öğretim okul öncesi eğitimin devamı gibi kabul edilecek, öğrencileri doğa ile buluşturan, bilgileri teorik ve sınıf içindense, uygulamalı, deneye, sormaya, meraka teşvik edecek biçimde yeniden yapılandırılacaktır. İlkokul öğretmenliği ve branş eğitimleri için eğiticinin eğitimi programları hazırlanacak ve bütün öğretmenler bu eğitimden geçirilecek. Öğretmenlerin bilgi aktarma ve öğrencilerde en iyiyi ortaya çıkarma becerilerini artıracak ve mesleki dürüstlüklerini ve davranışlarını geliştirmek, maddi ve manevi tatminlerini sağlamak için her türlü imkan ortaya konacaktır.

İlkokullara, bulunduğu bölgedeki tarım ve sanayi kompozisyonuna yönelik ek dersler konacaktır. İlkokulu 14 yaşında bitiren bir ergen, gerek bölgesindeki tarım ve sanayi işletmelerinin faaliyetlerinden gerekse temel bilimlerin içerdiği konularla ilgili yeterli donanıma sahip olacaktır. Her okulda bulunması zorunlu olacak yetenek saptama rehberleri, çocuklarımızı ilgi alanları doğrultusunda lise öğrenimine yönlendirecek.

Türkiye'nin pek çok ilçesinde, nüfus yoğunlukları analiz edilerek temel bilimlerde üst düzey eğitim veren, bilim adamı hazırlayan Fen liseleri kurulacaktır. Yine aynı analiz modeliyle bir alt seviyede temel bilim veren Anadolu lisesi kurulacaktır. Bu okullarda eğitim dili Türkçe olacak, Türk öğretmenin Türk öğrenciye yabancı dilde temel bilimleri anlatmak gibi trajikomik uygulamalara son verilecektir. Fen liseleri ve Anadolu liseleri tam zamanlı haftada 35 saat olacak, bunun yaklaşık üçte biri ise yabancı dil öğrenimine ayrılacaktır. Önceki bölümlerde detaylarını gördüğümüz üzere bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma planları doğrultusunda oluşturulacak üre-

tim merkezlerinde, yapılan üretimin içeriğini öne çıkartacak biçimde meslek yüksek okulları kurulacaktır. Bu okullar sanayi ve tarım kuruluşları ile sürekli pratik tecrübe geliştireceklerdir. Meslek yüksek okullarını gerek tarım gerek sanayiye ara elemanı yetiştirecek ve 18 yaşında mezun olan gençler, okudukları alandaki dijital uygulamalar, yapay zeka çalışmaları, modern teknolojilerdeki gelişmelere hakim olarak iş hayatına katılacaklardır.

Zafer Ekonomisi Stratejisinin ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere ana plan dahilinde yatırımlar yapan, teknoloji geliştiren, verimliliği yüksek işletmeler ile küresel rekabette boy gösterebilen Türkiye’de şüphesiz ki bugünkü kadar ara elemanına ihtiyaç duyulacaktır. Ancak bu defa hem daha donanımlı bir ara eleman arzı sağlanacak hem de emek piyasaları düzenleneceği için ara elemanlar yüksek gelirlerle iş hayatına kolaylıkla başlayabileceklerdir.

Kreşten liseye kadar tüm seviyelerde Atatürk devrim ve ilkelerini benimseten, dünya emperyalizm tarihini anlatan siyasi eğitim de verilecek, bütünleşmiş reformlar ve yeni yaklaşımlar ile sağlam ahlaki temele, Türk tarihi, örf ve adetlerine, entelektüel yeteneğe, fiziksel canlılığa, estetik duyarlılığa ve çalışma becerilerine sahip yetenekli gençleri yetiştirme hedefine yönelik programlar hazırlanacaktır.

Teknoloji bölümünde görüleceği üzere, dört ana dalda araştırma yapmak üzere dünya çapında dört farklı araştırma üniversite kurulacak. Birinci alan; yeni nesil bilgi teknolojisi, yazılım, yapay zeka araştırmaları araştırma üniversitesi. İkinci alan; havacılık, uzay ve savunma sanayi, kuantum fiziği teknolojileri araştırma üniversitesi. Üçüncü alan biyoteknoloji, ilaç, DNA, tarım teknolojileri araştırma üniversitesi ve dördüncü alan, modern mühendislik teknolojileri, petrokimya, tıbbi ekipman, yarı iletkenler, çip, güneş ve rüzgar enerjisi ekipmanları üretim teknolojileri araştırma üniversitesi olacaktır. Bu dört araştırma üniversitesi yurt dışında ve yurt içinde çalışmalarını sürdüren bilim adamlarını bünyesinde toplayacak ve diğer üniversitelerden farklı statüde olacaktır. Bu üniversiteler sadece doktora programı açacak ve bilim adamları çalışma sürelerini araştırmalara ayıracaktır.

Yüksek öğretimin düzenini iyileştirecek ve dünya standartlarında üniversiteler ve ülkemizim ihtiyaçlarına yönelik güçlü disiplinler geliştirmek için kamuya ait olan 131 üniversiteyi mercek altına alıp bunların bir kısmı dönüştürülecek ve yüksek standartlı birinci sınıf bilim ve mühendislik üniversiteleri oluşturulacaktır.

2.10 Teknoloji Reform Planı

Türkiye’nin teknoloji üretimi açısından bulunduğu noktayı gerek dış ticaret kompozisyonu gerekse ihracat içinde yüksek teknolojiye dayalı ürünlerin payı göstermektedir. Türkiye teknoloji üretiminde fevkalade geri durumdadır. Oysa önceki bölümlerde gördüğümüz üzere dünya son 30 yıl içinde büyük bir süratle bilgi toplumlarının rekabeti haline dönüşmüştür.

21. Yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Türkiye mutlaka yeni bir eğitim ve yeni bir teknoloji geliştirme modeline geçmek zorundadır. Aksi takdirde kalkınabilmek, küresel gelirden aldığımız payı arttırabilmek ve nihayetinde bağımsız bir ekonomiye sahip olmak mümkün değildir. Bu bağlamda teknoloji ve eğitim en radikal uygulamaları yapacağımız alan olacaktır. Türk ekonomisi, özel sektörün, piyasanın, uluslararası örgütlerin veya Çok Uluslu Şirketlerin inisiyatifine terk edilmeyecektir.

Eğitim, bilim, teknoloji ve yetenek, Türkiye’nin kalkınması ve 20 yıl içinde lider ülkeler içinde ilk beş sıraya girmesinin temel ve stratejik dayanakları olarak işlev görecektir.

Türkiye'yi bilim ve eğitim yoluyla kalkındırma programını, kaliteli işgücü geliştirme stratejisini ve inovasyon odaklı kalkınma bileşenini tam olarak uygulamak için eğitim, bilim, teknoloji ve yetenekle ilgili kurum ve mekanizmaların bütünleşmiş biçimde oluşumunu ve koordinasyonunu sağlayacak ve kaynakları ülke çapında harekete geçirilecektir.

Bu bağlamda başkent Ankara'da, yeni bir ilçe büyüklüğünde ve doğrudan yürütmenin başına bağlı olan Ulusal Teknoloji Geliştirme Merkezi kurulacak, bu kuruluşun bünyesine TÜBİTAK ve Milli Prodüktivite Merkezi eklenecektir. Bu kuruluş seçkin bilim adamlarından oluşan bir yönetim kurulu ve idarecilerden oluşan bir icra kurulu tarafından yönetilecektir. Ulusal Teknoloji Merkezi, Türkiye'de kurulacak ve dört temel alanda araştırma yapacak, yeni üniversitelerin çalışmalarını da koordine edecektir. Bu dört temel alan, Grafik 31'de de görüleceği üzere şöyle sıralanmıştır:

Grafik 31: Stratejik Teknoloji Yönelim Alanları

Birinci alan: Yeni nesil bilgi teknolojisi, yazılım, yapay zeka;

İkinci alan: Havacılık, uzay ve savunma sanayi, kuantum fiziği;

Üçüncü alan: Biyoteknoloji (yani mikrobiyoloji, biyokimya, moleküler biyoloji, hücre biyolojisi, immünoloji), protein mühendisliği, enzimoloji ve biyoproses teknolojiler, ilaç, mRNA, DNA ve tarım teknolojileri;

Dördüncü alan: Yarı iletkenler, modern mühendislik teknolojileri, petrokimya, tıbbi ekipman, yarı iletkenler, çip, güneş ve rüzgar enerjisi ekipmanları üretim teknolojileri olacaktır.

Teknoloji geliştirme merkezi olarak koordinatör ve ana bölge Ankara, Manisa, Trabzon ve Mersin düşünülmektedir. Elbette burada sözü geçen ana dallar küresel gelişmeler ışığında ortaya konan fikirlerden ibarettir. Konuların şekillenmesi, detayları, yeni teknoloji alanlarının belirlenmesi bilim kurulu, üniversiteler, kamu ve özel sektörün ortak çalışmaları sonucunda belirlenecektir.

Türkiye yukarıda belirtilen 4 ana dal içindeki tüm konularla ilgili büyük bir seferberlik ilan edecek; iç ve dış kaynaklar bu alana yönlendirilecektir. Bu bağlamda Ulusal Teknoloji Geliştirme Merkezi en yüksek bütçeli kamu kuruluşu olacaktır. Toplam bilim ve teknoloji harcamaları içinde temel araştırmalara ayrılan pay yüksek olacaktır. Temel araştırmaları destekleyecek kaynaklara sahip işletmeler, sosyal kuruluşlar ve bireyler bu yönde çeşitli şekillerde teşvik edilecektir. Kullanılan her teşvikin sonuç çıktıları üç ayda bir denetlenecek ve somut ilerlemelere bağlanacaktır. Ayrıca araştırmacıların çalışma konularını çeşitlendirmelerini destekleyecek ve yüksek riskli, yüksek geri dönüşlü temel araştırmalar için büyük ödüllendirme mekanizmaları getirilecektir.

Ülkenin stratejik bilim ve teknoloji alanındaki gücünü arttırmak için Ulusal Teknoloji Merkezi, yeni kurulacak dört ileri düzey araştırma üniversitesinin, ulusal laboratuvarların, ulusal araştırma kurumlarının ve önde gelen yüksek teknoloji işletmelerin rollerini ve düzenini açık biçimde tanımlarken, her unsurun ortak hedeflere ulaşma noktasında üstüne düşen görevi tanımlayacak ve koordine edecektir.

İşletmelerin inovasyondaki temel rolünü güçlendirerek, önde gelen yüksek teknoloji işletmelerini teşvik etmek için mekanizmalar kurulacak ve endüstriler, üniversiteler ve araştırma enstitüleri arasında iş birliği güçlendirilecektir. Bu iş birliği Ulusal Teknoloji Geliştirme Merkezi tarafından koordine edilecektir.

Kurumsal Ar-Ge için bir yedek fon sistemi kurulacak ve büyük ulusal bilim ve teknoloji programlarına liderlik etmek veya katılmak için gönüllü olan işletmeler desteklenecektir. Yeni ve benzersiz ürünler üretmek için uzmanlaşmış ve sofistike teknolojiler kullanan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) gelişimini teşvik edecek mekanizmalar hayata geçirilecektir. Bilim-teknoloji KOBİ'lerini Ar-Ge harcamalarını arttırmaya teşvik etmek için, Ar-Ge harcamaları için ek vergi indirimleri getirilecek ancak hedef çıktı sonuçları üç ayda bir somut ilerlemeler için denetlenecektir.

Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin uygulanmasına yönelik etkin mekanizmalar kurulacak, ulusal teknoloji transfer sistemi hayata geçirilecektir. Ulusal Teknoloji Geliştirme Merkezi bünyesindeki çalışmaların sonucunda ortaya çıkan tescilli bilimsel ve teknolojik gelişmelerin mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından "önce kullan, sonra öde" esasına göre kullanmalarına izin verilecektir. Ortaya çıkan teknolojilerden küresel rekabete girecek olan KİT, Kamu-Özel ortaklığında kurulan şirketler ve büyük holdingler de devlet tarafından finanse edilen bu teknoloji buluşlarından faydalanabilecek ancak bazı ek vergiler ödeyeceklerdir. Türkiye'de uluslararası şirketlerin bayiliğini üstlenen firmalar ise bu teknoloji geliştirme programlarına dahil edilmeyecektir.

Devlet tarafından finanse edilen araştırma projeleri için sözleşme sisteminin uygulanacak ve bilim insanlarına teknoloji yol haritalarına karar verme, fonları harcama ve kaynakları tahsis etme konularında söz hakkı tanı-
nacaktır.

Dijital ekonominin gelişimini teşvik edecek kurum ve mekanizmalar kurulacak, dijital endüstriyi geliştirmek ve geleneksel endüstrileri dijital teknolojilerle dönüştürmek için özel bir birim kuracağız. Endüstriyel İnterneti geliştirecek ve uluslararası rekabet gücüne sahip dijital endüstri kümeleri oluşturacağız.

Geleneksel sektörlerin iyileştirilmesine rehberlik etmek üzere ulusal standartlar yükseltilecek ve işletmeler de bu sektörleri dönüştürmek ve iyileştirmek için dijital, akıllı ve yeşil teknolojileri uygulamaya teşvik edilecektir.

2.11 Sanayi Sektörü

Sanayi sektörümüzün envanteri çıkartılacak, Türkiye'nin sektörel bazda elindeki üretim kapasitesi ve teknoloji seviyesi tam olarak ölçülecektir. Devamında yapılacak iki önemli çalışmadan bir tanesi; büyük dış ticaret açığı yaratan ara malları saptanacak, kısa ve orta vadeli plan kapsamında Türkiye'de üretilebilecek ara malları yatırımlarına başlanacaktır.

İkincisi ise yapılacak bir pazar araştırması ile Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabete girebileceği endüstriler belirlenecek, ortaya çıkan sonuçlar, teknolojide hedeflenen alanlarla karşılaştırılacak ve çıkan sonuca göre başta bölgesel rekabette var olabileceğimiz sanayilere teknoloji ve kapasite destekleri verilecektir. Zira söz konusu ilgili sektörler küresel rekabette Çok Uluslu Şirketler ile karşı karşıya olacaktır. Bu rekabete cevap verebilecek, ölçek ekonomisine dayalı büyük şirketler yaratılması amacı ile küçük birçok işletme yerine, kamu-özel sektör ortaklıkları ve/veya birleşme teşvikleri ile bir veya birkaç dev şirket ortaya çıkarılması hedefi orta vadeli plan ile gerçekleştirilecektir.

Kısa vadeli plana dahil edilecek diğer alan yarı iletkenler üretimidir. Türkiye'nin orta vadede, içindeki çipler ve ülke içinde imalatı yapılabilecek hammaddeler dahil güneş panelleri ve rüzgar tribünleri üreticisi olma hedefinin en önemli noktası yarı iletkenlerin imalatının Türkiye'de yapılabilmesidir.

Bu bağlamda kısa vadeli plan ile yatırımı süratle gerçekleştirilecek güneş panelleri ve rüzgar tribünleri üretimidir. Kısa vadeli plan daha ziyade bir yatırımlar planı olacak ve hazırlanacak yatırım listesi ile özel sektöre teşvik getirilecek. Altı ay içinde yatırımın başlamaması durumunda teşvik iptal edilecek ve kamu KİT olarak bu fabrika yatırımlarını gerçekleştirecektir.

Yine Orta vadeli plan kapsamında, Türkiye, petrokimya sektöründe küresel firmalar ile rekabet edebilecek büyüklükte, ölçek ekonomisine uygun, üst düzey teknolojiye sahip, yurtiçi pazarın bütün ihtiyacını karşılayabilecek dev bir petrokimya tesisi kuracaktır. Bu tesisin kuruluşu ile yurtdışından gelecek tüm petrokimya ürünlerine anti-damping, kota ve ilave gümrük vergileri uygulanacak, bu alanda dış bağımlılık bitirilecektir. Bu yatırım için kamu-özel sektör ortaklığı hayata geçirilecek, kamunun yüzde 51, özel sektör firmalarının yüzde 1-2 hisse sahipliği ile toplamda yüzde 49 olacağı model ile bu yatırım hayata geçirilecektir. Yatırımın teknolojisi ve finansmanı devlet garantisinde bugün itibarıyla bu alanda en avantajlı ülke konumunda olan Çin'den sağlanabilir.

Uzun vadeli plan ise teknoloji reformu bölümünde hazırlanan çalışmalar sonrasında elde edilecek sonuçlar ile hazırlanacaktır. Ancak makine teçhizat, metal sanayi, çelik sektörü, ilaç sanayi petrokimya kadar önemli olduğu bilinciyle envanter çıkartılması ve teknoloji reformu çalışmaları sonrasında gündeme alınması değerlendirilecektir.

2.12 Enerji Planı

Zafer Ekonomisi Stratejisinin içerdiği iddialı sanayi ve teknoloji hedefleri ülkemizin elektrik tüketimini arttıracaktır. Artan elektrik talebinin bugün olduğu gibi fosil yakıtlar üzerinden sağlanması gerek petrol, doğalgaz ve ithal kömür için ödeyeceğimiz döviz arttıracak gerekse yüksek maliyetli elektrik üretimi sebebiyle teknoloji ve sanayi alanlarında yapılacak yeni yatırımları sıkıntıya sokacaktır. Bu sebeple Türkiye, toplam elektrik üretiminin yüzde 50'sini doğal kaynakları olan güneş ve rüzgar enerjisinden sağlamak üzere enerji planlaması yapacaktır.

Enerji üretiminin ikinci kalemi nükleer enerji olacak; mevcut yatırımlar tamamlanarak bir süre dünyadaki gelişmeler izlenecektir.

Elektrik dağıtımında kaçak ve kayıpların önlenmesi için bir durum tespiti yapılacak. Özel dağıtım şirketlerinin elinde olan elektrik dağıtımını kamulaştırılacak, ardından yenileme yatırımları yapılacaktır.

2.13 KOBİ Stratejileri

Ülkemizde yapılan araştırmalar AB tanımlarına göre işletmelerimizin yüzde 99'unun KOBİ tanımına girdiği ve KOBİ'lerin istihdamın yaklaşık yüzde 55'ini sağladığını göstermektedir. Bu büyüklüğe karşılık toplam üretim miktarının sadece yüzde 30'a yakınına sağladığı saptanmaktadır. Bu durum KOBİ'lerimizin verimsiz, düşük teknoloji ile üretim yaptıklarının önemli bir göstergesidir. KOBİ ölçeğindeki işletmelerin diğer belli başlıca sorunları içinde; a) aile şirketi olarak faaliyetleri sürdürme eğilimi ve kurumsal yönetim ilkelerinde gösterilen zaaflar, b) modern işletme ve pazarlama bilgisinde eksiklikler, c) uluslararası muhasebe standartlarına uygun finansal tablo ve kayıtlardaki eksiklikler, d) uzun vadeli iş planları hazırlamada gösterilen bilgi zaafları, e) yetişmiş ara eleman bulma konusunda yaşanan sıkıntılar öne çıkanlardır.

KOBİ'lerin gerek yeni projeleri gerek kapasite arttırıcı yatırımları yapabilmeleri için ihtiyaç duydukları finansmana erişimlerinde çok büyük zorluklar vardır. Bunun altında yatan temel sebepler, KOBİ tarafında; kayıt dışı faaliyet, iş planı hazırlama (yatırım maliyetleri, karlılıklar, nakit akışı, pazarlama faaliyetlerini içeren planlar), uluslararası standartlarda muhasebe ve finansal tablolara sahip olmakta gösterilen eksikler kadar finans sektörümüzdeki zaaflar da önemli bir etkidir.

Finans sektörü yani ağırlıklı olarak bankalar, yeni projelerin kredilendirilmesinde uzmanlaşma eksikliği, yeni projeye sağlanacak kredi riskini düşürmeyi hedefleyen analizlerin uygulanması yerine her kredilendirmeye yüzde 100 oranında teminat istenmesi sayılabilir. KOBİ'lerin muhasebe kayıtlarında görülen eksiklikler yabancı pazarlara açılmakta ve uluslararası sermaye ile iş birliklerini geliştirmede de önemli bir engeldir.

KOBİ'lerin eksikleri arasında yer alan işletme sorunları ve yenilikçilik/ileri teknoloji kullanımındaki zayıflığın giderilebilmesi için KOSGEB'in yeniden yapılandırılacaktır. Genel işletme, finansal raporlamalar, kurumsal yönetim ilkeleri vb. konularda bütün KOBİ'lere ücretsiz ve yoğun eğitimler verilecek, bu konuda KOSGEB, üniversiteler ve diğer profesyonel eğitim kuruluşları ile ortak projeler geliştirecek ve bu çalışmalarını koordine edecektir.

Teknoloji bölümünde belirttiğimiz üzere, Ulusal Teknoloji Geliştirme Merkezi bünyesindeki çalışmaların sonucunda ortaya çıkan tescilli bilimsel ve teknolojik gelişmelerin mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından “önce kullan, sonra öde” esasına göre kullanmalarına izin verilecektir.

KOBİ’lerin finansman ihtiyacına cevap vermesi amacı ile kurulan Halk Bankasının geçmişte, ekonomimizde örneklerine sık rastlanan “*crony capitalism*” etkileri ile bu fonksiyonunu kaybettiği ve siyaseti finanse eder hale geldiği gözlenmiştir. 2001 krizi sonrası yeniden yapılandırılan Halk Bankası sadece finansal anlamda yeniden yapılandırılmamış, amaç ve hedefler açısından da yeniden yapılandırılarak KOBİ’lere destek amacından uzaklaşmıştır. Oluşan boşluğu ise proje bankacılığını riskli bulan ve yüzde yüz teminat ilkesi ile hareket eden özel bankalar dolduramamıştır. Halk Bankası, kuruluş amaç ve hedeflerine geri döndürülecek, bu doğrultuda KOBİ’leri desteklemeye ve finansal imkânlarla erişimlerine hizmet edecektir.

2.14 Kamu – Özel Sektör İş Birliği

Ülke kaynaklarının kullanımı açısından kamu ve özel sektör birbiri ile rakip değil, ortaklardır. Küresel rekabete girebilecek ölçek ekonomisinde üretim yapabilen dev işletmeler, kamu-özel sektör iş birliği ile hayata geçirilebilir. Bu nedenle Zafer Ekonomisi Stratejisinde kamu-özel sektör iş birliği esastır.

Devlet, kalkınma planları kapsamında kurulacak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin işlevlerini net bir şekilde tanımlayacak, birincil sorumluluklarının ve temel işlerinin yönetimini iyileştirecek ve devlet sermayesi yatırımı için kilit alanları ve yönelimleri belirleyecektir.

Devlet sermayesi, ulusal güvenlik için hayati önem taşıyan ve ulusal ekonominin can damarı olan ana endüstrilere ve kilit alanlara, yani ülkemizin ve halkımızın refahını ilgilendiren sektörlerle ve ileriye dönük ve stratejik gelişmekte olan endüstrilere yönlendirilecektir.

KİT’lerin stratejik misyonlarını yerine getirmedeki performanslarını değerlendirmek için bir sistem kurulacak, kategori bazlı KİT değerlendirme sistemi iyileştirilecek ve devlete ait sektörde katma değer muhasebesi uygulamaya konulacaktır. Enerji, demiryolu, telekomünikasyon, su koruma ve kamu hizmetleri gibi sektörlerde doğal tekelleşmelerinin kamu tarafından işletilmesi sağlanırken, bu sektörlerin rekabetçi alanlarında piyasa odaklı girişimler ve bu girişimleri düzenleyici kurumları ve mekanizmaları geliştirilecektir.

Bu çerçevede ortak yarara dönük yatırımların gerçekleştirilmesi anlamında kamu-özel sektör iş birliği uygulamaları hayata geçirilecek, devlet, bu iş birliğinde düzenleyici ve denetleyici bir fonksiyon ifa edecektir.

Bu doğrultuda, uygulamada olan “Yap-İşlet-Devret”, “Yap-İşlet”, “imtiyaz hakkı devirleri” gibi muhtelif Kamu-Özel Sektör İş Birliği Modellerinin uygulamalarında ve sözleşmelerinde bulunan özel sektör firmaları arasındaki rekabet koşullarını bozucu, kamu maliyesine büyük yükler getiren uygulamalar acilen düzeltilenmelidir.

Ülke çapında KÖİ sözleşmelerini tasarlama, denetleme ve kamuoyunu aydınlatma, bilinçlendirme işlevlerine sahip bir birim oluşturulacak, bu birimde devlet bürokrasisi ve özel sektör temsilcileri de bulunacaktır.

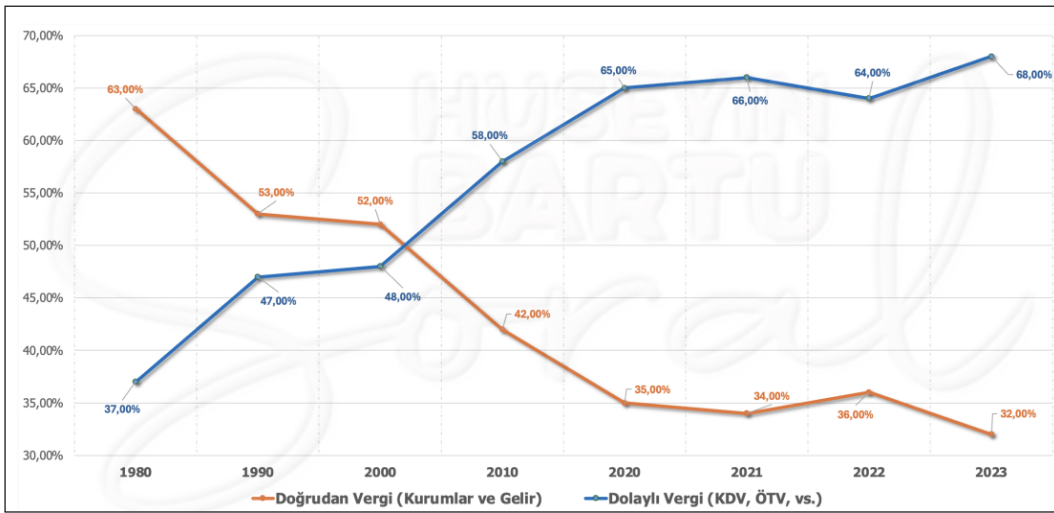
2.15 Maliye Politikaları ve Vergi Reformu

Maliye politikalarının belirlenmesinde temel hedef tam istihdam düzeyine ulaşmak, bunu sürdürmek ve gelir dağılımında mutlak adaleti sağlamaktır. Temel hedefi vatandaşının yaşam seviyesinin yükseltilmesi ve mutluluğu olarak belirlenen kalkınma anlayışımızda maliye politikalarının genişlemeci veya daraltıcı olması bu temel hedefe göre belirlenecektir.

Bu noktada, Türkiye'deki vergi sistemini ve alınacak önlemleri biraz daha detaylı sunmak gereği vardır. Kamunun en büyük geliri vergidir. Sanayiciden, tüccardan, bankacıdan, rantiyeden kurumlar ve gelir vergisi alır; bunun adı doğrudan vergidir. Vatandaşın harcamalarından ise KDV ve ÖTV üzerinden vergi toplar; bunun adı da dolaylı vergidir. Dolaylı vergi adaletsiz vergidir çünkü mali güce bakılmaksızın herkese eşit oranda uygulanır.

Devlet topladığı vergiyi, memur maaşı, kamu yatırımları, eğitim, sağlık, sosyal devlet hizmetleri gibi çeşitli kalemler için harcar. Vergi, kimden alıp kime verdiğinizin kararıdır; bu bağlamda gelir dağılımını düzenler. 1980 yılında toplam vergi gelirleri içinde doğrudan vergilerin payı yüzde 63, dolaylı vergilerin payı ise yüzde 37'di, bakınız Grafik 32.

Grafik 32: Doğrudan ve Dolaylı Vergi Gelirleri Yüzdese Dağılımları (1980 - 2023)⁵⁸

Yani kazanan kesim kazancı oranında vergi verdiği görece daha adil bir sistem vardı. Zaten Anayasamızın 73. Maddesi, mali güce göre vergilendirmeyi en temel vergilendirme kabul eder. Ancak yıllar içinde Türkiye'de vergi yükü tamamen değişti. Kazanan kazancı vergilendiremeyince, yolsuzluklar, kaçaklar, kayıt dışı işlemler, vergi cennetleri üzerinden vergi kaçırılmalar hızlandıkça bu denge değişti. Grafikten görüldüğü üzere 2002 yılında doğrudan vergi gelirleri ile dolaylı vergi gelirleri yarı yarıya bir paya sahipken, 2023 yılı sonu itibarıyla dolaylı vergilerin payı yüzde 68'e doğrudan vergilerin payı ise yüzde 32'ye geriledi.

Bu adaletsizliği yaratan vergilendirme mevzuatına da değinerek yapılacakları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz;

Kurumlar ve gelir vergisi mükellefleri için 2002'den bu yana 13 kez çıkartılan "vergi affı" uygulamasının tamamen kaldırılacaktır. Kamuoyuna bu kararlık net bir biçimde aktarılacaktır. Hiçbir vergi mükellefi tekrar vergi affı çıkar beklentisine girmeyecektir.

58 Kaynak: <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/istatistikler-verilerinden-yazarin-kendi-hesaplamalari>.

Türkiye’de “Kurumlar Vergisi” ve “Gelir Vergisine” uygulanan istisna, muafiyet ve indirimler vergiden kaçınmanın bir yöntemi haline gelmiştir. Bir örnek olarak, 2023 yılında bu uygulama sonucu devletin vergi kaybı, 1 trilyon 107 milyar TL olmuştur; aynı yıl için bütçe açığı ise 1 trilyon 375 milyar TL’dir. Bu uygulama kapsamında alınmaktan vazgeçilen kimi vergiler şunlardır; 188 milyar TL menkul kıymet kazanç vergisi, 119 milyar TL yatırım fonu ve ortaklıkları kazanç vergisi, 114 milyar TL kurumlar vergisi desteği vb. Kurumlar ve Gelir Vergisine uygulanan bu istisna, muafiyet ve indirimler büyük oranda kaldırılacak. Teknoloji geliştirme desteği ve plan dahilinde yapılacak üretim yatırımlarının sonuçları üç ayda bir denetlenecektir.

Kur Korumalı Mevduat, Katılım Fonu, Altın Cinsi Katılım Fonu v.b. mevduat araçlarından elde edilen faiz kazancına yüzde 0 vergi uygulaması derhal bitirilecektir. Bir örnek olarak, 2022 ve 2023 yıllarında KKM sahiplerine yaklaşık 1 trilyon 235 milyar TL faiz ve kur farkı ödemesi yapılmış ancak bu ödemelerden hiç vergi alınmamıştır. Yani varlık sahipleri servetlerini faiz gelirleri ile artırmakta ancak bu kazançta bir kuruş bile vergi ödememektedir. Servetten elde edilen finansal kazançlar büyük bir bölüşüm şoku yaratmıştır.

Bu bağlamda yüksek montanlı (1 milyon TL üzeri) her türlü mevduat kazancı, katılım bankası katılım kar payı ve bankalar tarafından ihraç edilen tahvil ve bonolardan elde edilen gelir ve kazançlar için en düşük vergi oranı yüzde 15 olarak saptanacaktır. Bu oran vade kısaltıkça yükseltilecektir. Buna karşılık düşük montanlı mevduatlar için vergi oranı, vadeye bakılmaksızın yüzde 2,5 olacaktır.

Altı ayda bir rayiç güncellemesi yapılarak, her türlü gayrimenkul alım satımının rayiç bedel üzerinden yapılması sağlanacak ve vergilendirme rayiç bedel üzerinden olacaktır.

Kripto para alım satım işlemlerinden, kar-zarara ve miktara bakılmaksızın 1.000’de 1 işlem vergisi ve hisse senedi alım satım işlemlerinden, kar-zarara bakılmaksızın 10.000’de 1 işlem vergisi alınacaktır.

Ar-Ge harcamaları, teknoloji gelişimini teşvik amacıyla vergi indirimi kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak bu indirimi elde eden şirketlerin yaptıkları Ar-Ge harcaması ile ne sonuç aldıkları belli değildir. Vergi indirimi alabilmek için hangi teknolojik gelişimlerin ve patenlerin elde edildiği belirlenecek, indirimler somut sonuçlara dayandırılacaktır.

Gelir Vergisi dilimlerinin her yıl gerçek enflasyon değerini yansıtacak şekilde belirlenebilmesini sağlayan gerekli kanun değişiklikleri yapılacaktır.

Türkiye’de büyük bir kaçak, kayıt dışı ve gayri resmi ekonomi olduğu açıktır. Vergi mükellefiyeti bile bulunmayan şahısların bir yıl içinde 32 adet gayri menkul alabildiği veya lüks marka ciplere büyük miktarlar ödediği Gelir İdaresi Başkanlığı’nın taslak çalışmalarında görülmüştür. Bugün gelinen bu noktada, bu sorunu bitirebilmenin tek yolu kapsamlı bir “nereden buldun” yasası ile herkesin geliri ile harcaması arasındaki farkın maliyece izahatının istenebilmesi için yasal düzenleme yapılmasıdır. Bu sayede beyan ettiği geliri ile harcaması arasında fark olan vatandaşlarımız, bu farkın vergisini ödemek suretiyle sorumlu birer yurttaş olma imkanına kavuşacaktır.

Doğrudan vergilerdeki bu düzenlemeler ile servet sahibi, kazanç sahibi her türlü finansal işlem kazancı vergilendirilirken, büyük bir gelir adaletsizliği yaratan dolaylı vergiler yani ÖTV ve KDV oranları da adil bir noktaya çekilecektir. Bu kapsamda;

Eğitim ve sağlık hizmetlerinden alınan KDV oranı sıfırlanacaktır. Lüks olmayan her türlü tüketim malzemesinden alınan ÖTV sıfırlanacaktır.

Akaryakıtta baz fiyatın yüzde 42,27'sini oluşturan ÖTV oranı kaldırılacak yani yüzde 0 olacak, yüzde 20 olan KDV oranı ise yüzde 15'e indirilecektir. Bu indirimler, nihai akaryakıt fiyatlarının yaklaşık yüzde 25 gerilemesini sağlarken, bu gerileme başta gıda fiyatları olmak üzere her alanda fiyatların düşmesini sağlayacaktır.

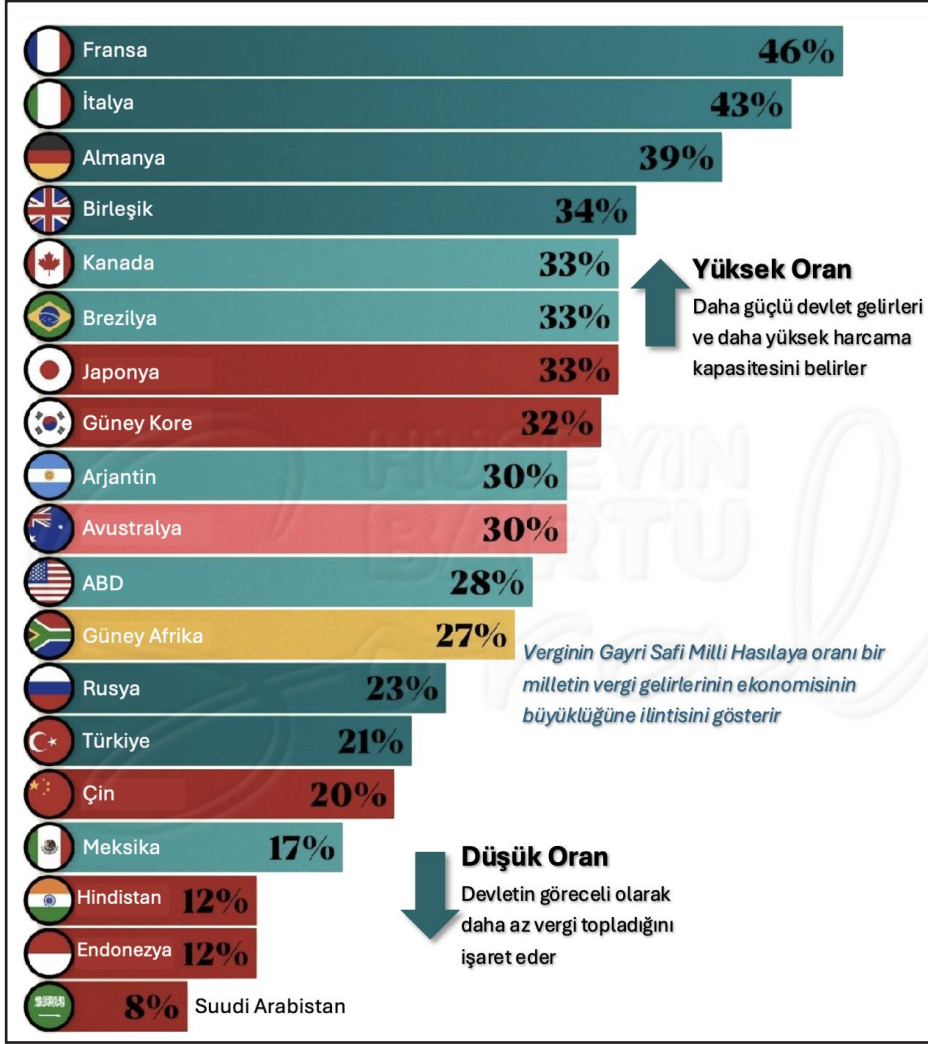
Üretimi yurt içinde yapılan ve yerli ara malı kullanımı yüzde 50'nin üstünde olan araçlar için ÖTV tamamen kaldırılacak; yerli ara malı kullanımı yüzde 50'nin altında kalan ama yurt içinde üretilen araçlar için ÖTV oranı yüzde 15 olarak tatbik edilecektir. İthal araçlar için ÖTV oranları, 1.600 cm³'e kadar yüzde 35, 1600 cm³ ile 2000 cm³ arası yüzde 140 ve 2000 cm³'ten fazla araçlar için yüzde 220 olacaktır. Böylece hem yerli üretim hem de ara malı üretimi teşvik edilecektir.

Kamudaki vergi müfettiş sayılarının arttırılması, çalışma ve yaşama şartlarının iyileştirilmesi, böylelikle özel sektöre geçişlerinin önüne geçilmesi sağlanacak, Maliye Meslek Liseleri, eğitim kalitesi yükseltılarak tekrar hayata geçirilecektir.

“Vergi suçu” tanımındaki muğlaklık giderilecek, net vergi suçu tanımına uyan hallerde ağır para ve hapis cezaları getirilecektir.

Grafik 33'te görüldüğü üzere Türkiye zaten vergi tahsilatında geri kalmış bir ülkedir. Vergi reformu sayesinde hem vergi tahsili artacak hem de tahsil edilen vergi ağırlıklı olarak kazanç üstünden alınan, adaletli vergi olacaktır. Vergide sağlanacak adalet gelir dağılımına olumlu etki yapacak, geniş halk kesimlerinin alım gücü artacaktır. Yaratılacak yeni kaynaklar sayesinde kamunun geliri artacak ve kamu kesiminin borçlanma zorunluluğu hafifleyecektir. Bütçenin giderler kısmında yer alan yatırımlar, eğitim ve sağlık harcamaları bütçe içinde daha önemli pay alacaktır. Bilgi toplumuna dönüşüm için mecburi olan eğitim harcamaları, bilim ve teknoloji yatırımları için kaynak yaratılmış olacaktır. Ayrıca, teknoloji geliştirme, eğitim, sanayi ve tarım yatırımlarında bütçede kaynak olmasına bakılmaksızın diğer imkanlar kullanılabilir.

Grafik 33: Vergi Tahsilatının GSYH'ya Oranı⁵⁹

İstihdam üzerindeki vergi yükü hem işverene hem çalışana önemli bir yük getirmektedir. İşletmeler ve ekonomik faaliyetler kayıt içine alınırken, istihdam üzerindeki vergiler önemli ölçüde düşürülerek işletmeler üzerindeki vergi yükü hafifletilecek ve istihdam teşvik edilmiş olacaktır. Bu sayede sosyal güvenlik prim tahsilatları da artacak ve sosyal güvenlik harcamalarının bütçeye getirdiği yük hafifleyecektir.

2.16 Para Politikaları

Zafer Ekonomisi Stratejisi kapsamında uygulamaya girecek olan üretim ekonomisi ve kalkınma planı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak değil, kuruluş kanununda belirtildiği üzere, “ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek” olarak belirlenecektir. Bu amaçla, Merkez Bankası Kanunu’nun 4. Maddesi değiştirilerek; “Bankanın temel görevinin katma değerli üretime yönelik yeni yatırımların hayata geçmesi, tam istihdam düzeyine ulaşılması ve bunun sürdürülmesidir” olarak yeniden yazılacaktır. Bu kapsamda Merkez Bankası para politikalarını kuruluş kanununda yazılı olan temel amaç doğrultusunda belirleyecek; Hazine de buna uygun politikalar uygulayacaktır.

59 OECD Gelir İstatistikleri 2023.

Küresel ekonominin bir gerçeği olan kısa vadeli dış sermaye hareketleri, denetlenmediği takdirde ulusal paramız üstünde olumsuz etkiler yaratmakta, ihracat performansımız ve cari işlemler dengemizi olumsuz etkilemektedir. Zafer Ekonomisi Stratejisi, Türkiye'nin mevcut döviz ihtiyacını da dikkate alarak, ithalatı körükleyen ve işsizliği arttıran bu durum karşısında kurun gerçek seviyelerinde kalması için aktif bir döviz ve para politikası izlemeyi benimseyecektir.

2.17 Bankacılık Sektörü

Türk ekonomisinde oluşturulamayan güven, mevduat vadelerinin kısa olması sonucunu doğurmakta, bu durum bankalarımızın uzun vadeli kredi verirken aldığı risk primlerini artırmakta, bankacılık sistemi çok kısa vadeli mevduatları uzun vadeli krediye döndürmekte zorlanmaktadır. Portföy dağılımlarında kredi kartları, devlet kağıtları, bireysel krediler ağırlığını korurken, finans kesiminin ana görevi olan reel sektörün yatırım kredileriyle beslenmesi görevi yerine getirilememektedir.

Makro ekonomik dengelerin sağlandığı, iç borç yükünün düşürüldüğü, maliye ve para politikalarının kalkınma hedefli çalıştığı ortamda Bankacılık sektörü de kısa vadeli tüketici kredileri ve iç borç senetlerini değil, üretim sektörünü finanse etmeye başlayacaktır.

Gelişen güven ortamı ve piyasa koşulları ile Türk bankacılığının eksik olduğu girişimciliği ve yeni projeleri destekleme faaliyeti gelişecektir. Gerek başvuran yeni yatırımcıların kapsamlı iş planı hazırlayabilme yetilerine sahip olması gerek güven ortamının artması gerekse kamunun kamu bankaları aracılığı ile yeni proje destekleme konusundaki öncülüğü, özel bankacılığı da yeni projeleri düşük teminat ile destekleme konusunda cesaretlendirecektir.

Girişimciliğin desteklenebilmesi için dünyada başarılı örnekleri olan mikro krediler aynı şekilde bankacılık sektörümüzün ilgi gösterdiği alanlardan birisi haline gelmek durumundadır.

Türkiye'de halen gelişmiş batı ülkelerine göre oldukça ağırlıklı bir yere sahip olan tarım kesimi, ihtiyaç duyduğu kredilere erişimde büyük sıkıntılar yaşamaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri tarım kesiminin finansal ihtiyaçlarına cevap veren, ihtiyaç duyulduğunda sübvansiyonlu krediler ile küçük, büyük bütün çiftçileri destekleyen Ziraat Bankası 1990'lerden bu yana kuruluş amacından uzaklaşmıştır. Siyasetin ekonomiye müdahale aracı haline gelen bankanın bıraktığı boşluk özel bankalar tarafından doldurulmak istenmiş, ancak gerek tarım kesiminde artan girdi fiyatları gerek yetersiz destekleme gerekse piyasa oluşturan kamu kuruluşlarının piyasadan çekilmesi sonucu düşen karlılık, kredi kullanan birçok tarım üreticisini hacizli duruma düşürmüştür.

Bu durumda çiftçi üretimden çekilmekte, ithalat artmaktadır. Ziraat Bankası, çiftçiye tarımsal kredi sağlamak, tarımı ve tarıma dayalı sanayiye geliştirme misyonuna tekrar geri dönecek biçimde yeniden yapılandırılacaktır. Halk Bankası küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin teknoloji geliştirme, kapasite artırımı, yeni yatırım ve girişimcilerin yeni projeleri için kredi başvurularını karşılama görevini üstlenecek; bu alanda iyileştirme çalışmalarına katılmış, uluslararası standartlarda finansal raporlamaya sahip işletmelere öncelik tanıyacaktır. Uygulama düşük teminat prensibi ile olacak; özel bankaların da bu tip kredilendirme uygulamaları teşvik edilmiş olacaktır.

Makro ekonomik dengelerin sağlandığı, iç borç yükünün düşürüldüğü, maliye ve para politikalarının kalkınma hedefli çalıştığı ortamda Bankacılık sektörü de ana fonksiyonu olan üretim sektörünü desteklemek ve kaynakların en verimli yatırımlara gitmesini sağlamaya geri dönecektir.

3. SON SÖZ

Dünyada, çok değil, 2000’li yıllardan itibaren nasıl değişimlerin yaşandığını, kimlerin hangi yöntemlerle rekabette başarılı olduğunu, ortaya yeni çıkan sektörlerin küresel liderliği 20 yılda nasıl alabildiğini okudunuz.

Şimdi sıra Türk Milletinde...

21. Yüzyılın devamındaki 25 sene içerisinde Türkiye, küresel gelirden aldığı payı yüzde 0,90’lar seviyesinden yüzde 5 seviyesine ve küresel ihracattaki payını yüzde 1’ler seviyesinden yüzde 7’ler seviyesine çıkartabilir. Bunun için gerekli olan devlet birikimine, bürokratik tecrübeye, dinamik özel sektöre, enerjik girişimcilere ve genç insan gücüne sahibiz. Jeopolitik konumumuz bize büyük avantajlar sunuyor. Topraklarımız geniş ve verimli. Üç yanımız denizlerle çevrili. Türkiye dünyanın parlayan yıldızı, saygın devleti olacaktır.

Dış ilişkilerimizi bağımsızlaştırıp, dünyanın bütün ülkeleriyle eşit ve kendi kalkınma programımıza destek sağlayacak ilişkiler kuracağız; bunu cumhuriyeti kurarken de sanayileşirken de yapmıştık.

Nasıl bir ekonomik model uygulamamız gerektiği, sebepleriyle, geçmiş tecrübelerle dayanarak ortaya kondu. Elimizde her imkan var. Şimdi iş bunu siyasete yansıtmaya, Türk Milletine bir kere daha bu umudu aşlamaya, bu hedefe doğru yürümek için ikna etmeye kalıyor.

Son sözleri, çok özel bir günde 29 Ekim 2024 tarihinde yazıyorum. İnanıyorum ki Çılgın Türkler bu deli gömleğini yırtacak, yine ayağa kalkacak ve bir kere daha tarih yazacaktır.

